

1-2 (46-47)
2021



Kwartalnik

Prawno-Kryminalistyczny

ISSN 2080-5810





Kwartalnik Prawno-Kryminalistyczny Szkoly Policji w Pile nr 1-2 (46-47) 2021

Adres redakcji:

64-920 Pila, pl. Staszica 7
tel. 47 774 2100; fax 47 774 2327
www.pila.szkolapolicji.gov.pl

Łączność z czytelnikami:

sekretariat@sppila.policja.gov.pl

Redaktor naczelny:

insp. Beata Różniak-Krzeszewska

Zastępcy redaktora naczelnego

insp. Ryszard Jakubowski
insp. Agnieszka Kozłowska-Kordy

Sekretarz redakcji:

mł. insp. Leszek Koźmiński

Zespół redakcyjny:

mł. insp. Marzena Brzozowska
mł. insp. Jacek Słóński
mł. insp. Krzysztof Sawicki
podinsp. dr Michał Zielonka
podinsp. Piotr Borek

Redakcja językowa, skład i projekt okładki:

Waldemar Hałuja

Nakład:

70 egz.

Redakcja nie zwraca materiałów niezamówionych, zastrzega sobie prawo skrótów i opracowania redakcyjnego tekstów, przyjętych do druku oraz prawo nieodpłatnego publikowania listów. Redakcja zastrzega sobie również możliwość nieodpłatnego wykorzystania publikowanych materiałów na stronie internetowej Szkoły Policji w Pile.

Kwartalnik wydawany jest przez:

Szkołę Policji w Pile

W numerze

Ilona Jańczak Oszustwo finansowe – art. 297 k.k.	3
Jacek Słóński Oszustwo OLX jako postać oszustwa nigeryjskiego	19
Sebastian Mencil Konfiskata rozszerzona	24
Zbigniew Bogusz Stalking	28
Krzysztof Sawicki, Łukasz Wiśniewski Kontrola i utrwalanie rozmów – kontrola procesowa	37
Marzena Brzozowska Aborcja - aspekt prawny i moralny	46
Przemysław Wypuść, Arkadiusz Wieczorek Wybrane aspekty błędu medycznego	51
Ewa Mańka Rola i zadania biegłego sądowego psychologa w postępowaniu karnym	62
Hanna Bigielmajer Przypadek zwierzęcia	78
Artur Pinkowski Nowe przepisy dotyczące użytkowania bezzałogowych statków powietrznych - dronów	84
Waldemar Szilke Planowanie i jego znaczenie w pracy wykrywczej Policji	92
Waldemar Szilke Planowanie i jego znaczenie w pracy wykrywczej Policji. Analiza materiałów jako zasadniczy punkt wyjścia do dalszego procesu wykrywczego	96
Maciej Kańczkowski Prawidłowość interpretacji przepisów dot. poszukiwań opiekuńczych na podstawie zmian do Zarządzenia nr 48/18 KGP	100
Jarosław Tomczewski Skutki niewłaściwego złożenia PM Glauberyt	104
Ryszard Jakubowski Wykorzystanie broni palnej do zatrzymania pojazdów	112
Z biblioteczki policjanta służby kryminalnej	117
Praca & Pasja	119
Z życia Szkoły	123
Nowości wydawnicze	130

OSZUSTWO FINANSOWE – ART. 297 K.K.

podkom. Ilona Jańczak

Zakład Prawa i Kryminalistyki Szkoły Policji w Pile

Artykuł 297 k.k. statuuje dwa typy czynu zabronionego: określone w art. 297 § 1 k.k. – oszustwo z działania – kredytowe, dotacyjne, subwencyjne i oszustwo związane z zamówieniami publicznymi oraz określone w art. 297 § 2 k.k. – oszustwo z zaniechania. Przepis art. 297 § 3 k.k. określa klauzulę bezkarności zrelacjonowaną do typów przewidzianych w art. 297 § 1 i 2 k.k.

Przedmiot ochrony

Przepis art. 297 k.k., z uwagi na miejsce w strukturze ustawy karnej oraz tytuł rozdziału, w którym został zamieszczony, chroni, analogicznie jak każdy przepis kryminalizujący przestępstwo gospodarcze, prawidłowość funkcjonowania obrotu gospodarczego. Udzielając ochrony zasadom obrotu gospodarczego, przepis ten chroni zarówno indywidualne interesy uczestników tego obrotu, jak i ponadindywidualne interesy gospodarcze społeczeństwa, związane z prawidłowym funkcjonowaniem obrotu gospodarczego.¹ Szczególnymi przedmiotami ochrony w przypadku omawianego przestępstwa są prawidłowość, rzetelność i uczciwość obrotu finansowego.²

Przepis art. 297 k.k. pozwala uznać za dobra prawne podlegające ochronie przez art. 297 § 1 k.k., także wymienione w tym przepisie instytucje: kredytu, pożyczki pieniężnej, poręczenia, gwarancji, dotacji, akredytywy, subwencji, potwierdzenia przez bank zobowiązania wynikającego z poręcze-

nia lub z gwarancji lub podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego. Jak podkreśla się w literaturze, mają one charakter dóbr abstrakcyjnych. Zakłócenie funkcjonowania tych instytucji wyklucza lub co najmniej istotnie ogranicza możliwość wykorzystania ich jako elementów systemu gospodarczego, w którym stanowią podstawę dla interwencjonizmu państwowego w działalność gospodarczą. Wszystkie objęte ochroną art. 297 § 1 k.k. instytucje związane są ze szczególnym zaufaniem. Stąd też ów szczególny stosunek zaufania stanowi także dobro prawne chronione przez komentowany przepis. Przepis art. 297 k.k. chroni też instytucje elektronicznego instrumentu płatniczego.³

Artykuł 297 § 1 k.k. przydaje także karnoprawną ochronę mieniu, a dokładniej - interesom majątkowym państwa oraz innych podmiotów udzielających wymienionych w art. 297 k.k. form wsparcia finansowego lub zajmujących się przygotowaniem i obsługą elektronicznych instrumentów płatniczych.⁴

¹ Zoll Andrzej (red.) Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz, WK 2016.

² C. Bylica, Oszustwo kredytowe na tle obecnego i przyszłego stanu prawnego, PS 1998, nr 3, s. 78 i nast.

³ Zoll Andrzej (red.) Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz, WK 2016.

⁴ M. Klubińska, O ujemnym wpływie kryminalizacji oszustwa gospodarczego z art. 297 § 1 k.k. na wykładnię znamion oszustwa klasycznego i jednolitość orzecznictwa w sprawach karnych (uwagi na tle wyroków Sądu Apelacyjnego w Katowicach II AKA 407/12 z 15 listopada 2012 r. i II AKA 324/12 z 14 grudnia 2012 r.), s.13 i nast.

Podmiot czynu zabronionego

Przestępstwo określone w art. 297 § 1 k.k. jest przestępstwem powszechnym. Jego sprawcą może być każdy zdalny podmiot odpowiedzialności karnej.⁵ Z punktu widzenia charakterystyki podmiotu nie ma znaczenia, czy sprawca jest zarazem podmiotem, który ma uzyskać dla siebie jedną z wymienionych w art. 297 § 1 k.k. form wsparcia finansowego, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego, czy też podejmuje te działania dla innego podmiotu.

Przepis art. 297 § 1 k.k., posługując się sformułowaniem „dla siebie lub kogo innego”, wskazuje, że status osoby przedkładającej podrobione, przerobione, poświadczające nieprawdę lub nierzetelne dokumenty lub nierzetelne pisemne oświadczenia jako sprawcy przestępstwa określonego w art. 297 § 1 k.k., nie jest zależny od tego, czy osoba ta podejmuje określone w art. 297 § 1 k.k. działania, mając odpowiednie umocowanie do występowania w imieniu podmiotu, który ubiega się o uzyskanie jednej z form wsparcia finansowego, elektronicznego instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego, czy też podejmuje te działania bez formalnego umocowania, działając faktycznie na rzecz innego podmiotu. Charakter i treść umocowania do działania sprawcy w imieniu i na rzecz podmiotu ubiegającego się o uzyskanie jednej z wymienionych w art. 297 § 1 k.k. form wsparcia finansowego, elektronicznego instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego nie ma znaczenia dla określenia podstaw odpowiedzialności karnej na płaszczyźnie znamion charakteryzujących podmiot przestępstwa z art. 297 § 1 k.k. Istotne jest jedynie to, aby osoba przedkładająca podrobione, przerobione, poświadczające nieprawdę lub nie-

rzetelne dokumenty albo nierzetelne pisemne oświadczenia czyniła to w celu uzyskania dla siebie lub innego podmiotu jednej z wymienionych w art. 297 § 1 k.k. form wsparcia finansowego, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego.⁶

Trafnie podkreśla Sąd Najwyższy, że: „Za przestępstwo z art. 297 § 1 k.k. odpowiada nie tylko sam starający się o kredyt dla siebie, który przedkłada bankowi stwierdzający nieprawdę dokument w celu uzyskania tego kredytu, ale także inna osoba, w tym i taka, która z mocy odrębnej umowy z bankiem zawiera, jako sprzedawca towaru zbywanego w systemie sprzedaży ratalnej, umowę kredytową z nabywcą tego towaru, jeżeli przedkłada ona następnie bankowi dokument stwierdzający nieprawdę lub podobne oświadczenie pisemne dotyczące okoliczności mających istotne znaczenie dla uzyskania tego kredytu, a więc takie, bez którego ów kredyt, według stosunku łączącego sprzedawcę z bankiem, nie zostałby udzielony, choćby sama umowa kredytowa była sporządzona prawidłowo, a dokumenty przedkładane przez nabywcę towaru, niezbędne do jej zawarcia, były rzetelne”.⁷

Podmiotem przestępstwa określonego w art. 297 § 1 k.k. może być także osoba udzielająca poręczenia.⁸ Sprawcą przestępstwa określonego w art. 297 § 1 k.k. może być także osoba wyłudniająca tzw. dopłaty dla rolników.⁹

Sposób określenia podmiotu ubiegającego się o uzyskanie jednej z wymienionych w art. 297 § 1 k.k. form wsparcia finansowego, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego przy wykorzystaniu zwrotu „kogo innego” przesądza, że tym podmiotem może być osoba fizyczna, osoba prawna oraz jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej.

⁵ D. Jagiełło, Oszustwa przetargowe, Zamówienia Publiczne, „Doradca” 2008/9/, s. 73 i nast.

⁶ Zoll Andrzej (red.) Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz, WK 2016.

⁷ Wyrok SN z dnia 2 grudnia 2003 r., IV KK 37/03, LEX nr 108050.

⁸ Por. wyrok SA w Łodzi z dnia 26 lipca 2000 r., II AKa 93/00, Prok. i Pr.-wkł. 2002, nr 1, poz. 24.

⁹ M. Strzelecki, O kryminalistycznych aspektach wyłudzenia płatności bezpośrednich i uzupełniających w świetle badań aktowych, Prokuratura i Prawo, 2014, Nr 6, s. 148 i nast.

Przepis art. 297 § 1 k.k. nie zawęża ochrony jedynie do przypadków ubiegania się o uzyskanie jednej z wymienionych w nim form wsparcia finansowego, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego przez podmiot posiadający status przedsiębiorcy. Nie jest zatem wymagane, aby podmiot, w imieniu i na rzecz którego działa sprawca przedkładający podrobione, przerobione lub nierzetelne dokumenty albo nierzetelne pisemne oświadczenia, był uczestnikiem obrotu gospodarczego.¹⁰

Trafnie wskazuje się w piśmiennictwie, że osoby reprezentujące podmiot, na rzecz którego działa sprawca, przedkładając podrobione, przerobione dokumenty, dokumenty poświadczające nieprawdę albo dokumenty nierzetelne bądź nierzetelne, pisemne oświadczenia, powiązane są w większości przypadków ze sprawcą węzłem współsprawstwa, sprawstwa kierowniczego, sprawstwa polecającego, podżegania lub pomocnictwa.¹¹

Znamiona określające czynność sprawczą

Zachowanie się sprawcy przestępstwa przewidzianego w art. 297 § 1 k.k. może przybierać różne formy, wyliczone w tym przepisie i polegać na przedkładaniu:

- 1) dokumentów podrobionych,
- 2) dokumentów przerobionych,
- 3) dokumentów poświadczających nieprawdę,
- 4) dokumentów nierzetelnych,
- 5) nierzetelnych pisemnych oświadczeń dotyczących okoliczności o istotnym znaczeniu dla uzyskania wymienionych w art. 297 k.k. form wsparcia finansowego, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego.¹²

Wyliczenie form zachowania się sprawcy ma charakter taksatywny. Działanie w celu uzyskania jednej z form wsparcia finansowego, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego, wymienionych w art. 297 § 1 k.k., w inny sposób nie wypełnia znamion czynu zabronionego, o którym mowa w tym przepisie.¹³

Czynność sprawcza została określona przy użyciu syntetycznego sformułowania "przedkłada". Czasownik charakteryzujący czynność sprawczą należy rozumieć zgodnie ze znaczeniem nadawanym temu terminowi na gruncie powszechnego języka polskiego, a więc stosunkowo szeroko. Przez "przedkładanie" trzeba rozumieć "(...) wszelkie działania polegające na składaniu dokumentów lub oświadczeń, oddawaniu ich do przejrzenia lub oceny, a także na występowaniu z dokumentami lub oświadczeniami w stosunku do organu lub osoby (...)".¹⁴

Przepis art. 297 § 1 k.k. nie określa szczególnej formy, w jakiej mają być przedkładane dokumenty oraz oświadczenia wymienione w tym przepisie. Czasownik "przedkłada" z uwagi na czynnościową konotację określa czynność karalną w taki sposób, że jej wypełnienie możliwe jest jedynie przez działanie.¹⁵

Dla wypełnienia znamienia ujętego jako "przedkładanie" wystarczające jest przedłożenie przez sprawcę jednego dokumentu, o którym mowa w art. 297 § 1.¹⁶

Pojęcie dokumentu należy interpretować zgodnie z definicją zawartą w art. 115 § 14 k.k., według której: "Dokumentem jest każdy przedmiot lub inny zapisany nośnik informacji, z którym jest związane określone prawo, albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku

¹⁰ M. Makowski, Przestępstwo oszustwa w zakresie zamówień publicznych, „Prokuratura i Prawo” 2009/9, s. 80 i nast.

¹¹ R. Zawłocki (w:) Kodeks karny. Część szczególna, t. II, 2008, s. 1185.

¹² Zoll Andrzej (red.) Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz, WK 2016.

¹³ D. Jagiełło, Oszustwa przetargowe..., s. 76 i nast.

¹⁴ Słownik języka polskiego, red. W. Doroszewski, t. 7, Warszawa 1965, s. 179; zob. też D. Jagiełło, Oszustwa przetargowe, Zamówienia Publiczne, „Doradca” 2008/9/, s. 73 i nast.

¹⁵ Zoll Andrzej (red.) Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz, WK 2016.

¹⁶ Por. wyrok SA w Łodzi z dnia 26 lipca 2000 r., II AKa 93/00.

prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne".¹⁷

Z punktu widzenia przepisu art. 297 § 1 k.k. nie ma znaczenia forma przedkładanego dokumentu oraz jego ważność.

Podrobienie dokumentu oznacza zachowanie polegające na nadaniu określonemu przedmiotowi pozorów dokumentu (zamach na autentyczność dokumentu), w celu wywołania wrażenia, że zawarta w nim treść pochodzi od osoby uprawnionej do jego wystawienia, podczas gdy w rzeczywistości tak nie jest.¹⁸

Przerobienie dokumentu to przeinaczenie jego autentycznej treści (zamach na prawdziwość dokumentu). Znamię to realizuje zachowanie polegające np. na sfałszowaniu podpisu, antydatowaniu, przerobieniu danych zawartych w dokumencie, dopisaniu nowych danych, zmianie w komputerowym zapisie informacji przyjmującej postać usunięcia części informacji, dodaniu pewnych informacji itp.¹⁹

Dokument poświadczający nieprawdę to dokument autentyczny, tj. wydany przez osobę uprawnioną do jego wystawienia w przewidzianym przez prawo trybie oraz formie, lecz zawierający informacje nieprawdziwe. Za taki dokument można uznać np. wypis z księgi wieczystej, sporządzony przez sekretarza sądowego, w którym zawarta jest informacja o braku obciążeń hipotecznych w dziale IV księgi wieczystej, podczas gdy w rzeczywistości wpisane jest w niej obciążenie hipoteczne. Dokumentem stwierdzającym nieprawdę może być również dokument będący wynikiem fałszu intelektualnego (art. 271 § 1 k.k.) oraz dokument uzyskany w wyniku wyłudzenia (art. 272 k.k.).²⁰

Przez pisemne oświadczenia należy rozumieć wszelkie wypowiedzi zawarte w piśmie sporządzonym własnoręcznie

przez sprawcę lub sporządzonym przez inną osobę, lecz przedkładanym przez sprawcę w toku postępowania. Oświadczeniami w rozumieniu art. 297 § 1 k.k. będą zarówno pisma wymagane przez przepisy prawa w trybie postępowania prowadzącym do uzyskania jednej z instytucji wymienionych w tym przepisie, jak i oświadczenia samorzutnie składane przez sprawcę podczas postępowania prowadzonego w związku z ubieganiem się o uzyskanie kredytu, pożyczki pieniężnej, gwarancji, poręczenia, akredytywy, dotacji, subwencji, potwierdzenia przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia lub z gwarancji bądź podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego. Należy podkreślić, że „oświadczeniami w rozumieniu art. 297 § 1 k.k. będą zarówno pisma wymagane przez przepisy prawa w trybie postępowania prowadzonego dla uzyskania wsparcia finansowego jednej z instytucji wymienionych w tym przepisie, jak i oświadczenia samorzutnie przedkładane przez sprawcę podczas postępowania prowadzonego w związku z ubieganiem się np. o uzyskanie kredytu”.²¹

W ujęciu znamion przedmiotowego przestępstwa relewantne są jedynie takie oświadczenia, które dotyczą okoliczności o istotnym znaczeniu dla uzyskania danej formy wsparcia finansowego. Krąg okoliczności mających istotne znaczenie określają przepisy szczególne (np. wydawane przez banki regulaminy określające rodzaje udzielanych kredytów oraz warunki umów kredytowych i umowy pożyczki). Do okoliczności mających istotne znaczenie dla uzyskania kredytu można zaliczyć w szczególności: dane dotyczące nowo utworzonej osoby prawnej, w stosunku do której nie stosuje się przepisów o badaniu zdolności kredytowej;

¹⁷ Por. wyrok SN z dnia 5 listopada 2002 r., II KKN 476/00.

¹⁸ W. Wolter (w:) I. Andrejew, W. Świda, W. Wolter, Kodeks karny, 1973, s. 817, por. Wyrok Sądu Rejonowego Poznań-Nowe Miasto i Wilda w Poznaniu z dnia 5 grudnia 2018 r. VI K 170/17.

¹⁹ M. Siewierski (w:) J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, Kodeks karny. Komentarz, Warszawa 1987, s. 297.

²⁰ Zoll Andrzej (red.) Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz, WK 2016.

²¹ Postanowienie SN z dnia 7 marca 2013 r., V KK 304/12, LEX nr 1302183.

informacje związane z programem uzdrowienia gospodarki osoby prawnej, którego realizacja zapewnia, według oceny banku, uzyskanie zdolności kredytowej w określonym terminie itp. Kryterium rozstrzygającym o istotności okoliczności stanowić może cel, jakiemu służy świadczenie, o uzyskanie którego ubiega się sprawca, konkretnie zaś kwestia znaczenia przedłożonych oświadczeń dla uzyskania tego świadczenia.

Okoliczności o istotnym znaczeniu dla uzyskania jednej z wymienionych w art. 297 § 1 k.k. form wsparcia finansowego, elektronicznego instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego to np. informacje o sytuacji majątkowo-osobistej. Stanowią one jedną z istotnych przesłanek przyznania świadczenia w postaci kredytu lub pożyczki.²²

Oświadczenia nierzetelne, to zarówno takie oświadczenia, które zawierają informacje nieprawdziwe lub niepełne, jak i takie, które ze względu na sposób wypowiedzi mogą sugerować adresatowi istnienie stanu rzeczy niezgodnego z prawdą.

Podstawą odpowiedzialności jest przedłożenie podrobionego, przerobionego, poświadczającego nieprawdę dokumentu lub nierzetelnego pisemnego świadczenia, mającego istotne znaczenie do uzyskania wymienionych w art. 297 § 1 k.k. form wsparcia finansowego, uzyskania elektronicznego instrumentu płatniczego lub zamówienia.²³ Katalog instytucji finansowych wymienionych w art. 297 § 1 k.k. określających znaczenie i istotność dokumentów przedkładanych przez sprawcę oraz charakteryzujących cel jego działania nie ma zamkniętego charakteru.

Znamie „istotne znaczenie” należy interpretować z uwzględnieniem okoliczności mających prawne lub ekonomiczne znaczenie dla uzyskania jednej z wymienionych w art. 297 § 1 k.k. form wsparcia finansowego, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego. O istotności dokumentu lub pisemnego oświadczenia przesądza jego treść, oceniana w kontekście regulacji odnoszących się do danej formy wsparcia finansowego, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego. Kryterium istotności może być m.in. cel, jakiemu służy dany dokument lub pisemne oświadczenie.²⁴ Warunek istotności spełniać będzie zachowanie polegające na przedkładaniu podrobionych, przerobionych lub poświadczających nieprawdę dokumentów albo nierzetelnych pisemnych oświadczeń, po to, aby uzyskać jedną z form wsparcia finansowego, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego.²⁵ Należy podkreślić, że przedłożenie dokumentu lub oświadczenia, które obiektywnie nie były w stanie doprowadzić do uzyskania przez sprawcę jednej z wymienionych w art. 297 § 1 k.k. form wsparcia finansowego należy kwalifikować ewentualnie jako usiłowanie nieudolne.²⁶

Przez kredyt należy rozumieć umowę zawartą między dwoma podmiotami, której przedmiotem jest oddanie przez jedną ze stron (wierzyciela) drugiej stronie (dłużnikowi) określonej wartości w pieniądzu lub w towarach, na warunkach zwrotu równowartości wraz z odsetkami w ustalonym terminie.²⁷

Z punktu widzenia znamion określonych w art. 297 § 1 k.k. istotne jest jedynie kwalifikowanie określonego zdarzenia jako kredytu. Kredytem w rozumieniu tego prze-

²² Wyrok Sądu Rejonowego w Opolu z dnia 24 marca 2015 r. VII K 588/14.

²³ Wyrok Sądu Rejonowego w Raciborzu z dnia 6 listopada 2018 r. II K 344/18.

²⁴ R. Zawłocki (w:) Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz, s. 1074.

²⁵ Wyrok SN z dnia 19 listopada 2004 r., III KK 81/04, poz. 2127, Orzecznictwo Sądu Najwyższego w sprawach karnych, rocznik 2004, s. 1005.

²⁶ D. Jagiełło, Oszustwa przetargowe, Zamówienia Publiczne. Doradca, nr 09/2008.

²⁷ O. Górniok, Prawo karne gospodarcze. Komentarz, Toruń 1997. s. 26-27; A. Ratajczak, Ochrona obrotu gospodarczego. Praktyczny komentarz, Warszawa 1994, s. 36.

pisu będzie zatem każda z jego odmian wyodrębnianych w obrocie gospodarczym, w tym w szczególności: kredyt akceptacyjny, awalowy, *back-to-back*, ciągły, lombardowy, konsorcjalny, w rachunku bankowym, w rachunku rozliczeniowym, dyskontowy, hipoteczny, kasowy, kontraktowy, kupiecki, na karty płatnicze, redyskontowy, sprzedaży ratalnej, rewolwingowy, w banku centralnym itp.²⁸

Aktualne brzmienie art. 297 § 1 k.k. nie zawęża pojęcia pożyczki wyłącznie do pożyczki bankowej. Tym samym relewantna na gruncie przepisu art. 297 § 1 k.k. będzie zarówno pożyczka bankowa, jak i wszelka inna postać pożyczki, udzielanej na podstawie art. 720 k.c. Jedynym ograniczeniem wprowadzanym przez art. 297 § 1 k.k. jest wskazanie podmiotów udzielających pożyczki, do których ustawodawca zalicza banki, jednostki organizacyjne prowadzące podobną działalność gospodarczą na podstawie ustawy, organy lub instytucje dysponujące środkami publicznymi.

Zgodnie z treścią art. 106 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych dotacjami są, podlegające szczególnym zasadom rozliczania, bieżące wydatki budżetu państwa przeznaczone na:

- 1) finansowanie lub dofinansowanie: zadań z zakresu administracji rządowej oraz innych zadań zleconych jednostkom samorządu terytorialnego ustawami; ustawowo określonych zadań, realizowanych przez jednostki inne niż jednostki samorządu terytorialnego, bieżących zadań własnych jednostek samorządu terytorialnego; zadań zleconych do realizacji jednostkom niezaliczonym do sektora finansów publicznych, w tym fundacjom i stowarzyszeniom, kosztów realizacji inwestycji (dotacje celowe);

- 2) dofinansowanie działalności bieżącej ustawowo wskazanego podmiotu (dotacje podmiotowe);
- 3) dopłaty do określonych rodzajów wyrobów lub usług, kalkulowanych według stawek jednostkowych (dotacje przedmiotowe);
- 4) realizację programów finansowanych z udziałem środków pochodzących z funduszy strukturalnych, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Rybołówstwa, lub projektów realizowanych w ramach tych programów (dotacje rozwojowe);
- 5) dopłaty do oprocentowania kredytów bankowych w zakresie określonym w odrębnej ustawie;
- 6) pierwsze wyposażenie w środki obrotowe nowo tworzonej zakładów budżetowych i gospodarstw pomocniczych jednostek budżetowych (dotacje na pierwsze wyposażenie w środki obrotowe).²⁹

Subwencja to rodzaj bieżących wydatków o dwojakim charakterze, tj. subwencja ogólna dla jednostek samorządu terytorialnego oraz subwencje dla partii politycznych. Szczegółowy tryb składania wniosków o subwencje oraz wzory urzędowych formularzy o wypłatę subwencji partiom politycznym określa rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 18 lutego 2003 r. w sprawie wypłacania z budżetu państwa subwencji przysługującej partiom politycznym.³⁰

Subwencje dla jednostek samorządu terytorialnego są - zgodnie z treścią art. 167 ust. 2 Konstytucji RP - jednym z trzech podstawowych rodzajów dochodów wyrównawczych budżetów samorządowych. Subwencje stanowią odrębny od dotacji celowych oraz udziałów podatkowych w podatkach państwowych rodzaj środków finansowych, transferowanych z budżetu państwa

²⁸ Z. Krzyżkiewicz, *Leksykon bankowo-giełdowy*, Warszawa 1998 s. 292 i n.; R. Zawłocki (w:) *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, s. 1074.

²⁹ Art. 106 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych, tekst jedn.: Dz. U. z 2019 r. poz.

869, 1622, 1649, 2020, z 2020 r. poz. 284, 374, 568, 695, 1175.

³⁰ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 18 lutego 2003 r. w sprawie wypłacania z budżetu państwa subwencji przysługującej partiom politycznym, Dz. U. Nr 33, poz. 267.

do budżetów jednostek samorządu terytorialnego.³¹

Dotacje i subwencje traktowane są jako dochody jednostek samorządu terytorialnego. O takiej ich kwalifikacji przesądza treść art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego, zgodnie z którym dochodami tymi są: dochody własne, subwencja ogólna, dotacje celowe z budżetu państwa. Do dochodów własnych jednostek samorządu terytorialnego zalicza się także dotacje z budżetów innych jednostek samorządu terytorialnego.³²

Dotacje i subwencje to zatem szczególne formy i postaci bezzwrotnych świadczeń finansowych pochodzących ze środków publicznych o charakterze celowym na rzecz podmiotów wykonujących zadania publiczne lub inne zadania istotne dla gospodarki.

Przez zamówienie publiczne należy rozumieć – zgodnie z treścią art. 2 pkt 13 ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. – Prawo zamówień publicznych – odpłatną umowę zawieraną między zamawiającym a wykonawcą, której przedmiotem są usługi, dostawy lub roboty budowlane. Przez zamawiającego w rozumieniu przepisów tej ustawy należy rozumieć osobę fizyczną, osobę prawną albo jednostkę organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej obowiązującą do stosowania ustawy o zamówieniach publicznych (art. 2 ust. 12 tej ustawy). Wykonawcą to osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, która ubiega się o udzielenie zamówienia publicznego, złożyła ofertę lub zawarła umowę w sprawie zamówienia publicznego (art. 2 ust. 11 ustawy).³³

Pojęcie środków publicznych definiuje ustawa o finansach publicznych. W rozumieniu tej ustawy środki publiczne to:

- 1) dochody publiczne;
- 2) środki pochodzące z budżetu Unii Europejskiej;
- 3) środki pochodzące ze źródeł zagranicznych, niepodlegające zwrotowi, inne niż wymienione w pkt 2;
- 4) przychody budżetu państwa i budżetów jednostek samorządu terytorialnego oraz innych jednostek zaliczanych do sektora finansów publicznych pochodzące ze sprzedaży papierów wartościowych oraz innych operacji finansowych, z prywatyzacji majątku Skarbu Państwa oraz majątku jednostek samorządu terytorialnego, ze spłat pożyczek udzielonych ze środków publicznych, z otrzymanych pożyczek i kredytów;
- 5) przychody jednostek zaliczanych do sektora finansów publicznych uzyskiwane w związku z prowadzoną przez nie działalnością oraz pochodzące z innych źródeł.
- 6) W rozumieniu ustawy o finansach publicznych dochodami publicznymi są:
- 7) daniny publiczne, do których zalicza się podatki, składki, opłaty oraz inne świadczenia pieniężne, których obowiązek ponoszenia na rzecz państwa, jednostek samorządu terytorialnego, funduszy celowych oraz innych jednostek zaliczanych do sektora finansów publicznych wynika z odrębnych ustaw niż ustawa budżetowa;
- 8) pozostałe dochody uzyskiwane przez jednostki sektora finansów publicznych, do których zalicza się: dochody z ich mienia, w szczególności z najmu, dzierżawy i innych umów o podobnym charakterze oraz dywidendy z tytułu posiadanych praw majątkowych, dochody ze sprzedaży majątku, rzeczy i praw, niestanowiącego podstaw przychodów zaliczanych do środków publicznych, spadki, darowizny

³¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku, Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946.

³² Art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego, tekst jedn.: Dz. U. z 2020 r. poz. 23, 374, 1086.

³³ Art. 2 pkt 13 ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. - Prawo zamówień publicznych, tekst jedn.: Dz. U. z 2019 r. poz. 1843 oraz z 2020 r. poz. 288, 1086.

i zapisy w postaci pieniężnej, inne dochody uzyskiwane na podstawie odrębnych przepisów, o ile są pobierane przez organy finansowane z dochodów publicznych lub przez podległe albo nadzorowane przez te organy jednostki.³⁴

Poręczenie, to umowa cywilnoprawna, zgodnie z którą poręczyciel zobowiązuje się względem wierzyciela do wykonania zobowiązania na wypadek niewykonania go przez dłużnika. Umowa poręczenia powinna być pod rygorem nieważności zawarta na piśmie w formie pisemnej zwykłej.

Gwarancja w aktualnym brzmieniu art. 297 § 1 k.k. nie została ograniczona do gwarancji kredytowych udzielanych przez banki. Nazwa „gwarancja kredytowa” jest pojęciem ustawowym występującym w ustawie z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, która określa gwarancję jako jednostronne zobowiązanie banku - gwaranta, zgodnie z którym po spełnieniu przez podmiot uprawniony (beneficjenta gwarancji) określonych warunków zapłaty, które mogą być stwierdzone za pośrednictwem odpowiednich dokumentów wymienionych w gwarancji i przedstawieniu żądania zapłaty, bank zobowiązany jest do wykonania określonego świadczenia pieniężnego na rzecz beneficjenta gwarancji – bezpośrednio albo za pośrednictwem innego banku.³⁵ Pozostawienie w treści art. 297 § 1 k.k. określenia „gwarancja”, bez doprecyzowania jej charakteru, sprawia, że obecnie pojęcie to należy rozumieć szerzej, niż wynika to z regulacji prawa bankowego. Gwarancja może zostać udzielona przez jeden z podmiotów wymienionych w art. 297 § 1 k.k., jako forma zabezpieczenia wykonania zobowiązania wynikającego zarówno z umowy kredytowej, jak i innej umowy. Gwarancja w rozumieniu przepisu art. 297 § 1 k.k. to

nienazwana umowa zabezpieczająca ewentualne roszczenia wierzyciela, na mocy której udzielający gwarancji zobowiązuje się do spełnienia określonego świadczenia w przypadku niespełnienia tego świadczenia przez dłużnika.

Szczególnym rodzajem gwarancji są gwarancje Skarbu Państwa, uregulowane w ustawie z dnia 8 maja 1997 r. o poręczeniach i gwarancjach udzielanych przez Skarb Państwa oraz niektóre osoby prawne.³⁶

Zgodnie z treścią art. 80 prawa bankowego: „Banki mogą na zlecenie udzielać i potwierdzać gwarancje bankowe, poręczenia, a także otwierać i potwierdzać akredytywy”.

Potwierdzenie przez bank zobowiązania wynikającego z gwarancji to wystawiony przez bank na podstawie art. 81 ust. 2 i art. 83 ust. 1 prawa bankowego pisemny dokument potwierdzający istnienie stosunku prawnego gwarancji, wynikającego z umowy, na mocy której inny bank zobowiązał się do świadczenia z tytułu udzielonej gwarancji na rzecz określonego podmiotu. Konsekwencją potwierdzenia zobowiązania wynikającego z gwarancji jest możliwość dochodzenia roszczeń z gwarancji bezpośrednio od banku, który jej udzielił albo od banku, który ją potwierdził.

Potwierdzenie przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia to wystawiony przez bank na podstawie art. 80, 81 ust. 2 i art. 83 ust. 2 prawa bankowego pisemny dokument potwierdzający istnienie stosunku prawnego poręczenia, wynikającego z umowy, na mocy której inny bank (udzielający poręczenia) zobowiązał się do świadczenia z tytułu udzielonego poręczenia na rzecz określonego podmiotu. Konsekwencją potwierdzenia przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia jest możliwość dochodzenia roszczeń z poręczenia

³⁴ Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych, tekst jedn.: Dz. U. z 2019 r. poz. 869, 1622, 1649, 2020, z 2020 r. poz. 284, 374, 568, 695, 1175.

³⁵ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. prawo bankowe, tekst jedn.: Dz. U. z 2019 r. poz. 2357, z 2020 r. poz. 284, 288, 321, 1086.

³⁶ Ustawa z dnia 8 maja 1997 r. o poręczeniach i gwarancjach udzielanych przez Skarb Państwa oraz niektóre osoby prawne, tekst jedn.: Dz. U. z 2020 r. poz. 122, 568, 1086.

bezpośrednio od banku, który udzielił gwarancji, albo od banku, który udzielił poręczenia.

Akredytywa to uregulowana w art. 85 i 86 prawa bankowego instytucja zobowiązująca bank do dokonania określonego świadczenia pieniężnego po spełnieniu określonych warunków. Przepisy prawa bankowego pozwalają wyróżnić dwa rodzaje akredytywy: tzw. akredytywę dokumentową oraz akredytywę pieniężną.

Akredytywa dokumentowa, to zgodnie z treścią art. 85 ust. 1 prawa bankowego pisemne zobowiązanie banku otwierającego akredytywę, działającego na zlecenie klienta, lecz we własnym imieniu, złożone wobec osoby trzeciej (beneficjenta), że bank dokona zapłaty beneficjentowi akredytywy ustalonej kwoty pieniężnej, po spełnieniu przez beneficjenta wszystkich warunków określonych w akredytywie. Akredytywa dokumentowa musi w szczególności zawierać: nazwę i adres zleceniodawcy i beneficjenta, kwotę i walutę akredytywy, termin ważności akredytywy oraz opis dokumentów, po których przedstawieniu beneficjent jest uprawniony do żądania zapłaty w ramach akredytywy.

Akredytywa pieniężna, to zgodnie z treścią art. 86 ust. 1 prawa bankowego pisemne zobowiązanie banku otwierającego akredytywę, działającego na zlecenie klienta, lecz we własnym imieniu, złożone wobec innego banku, że dokona zwrotu kwot wypłaconych beneficjentowi lub skupi weksle trasowane ciągnięte przez beneficjenta na wskazany bank. Akredytywa pieniężna musi w szczególności zawierać: nazwę i adres osoby upoważnionej do dokonania wypłat, kwotę i walutę akredytywy oraz termin jej ważności.³⁷

Instrumentem płatniczym jest każde zindywidualizowane urządzenie lub uzgodniony przez użytkownika i dostawcę zbiór procedur, wykorzystywane przez użytkownika do złożenia zlecenia płatniczego.³⁸

Przestępstwo określone w art. 297 § 1 k.k. należy do grupy przestępstw abstrakcyjnego zagrożenia. Ma zatem formalny charakter. Dla realizacji znamion nie jest konieczne wystąpienie skutku, np. w postaci szkody majątkowej.³⁹

Dla bytu tego przestępstwa nie jest konieczne wywołanie skutku w postaci uzyskania kredytu, pożyczki pieniężnej, poręczenia, gwarancji, akredytywy, dotacji, subwencji, potwierdzenia przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia lub z gwarancji bądź podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego. Społeczna szkodliwość opisanych w art. 297 § 1 k.k. zachowań wyraża się w samym zagrożeniu stwarzanym przez sprawcę dla dóbr chronionych prawem. Z popełnieniem przestępstwa przewidzianego w art. 297 § 1 k.k. będziemy mieli do czynienia już wówczas, gdy sprawca przedłoży podrobione lub przerobione albo stwierdzające nieprawdę dokumenty albo nierzetelne pisemne oświadczenia, chociażby owe przedłożenia nie doprowadziły do uzyskania kredytu, pożyczki pieniężnej, gwarancji kredytowej, dotacji, subwencji, zamówienia publicznego.⁴⁰

W przypadkach, gdy sprawca przedłoży dokumenty podrobione lub przerobione albo nierzetelne pisemne oświadczenia, które obiektywnie nie mogły doprowadzić do uzyskania lub wykorzystania przez niego lub inny podmiot kredytu, pożyczki pieniężnej, gwarancji, poręczenia, akredytywy, dotacji, subwencji, potwierdzenia przez bank

³⁷ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. prawo bankowe, tekst jedn.: Dz. U. z 2019 r. poz. 2357, z 2020 r. poz. 284, 288, 321, 1086.

³⁸ Art. 2 pkt 10 Ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych, tekst jedn.: Dz. U. z 2020 r. poz. 794.

³⁹ Por. wyrok SA w Łodzi z dnia 26 lipca 2000 r., II AKa 93/00; por. wyrok SA w Warszawie z dnia 24

czerwca 2013 r., II AKa 188/13; D. Jagiełło, Oszustwa przetargowe..., s. 73 i n.

⁴⁰ J. Giezek (w:) J. Giezek (red.), D. Gruszecka, N. Kłaczyńska, G. Łabuda, A. Muszyńska, T. Razowski, Kodeks karny. Część szczególna..., s. 1199 i n.; D. Jagiełło, Oszustwa przetargowe..., s. 75 i n.

zobowiązania wynikającego z poręczenia lub gwarancji, lub podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego, możliwa jest odpowiedzialność za usiłowanie nieudolne przestępstwa z art. 297 § 1 k.k. (art. 13 § 2 k.k. w zw. z art. 297 § 1 k.k.).

Znamiona strony podmiotowej

Czyn zabroniony przewidziany w art. 297 § 1 k.k. ma charakter umyślny, przy czym przepis wymaga, aby sprawca działał w celu uzyskania kredytu, pożyczki pieniężnej, gwarancji, dotacji, subwencji, akredytywy, potwierdzenia przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia lub z gwarancji lub z innego podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego. Wyklucza to możliwość popełnienia tego przestępstwa z zamiarem wynikowym.⁴¹

Znamie "działanie w celu uzyskania" dopełnione zostało w art. 297 § 1 k.k., sformułowaniem "dla siebie lub kogo innego". Oznacza to, że komentowany przepis wymaga jedynie kierunkowego nastawienia sprawcy, bez konieczności podejmowania opisanych zachowań po to, aby uzyskać jedną z wymienionych instytucji dla siebie. Znamiona tego przestępstwa będzie zatem realizować zarówno działanie sprawcy, który przedkłada fałszywe lub stwierdzające nieprawdę dokumenty albo nierzetelne pisemne oświadczenia po to, aby uzyskać dla siebie kredyt, pożyczkę bankową, gwarancję kredytową, dotację, subwencję lub zamówienie publiczne, jak i wtedy, gdy podejmuje on te działania, aby uzyskać jedną z wymienionych instytucji dla jakiegokolwiek innego podmiotu.⁴²

Przepis ten określa jedynie celowe nastawienie sprawcy, nie wymaga natomiast

istnienia żadnych powiązań, układów lub porozumień między sprawcą a osobą, dla której zamierza on uzyskać jedną z instytucji chronionych przez art. 297 § 1 k.k. W przypadku działania sprawcy przedkładającego fałszywe lub stwierdzające nieprawdę dokumenty albo nierzetelne oświadczenia w celu uzyskania kredytu, pożyczki pieniężnej, gwarancji, poręczenia, akredytywy, dotacji, subwencji, potwierdzenia przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia lub z gwarancji lub z podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego dla innej osoby, przedmiotem dowodzenia jest jedynie ustalenie, że sprawca podjął określone czynności ukierunkowane na uzyskanie jednej z instytucji dla innego podmiotu. Dla realizacji znamion przestępstwa oszustwa kredytowego nie ma żadnego znaczenia istnienie lub nieistnienie powiązania między sprawcą a osobą, której przyznana ma być dana forma wsparcia finansowego. Nie jest także konieczne wykazywanie, że w zamian za podjęte działania sprawca uzyskał lub miał uzyskać odpowiednią korzyść od podmiotu, który miał dostać kredyt, pożyczkę pieniężną, gwarancję, dotację, subwencję, akredytywę, potwierdzenie przez bank zobowiązania wynikającego z gwarancji lub z poręczenia bądź podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego.

"Przy ustalaniu zamiaru sprawcy oszustwa kredytowego, który nie przyznaje się do popełnienia tego czynu, należy mieć na uwadze całokształt okoliczności, na podstawie których można bez ryzyka błędu wy prowadzić wnioski dotyczące realności wypełnienia zobowiązań złożonych przez sprawcę pracownikowi instytucji kredytowej, a w szczególności zabezpieczenia jego spłaty, wynikającej z możliwości finansowych i skali obciążeń sprawcy, maskowanej

⁴¹ Zoll Andrzej (red.) Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz, WK 2016.

⁴² J. Giezek (w:) J. Giezek (red.), D. Gruszecka, N. Kłaczyńska, G. Łabuda, A. Muszyńska, T. Razowski,

Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz 2014, s. 1200 i n.; D. Jagiełło, Oszustwa przetargowe..., s. 75 i n.;

złożonymi przez niego nierzetelnymi oświadczeniami".⁴³

Zagrożenie karą i środkami karnymi

Przestępstwo określone w art. 297 § 1 k.k. jest występkiem zagrożonym karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat. W przypadku działania sprawcy w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub gdy sprawca nie działał w takim celu, lecz korzyść majątkową osiągnął, sąd może wymierzyć grzywnę obok kary pozbawienia wolności (art. 33 § 2 k.k.). Zgodnie z brzmieniem art. 309 k.k. grzywnę orzeczoną obok kary pozbawienia wolności można wymierzyć w wysokości do 3000 stawek dziennych.

W razie złożenia odpowiedniego wniosku przez pokrzywdzonego lub inną osobę uprawnioną, sąd, skazując sprawcę za przestępstwo przewidziane w art. 297 § 1 k.k., zobowiązany jest orzec obowiązek naprawienia wyrządzonej przestępstwem szkody w całości lub w części (art. 46 § 1 k.k.).

Możliwe jest orzeczenie grzywny albo kary ograniczenia wolności zamiast przewidzianej w art. 297 § 1 k.k. kary pozbawienia wolności na podstawie art. 37a k.k..

Możliwe jest warunkowe umorzenie postępowania karnego, jeżeli spełnione są przesłanki określone w art. 66 k.k.

Wobec sprawcy przestępstwa przewidzianego w art. 297 § 1 k.k. zamiast przewidzianej w tym przepisie kary pozbawienia wolności możliwe jest jednocześnie orzeczenie na podstawie art. 37b k.k. kary pozbawienia wolności w wymiarze nieprzekraczającym 3 miesięcy oraz kary ograniczenia wolności do 2 lat.⁴⁴

Zbieg przepisów ustawy (stosunek do innych przepisów)

Możliwy jest kumulatywny zbieg przepisu art. 297 § 1 k.k. i przepisu art. 286 § 1 k.k. Wystąpić on może w szczególności w sytuacji, gdy sprawca, przedkładając dokumenty, o których mowa w art. 297 § 1 k.k., dążył do uzyskania kredytu lub pożyczki albo innej formy wsparcia finansowego wymienionej w art. 297 § 1 k.k. i jednocześnie podejmował inne sposoby oddziaływania, mające doprowadzić do uzyskania przez niego korzyści majątkowej przez niekorzystne rozporządzenie mieniem, polegające na uzyskaniu jednej z form wsparcia finansowego wymienionych w art. 297 § 1 k.k. w wyniku wprowadzenia w błąd podmiotu udzielającego tej formy wsparcia, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego i doprowadzając ten podmiot w ten sposób do niekorzystnego rozporządzenia mieniem.⁴⁵

Sprawca przestępstwa z art. 297 § 1 k.k. ponosi odpowiedzialność za samo wprowadzenie w błąd co do okoliczności istotnej m.in. dla uzyskania kredytu, co nie oznacza przecież, że gdy to wprowadzenie w błąd spowodowało niekorzystane rozporządzenie mieniem i było dokonane w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, nie poniesie on odpowiedzialności także za oszustwo określone w art. 286 § 1 k.k. Jeśli bowiem sprawca - obok przedłożenia dokumentów lub oświadczeń, o których mowa w art. 297 § 1 k.k. - stosował będzie także inne formy oddziaływania po to, by wprowadzić w błąd podmiot przyznający jedną z wymienionych w przepisie form wsparcia finansowego i w konsekwencji doprowadzi do uzyskania określonej postaci wsparcia finansowego stanowiącego niekorzystne rozporządzenie mieniem po stronie podmiotu rozstrzygającego o jej

⁴³ Wyrok SA w Lublinie z dnia 18 czerwca 2002 r., II AKa 343/01.

⁴⁴ Zoll Andrzej (red.) Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz, WK 2016.

⁴⁵ A. Marek, *Prawo karne...*, s. 566; O. Górniok, *Prawo karne gospodarcze...*, s. 32; por. też J. Giezek

(w:) J. Giezek (red.), D. Gruszecka, N. Kłaczyńska, G. Łabuda, A. Muszyńska, T. Razowski, *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, s. 1200 i n.; D. Jagiełło, *Oszustwa przetargowe...*, s. 75 i n.; J. Satko, *glosa...*

przyznaniu, działając jednocześnie w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, to w ten sposób zrealizuje swoim zachowaniem znamiona przestępstw określonych w art. 297 § 1 k.k. i w art. 286 § 1 k.k. W tych przypadkach będzie zachodził między wymienionymi przepisami rzeczywisty (właściwy) zbieg. Zbieg ww. przepisów wystąpi w szczególności wówczas, gdy zachowania podejmowane przez sprawcę spięte będą klamrą ciągłości w rozumieniu art. 12 (czyn ciągły), co sprawia, iż niezależnie od ilości podejmowanych przez sprawcę zachowań, traktowane będą jako jedna podstawa karnoprawnego wartościowania. Zbiegu takiego nie sposób rozstrzygnąć, odwołując się do zasady specjalności, przepis art. 297 § 1 k.k. nie jest bowiem przepisem szczególnym wobec przepisu art. 286 § 1 k.k.⁴⁶

Kumulatywną kwalifikację należy przyjąć także w przypadku zbiegu przepisów art. 297 § 1 k.k. i art. 270 § 1 k.k., gdy sprawca, działając w celu uzyskania kredytu, pożyczki bankowej, gwarancji kredytowej, dotacji, subwencji lub zamówienia publicznego, używa jako autentycznego dokumentu fałszywego lub stwierdzającego nieprawdę. Takie zachowanie sprawcy godzi bowiem w dwa dobra prawne, a mianowicie - wiarygodność dokumentów oraz instytucje kredytu, pożyczki bankowej, gwarancji kredytowej, dotacji, subwencji lub zamówienia publicznego i w ponadindywidualne interesy gospodarcze społeczeństwa. Stąd też dla oddania całej zawartości bezprawia sprawcy konieczne jest powołanie w podstawie skazania obu przepisów, przy zastosowaniu art. 11 § 2 k.k.⁴⁷

Trzeba jednak zaznaczyć, że w orzecznictwie prezentowany jest odmienny pogląd, według którego "zbędna jest kumulatywna kwalifikacja prawna przestępstwa z art. 297 § 1 k.k. oraz art. 270 § 1 k.k., jeżeli

kredytobiorca wyłącznie przedstawia sfałszowane dokumenty, a sam w ich fałszowaniu nie bierze udziału. Skoro bowiem kredytobiorca działając w myśl art. 297 k.k. przedkłada takie dokumenty, to oczywistym jest, że w ten sposób się nimi posługuje i wprowadza taki sfałszowany dokument do obrotu. Natomiast w sytuacji, gdy przedstawiony dokument, którym posługuje się sprawca został uprzednio przez niego podrobiony, sfałszowany, wówczas dla oddania pełnej zawartości kryminalnej czynu należy kumulatywnie zakwalifikować go, jako przestępstwo z art. 297 § 1 k.k. i art. 270 § 1 k.k."⁴⁸

Odmienne stanowisko zajmuje SA w Szczecinie, którego zdaniem kwalifikacja kumulatywna w grę wchodzi tylko w razie, gdy sprawca najpierw podrabia lub przerabia dokument, a następnie posługuje się nim, zaś w przypadku kiedy sprawca tylko przedkłada podrobiony lub przerobiony dokument, powstaje pomijalny zbieg przepisów.⁴⁹

Możliwy jest także kumulatywny zbieg przepisu art. 297 § 1 k.k. i przepisu art. 273 k.k. w przypadku gdy sprawca posługuje się dokumentem autentycznym, lecz stwierdzającym nieprawdę co do okoliczności mających znaczenie prawne i wystawionym przez funkcjonariusza publicznego lub inną osobę uprawnioną do jego wystawienia.

Przestępstwo określone w art. 297 § 1 k.k. jest przestępstwem publicznoskargowym, ściganym z urzędu.

Przestępstwo przewidziane w art. 297 § 2 k.k. ma charakter indywidualny. Jego sprawcą może być jedynie osoba, na której ciąży obowiązek powiadomienia właściwego podmiotu o powstaniu sytuacji mogącej mieć wpływ na wstrzymanie albo ograniczenie wysokości udzielonego wspar-

⁴⁶ Por. wyrok SA w Lublinie z dnia 18 czerwca 2002 r., II AKa 343/01.

⁴⁷ O. Górniok, Prawo karne gospodarcze, Warszawa 2003, s. 31; zob. odmiennie A. Marek, Prawo karne. Zagadnienia teorii i praktyki, Warszawa 1997, s. 565,

który przyjmuje w tym przypadku pomijalny zbieg przepisów oparty na zasadzie konsumpcji.

⁴⁸ Wyrok SA w Katowicach z dnia 6 grudnia 2012 r., II AKa 426/12, KZS 2013, z. 5, poz. 67.

⁴⁹ Wyrok SA w Szczecinie z 12.10.2017, II AKa 53/17, LEX nr 2418147.

cia finansowego lub zamówienia publicznego albo na możliwość dalszego korzystania z instrumentu płatniczego.

Obowiązek powiadomienia może wynikać wprost z przepisu ustawy (np. obowiązek powiadomienia o upadłości, niewypłacalności, utracie zdolności kredytowej), wewnętrznych norm danej jednostki lub organu (banku, jednostki samorządu terytorialnego, państwowej jednostki budżetowej, gospodarstwa pomocniczego, spółdzielni, fundacji lub stowarzyszenia). Źródłem takiego obowiązku może być także umowa lub decyzja właściwego organu. W piśmiennictwie podkreśla się, że obowiązek powinien mieć formalny charakter, chociaż niekoniecznie musi wynikać z określonego dokumentu przyjmującego pisemną formę. Podkreśla się, że źródłem obowiązku nie mogą być zasady wykonywania określonych czynności zawodowych, prakseologiczne zasady sprawnego działania, wiedza i doświadczenie zawodowe czy też np. charakter pełnionej funkcji lub zajmowanego stanowiska.⁵⁰

Właściwym podmiotem jest organ lub instytucja, która udzieliła kredytu, pożyczki pieniężnej, poręczenia, gwarancji, akredytywy, potwierdzenia przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia lub z gwarancji bądź z innego podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, dotacji, subwencji, elektronicznego instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego albo instytucja kontrolująca i nadzorująca sposób oraz prawidłowość ich wykorzystania.⁵¹

Zachowanie się sprawcy przestępstwa określonego w art. 297 § 2 k.k. polega na niepowiadomieniu właściwego organu lub instytucji o powstaniu okoliczności mogących mieć wpływ na wstrzymanie albo ograniczenie wysokości kredytu, pożyczki pieniężnej, gwarancji, akredytywy, potwierdzenia przez bank zobowiązania wynikają-

cego z poręczenia lub z gwarancji lub z innego podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, instrumentu płatniczego, dotacji, subwencji lub zamówienia publicznego.

Przestępstwo przewidziane w art. 297 § 2 k.k. może być popełnione tylko w formie zaniechania.

Niepowiadomienie oznacza nieprzekazanie informacji posiadanych przez osobę, na której ciąży obowiązek ich przekazania, o okolicznościach mających istotne znaczenie dla dalszego wykorzystywania instytucji wymienionych w art. 297 § 1 k.k. Jeżeli źródło obowiązku nie określa szczególnej formy przekazania informacji, przekazanie może nastąpić w dowolny sposób.⁵²

Okoliczności mogące mieć wpływ na wstrzymanie lub ograniczenie wysokości jednej z wymienionych w art. 297 § 2 k.k. instytucji określone są w odpowiednich przepisach prawa (np. upadłość, niewypłacalność, utrata zdolności kredytowej). Źródłem ich mogą być również dokumenty, na podstawie których zostaje przyznana dana instytucja oraz regulacje wewnętrzne organu lub instytucji udzielającej kredytu, pożyczki pieniężnej, poręczenia, gwarancji, akredytywy, dotacji, subwencji, potwierdzenia przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia lub z gwarancji, lub z podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, instrumentu płatniczego bądź zamówienia publicznego. Do okoliczności mogących mieć wpływ na wstrzymanie albo ograniczenie wysokości jednej z instytucji wymienionych w art. 297 § 2 k.k., należy również zaliczyć i takie okoliczności, które nie zostały bezpośrednio sprecyzowane w przepisach prawa, umowie lub decyzji właściwego organu, a których wpływ na wstrzymanie albo ograniczenie wysokości instytucji wymienionych w art. 297 § 2 k.k. jest oczywisty ze względu na cel, dla którego są udzielane.⁵³

⁵⁰ Zoll Andrzej (red.) Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz, WK 2016.

⁵¹ O. Górniok, Prawo karne gospodarcze, Warszawa 2003, s. 30.

⁵² Zoll Andrzej (red.) Kodeks... op. cit.

⁵³ O. Górniok, Prawo... op. cit., s. 31.

Niepowiadomienie oznacza zachowanie polegające na całkowitym zaniechaniu przekazania informacji o powstaniu sytuacji mogącej mieć wpływ na wstrzymanie albo ograniczenie wysokości udzielonego wsparcia finansowego lub zamówienia publicznego albo na możliwość dalszego korzystania z instrumentu płatniczego, lub też zachowanie polegające na niepełnym przedstawieniu informacji dotyczących powstania sytuacji, o której mowa w art. 297 § 2 k.k.

Przestępstwo przewidziane w art. 297 § 2 k.k. jest przestępstwem formalnym, zaliczanym do kategorii przestępstw abstrakcyjnego zagrożenia. Dla realizacji znamion nie jest konieczne wykazywanie, że zachowanie się sprawcy stworzyło zagrożenie powstania uszczerbku majątkowego po stronie odpowiedniego organu lub instytucji. Wystarczające jest, aby nieprzekazanie informacji stwarzało zagrożenie dla niewypełnienia celu, w jakim przydzielone zostały: kredyt, pożyczka pieniężna, poręczenie, gwarancja, akredytywa, dotacja, subwencja, potwierdzenie przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia lub z gwarancji bądź innego podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, elektroniczny instrument płatniczy lub zamówienie publiczne.⁵⁴

Przedmiotem bezpośredniego działania sprawcy są w przypadku przestępstwa przewidzianego w art. 297 § 2 k.k. informacje o okolicznościach mogących mieć wpływ na wstrzymanie lub ograniczenie wysokości przyznanych form wsparcia finansowego, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego. Informacje określone zostały w znamionach art. 297 § 2 k.k. jako "mogące mieć wpływ", nie zaś jako "mające wpływ". Oznacza to, że przepis art. 297 § 2 k.k. nie wymaga takiej kwalifikacji tych informacji, z której wynika bezspornie, że gdyby dany organ (lub instytucja) je posiadał, to z pewnością wstrzymałby albo ograniczył wysokość kredytu, pożyczki pieniężnej, gwarancji, akredytywy, potwierdzenia

przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia lub z gwarancji bądź innego podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, instrumentu płatniczego, dotacji, subwencji lub zamówienia publicznego. Dla realizacji znamion wystarczające jest wykazanie, że nieprzekazane informacje mogły stanowić podstawę do podjęcia takich decyzji.⁵⁵

Przestępstwo określone w art. 297 § 2 k.k. jest przestępstwem umyślnym. Umyślność może wystąpić zarówno w formie zamiaru bezpośredniego, jak i zamiaru wynikowego.

Artykuł 297 § 3 określa szczególną klauzulę uchylającą karalność sprawcy, który po popełnieniu przestępstwa z art. 297 § 1 k.k. przed wszczęciem postępowania karnego dobrowolnie zapobiegł wykorzystaniu kredytu, pożyczki pieniężnej, poręczenia, gwarancji, subwencji, potwierdzenia przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia lub z gwarancji lub podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy lub instrumentu płatniczego lub zrezygnował z dotacji bądź zamówienia publicznego albo zaspokoił roszczenia pokrzywdzonego.

Klauzula bezkarności określona w przepisie art. 297 § 3 k.k. odnosi się do obu typów czynu zabronionego określonych w art. 297 k.k., a więc zarówno do oszustwa kredytowego z działania przewidzianego w § 1 tego przepisu, jak i oszustwa kredytowego z zaniechania, określonego w § 2.

Zapobieżenie wykorzystaniu wsparcia finansowego lub instrumentu płatniczego oznacza takie zachowanie się sprawcy, którego konsekwencją jest nieuruchomienie określonej formy wsparcia finansowego lub instrumentu finansowego i pozostawienie go w dyspozycji podmiotu udzielającego tej formy wsparcia. Istota zapobieżenia sprowadza się do podjęcia działań zmierzających do dezaktualizacji skutków wynikających z przedłożenia przez sprawcę dokumentów

⁵⁴ Zoll Andrzej (red.) Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz, WK 2016.

⁵⁵ O. Górniok, Prawo... op. cit., s. 31.

przerobionych lub podrobionych, dokumentów poświadczających nieprawdę lub nie rzetelnych, pisemnych oświadczeń dotyczących okoliczności o istotnym znaczeniu dla wymienionych w art. 297 § 1 k.k. form wsparcia finansowego, instrumentów płatniczych lub zamówienia publicznego. Zapobieżenie możliwe jest przede wszystkim na etapie poprzedzającym uzyskanie przez sprawcę lub osobę, dla której działa, jednej z wymienionych w art. 297 § 1 k.k. form wsparcia finansowego, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego.

Zapobieżenie wykorzystaniu oznacza takie działanie lub zaniechanie sprawcy, które doprowadzi do niezrealizowania uzyskanego w sposób opisany w art. 297 § 1 k.k. kredytu, pożyczki pieniężnej, gwarancji, poręczenia, akredytywy, dotacji, subwencji, potwierdzenia przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia bądź z gwarancji lub podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, elektronicznego instrumentu płatniczego, lub zamówienia publicznego. Może ono przyjmować postać niepodjęcia przyznanego sprawcy kredytu, pożyczki pieniężnej, niewykorzystania gwarancji lub subwencji, zwrotu pobranego kredytu przed wykorzystaniem. Należy podkreślić, że warunek niekaralności jest spełniony już wówczas, gdy sprawca zapobiegnie wykorzystaniu przyznanej instytucji. Nie jest natomiast konieczne, aby powiadamiał właściwy organ lub instytucję, że dana forma wsparcia finansowego uzyskana została w wyniku działań opisanych w art. 297 § 1 k.k.⁵⁶

Znamień "zapobiegł wykorzystaniu" będzie spełnione również wtedy, gdy w wyniku podjętych przez sprawcę działań podmiot, który miał uzyskać w wyniku przestępnych czynności sprawcy kredyt, pożyczkę bankową, gwarancję kredytową lub subwencję, nie podejmuje przyznanej instytucji, zwróci otrzymany kredyt, pożyczkę bankową lub subwencję albo nie wykorzysta

udzielonej gwarancji kredytowej. Komentowany przepis nie wymaga, aby zapobieżenie wykorzystaniu było wynikiem wyłącznie osobistego działania sprawcy. Może on zatem posłużyć się w tym celu inną osobą, zwłaszcza wówczas, gdy do zapobieżenia wykorzystaniu uzyskanej instytucji potrzebne są szczególne umiejętności, wiedza lub kompetencje, których sprawca nie ma. W przypadku współdziałania sprawcy z innymi osobami dla spełnienia przesłanek niekaralności konieczne jest ustalenie, że sprawca podjął te starania dobrowolnie oraz że on był inicjatorem niewykorzystywania uzyskanej w sposób przestępny instytucji.⁵⁷

Klauzula niekaralności w odniesieniu do zamówienia publicznego lub dotacji polega na zrezygnowaniu z tej instytucji. Rezygnacja z zamówienia publicznego lub dotacji powinna wyrażać się w sposób bardziej oczywisty niż zapobieżenie wykorzystaniu kredytu, pożyczki bankowej, gwarancji kredytowej lub subwencji. Przewidziana w odniesieniu do dotacji lub zamówienia publicznego formuła rezygnacji zdaje się wymagać jednoznacznego pisemnego lub ustnego oświadczenia złożonego instytucji, która przyznała dotację lub złożyła zamówienie. Rezygnacja z zamówienia publicznego może także przybierać postać odstąpienia od jego realizacji w przewidzianej przez prawo formie, natomiast rezygnacja z dotacji może się wyrażać w jej bezpośrednim zwrocie.⁵⁸

Artykuł 297 § 3 k.k. uzupełnia katalog przesłanek niekaralności o zachowanie polegające na "zaspokojeniu roszczenia pokrzywdzonego". Ta przesłanka niekaralności związana jest z sytuacją, w której - uzyskane za pomocą sposobów opisanych w art. 297 § 1 k.k. - kredyt, pożyczka bankowa, gwarancja kredytowa, dotacja, subwencja lub zamówienie publiczne znalazły się, chociażby częściowo, w stadium realizacji. Tylko wtedy bowiem może pojawić się roszczenie organu lub instytucji, związane z uzyskaną instytucją, które ma inny charakter niż

⁵⁶ Zoll Andrzej (red.) Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz, WK 2016.

⁵⁷ Wyrok SN z dnia 19 sierpnia 1974 r., I KR 35/74, OSNKW 1974, nr 12, poz. 225.

⁵⁸ O. Górniok, Prawo... op. cit., s. 33.

zapobieżenie jej wykorzystaniu lub zrezygnowanie z niej. Artykuł 297 § 3 k.k. wyraźnie odróżnia bowiem zachowania polegające na zapobieżeniu wykorzystaniu lub rezygnacji od zaspokojenia roszczeń pokrzywdzonego. Roszczenie jest terminem zaczerpniętym z prawa cywilnego i oznacza istnienie po stronie indywidualnie oznaczonego podmiotu obowiązku wykonania świadczenia na rzecz uprawnionego, z którym skorelowane jest prawo żądania przez uprawnionego, aby zobowiązany zachował się w określony sposób.

Do wypełnienia warunków niekaralności wystarczające jest zaspokojenie w całości roszczeń pokrzywdzonego. Roszczenia pokrzywdzonego muszą zostać zaspokojone w całości. Nie stanowi przesłanki niekaralności zaspokojenie jedynie części roszczeń pokrzywdzonego. Zaspokojenie roszczeń powinno zostać potwierdzone przez uprawnionego (pokrzywdzonego) co najmniej przez złożenie oświadczenia uprawnionej

osoby przed organem wymiaru sprawiedliwości.

Klauzula bezkarności przewidziana w art. 297 § 3 k.k. odnosi się wyłącznie do czynów zabronionych określonych w art. 297 § 1 i 2 k.k. W wypadku gdy sprawca tym samym czynem realizuje znamiona określonych w innych przepisach typów czynu zabronionego, spełnienie przesłanek określonych w art. 297 § 3 k.k. doprowadzi do niepodlegania karze jedynie za przestępstwa przewidziane w art. 297 § 1 i 2 k.k., w pozostałym zakresie sprawca będzie ponosić odpowiedzialność na ogólnych zasadach.⁵⁹

Słusznie wskazuje SA w Katowicach, że następująca po zażądaniu przez bank dodatkowych dokumentów rezygnacja z ubiegania się o kredyt pod pretekstem mnożenia przez bank formalności nie stanowi dobrowolnego zapobieżenia uzyskaniu kredytu w rozumieniu art. 297 § 3 k.k. ani dobrowolnego odstąpienia od dokonania w rozumieniu art. 15 § 1 k.k.⁶⁰

⁵⁹ Zoll Andrzej (red.) Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz, WK 2016.

⁶⁰ Wyrok SA w Katowicach z 19.10.2017, II AKa 303/17, LEX nr 2441515.

Oszustwo OLX

jako postać oszustwa nigeryjskiego

mł. insp. Jacek Słoński

Zakład Kryminalny Szkoły Policji w Pile

Analizując statystyki policyjne, a także śledząc na bieżąco publikacje internetowe dot. problematyki zwalczania przestępczości lub zagrożeń przestępczością, nie sposób nie zauważyć ogromnej fali zdarzeń, którym możemy przypisać postać oszustwa klasycznego, a więc takiego, które kwalifikuje się z art. 286 kk. Samo przestępstwo oszustwa, a więc doprowadzenie osoby do niekorzystnego rozporządzania własnym lub cudzym mieniem za pomocą wprowadzenia jej w błąd albo wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania, jest jednym z najstarszych przestępstw przeciwko mieniu. Dodać należy, że od zawsze sprawców tego przestępstwa cechowały spryt, inteligencja, przebiegłość albo niepospolite umiejętności. Współczesne czasy, a dokładniej, model życia współczesnego człowieka, wymusił na sprawcach wprowadzanie w życie nowych form tego przestępstwa, a zatem dał pole do popisu osobom posiadającym umiejętności w sprawnym korzystaniu z komputera, a ściślej mówiąc, za jego pośrednictwem z Internetu. Oszustwa tego rodzaju stały się plagą obecnych czasów.

Jak czytamy na portalu www.niebezpiecznik.pl, od początku 2020 r. obserwujemy narastającą falę ataków wymierzonych w Polaków. Nie ma dnia, ani tygodnia, by do organów ścigania nie zgłaszały się osoby pokrzywdzone. Ofiary tracą średnio od kilkuset do kilkunastu tysięcy złotych, a niektórzy

wszystkie swoje oszczędności zgromadzone na rachunkach oszczędnościowo-rozliczeniowych. Problem urósł do skali, jakiej do tej pory jeszcze nie widzieliśmy w polskim Internecie. Tym problemem są zwane potocznie oszustwa OLX¹.

Jest to jedna z form tzw. oszustwa nigeryjskiego. Oszustwo nigeryjskie charakteryzuje się kontaktem sprawcy z pokrzywdzonym poprzez wykorzystanie poczty elektronicznej lub komunikatora (Messenger, WhatsApp) i polega na wciągnięciu (dawniej przypadkowej, obecnie coraz częściej typowanej) ofiary w grę psychologiczną, której fabuła oparta jest na fikcyjnym transferze kwoty pieniędzy.

Jak podaje na swojej stronie internetowej podlaska Policja, najczęściej spotykane typy oszustwa nigeryjskich to m.in.:²

„NA UCHODZĘ POLITYCZNEGO Z CZARNEGO ŁADU”

Przestępca kontaktuje się z ofiarą najczęściej wykorzystując do tego pocztę elektroniczną, rzadziej łączność telefoniczną. W korespondencji pada propozycja zyskania znacznej kwoty pieniędzy, części fortuny, jaką posiada (czy też odziedziczył) oszust, ale której sam nie może podjąć z banku z różnych przyczyn. Kwoty wskazywane w korespondencji oscylują w granicach 20-30 mln USD, a oszust w zamian za pomoc

¹ <https://niebezpiecznik.pl/post/olx-scam-karta-platnicza/>

² <https://podlaska.policja.gov.pl/pod/dzialania/przestepczosc-gospodar/struktura-wydzialu/zespol->

[iii/oszustwo-nigeryjskie/28412,Oszustwo-nigeryjskie.html](https://podlaska.policja.gov.pl/pod/dzialania/przestepczosc-gospodar/struktura-wydzialu/zespol-iii/oszustwo-nigeryjskie/28412,Oszustwo-nigeryjskie.html)

ofiaruje nawet połowę tej kwoty. „Pomoc” ta wiąże się po stronie ofiary z realnym finansowaniem (oscylującym w granicach kilkuset lub kilku tysięcy USD, funtów brytyjskich, czy euro) kolejnych kroków, jakie oszust musi czynić, by sfinalizować przelew majątku na konto wskazane przez ofiarę.

W sukcesywnie otrzymywanej korespondencji ofiara stopniowo dowiaduje się, że oszust musi np. zarejestrować działalność gospodarczą, posłużyć się kilkoma łapówkami, by przekupić bankierów, skorumpowanych policjantów lub innych urzędników państwowych w jego kraju, lub musi opłacić procedurę wystawienia certyfikatów przez bank, poświadczających, że pieniądze nie pochodzą z nielegalnego źródła (np. z działalności terrorystycznej lub handlu narkotykami), bo w przeciwnym wypadku przelew zostanie zablokowany itp. Ofiara, która już widzi siebie jako milionera, pokrywa kolejne koszty związane z finalizowaniem całej operacji. Pieniądze przejmuje tylko oszust, który od czasu do czasu uwiarygodnia fabułę oszustwa przysyłając pocztą elektroniczną kiepsko spreparowane, certyfikaty, kopie potwierdzeń przelewów itp. W tym momencie rozpoczyna się gra, która ma na celu jak najdłuższe zwodzenie ofiary i wyłudzenie jak największej ilości pieniędzy. Zazwyczaj ofiara, na tym etapie zaczyna podejrzewać oszustwo i w pewnym momencie przestaje płacić. Oszust jednak osiągnął zamierzony cel – praktycznie już po otrzymaniu pierwszej wpłaty. Gdy ofiara przerywa „finansowanie operacji” często dochodzi do gróźb, zmiany fabuły gry, oszust teraz może podawać się za inną osobę, ale są to tylko próby wyłudzenia kolejnej kwoty.

NA „INWESTORA”

Jest to metoda bardzo zbliżona do metody „tradycyjnej”. Przestępca kontaktuje się z ofiarą głównie przy wykorzystaniu poczty elektronicznej. Oszust najczęściej podaje się za młodego, wykształconego człowieka, któremu udało się „wybić” w jego rodzinnym kraju (młody prawnik,

student, modelka), natomiast jego ojciec lub przyjaciel posiada ogromny majątek, który chce zainwestować, lecz z różnych przyczyn sam nie może tego uczynić. Ofiara ma pomóc w inwestowaniu pieniędzy w swoim rodzimym kraju, które zostaną mu powierzone przez oszusta. Nadmienić należy, iż podobnie jak w poprzednim przypadku, poziom języka angielskiego jest dość niski, a w przypadku wiadomości otrzymywanych w języku polskim, jest to tłumaczenie wykonane za pomocą komputerowego translatora. Dalszy przebieg działań jest zbliżony lub analogiczny do wskazanego w poprzednim modelu.

NA „WYGRANĄ NA LOTERII”

Potencjalna ofiara otrzymuje pocztę elektroniczną, spreparowaną wiadomość o wygranej dużej sumy pieniędzy w jednej z (narodowych) loterii któregoś z europejskich krajów (najczęstsze przypadki to podszycanie się pod loterie hiszpańskie). Do powyższej informacji załączone są certyfikaty uprawniające do wygranej oraz istnienie samej loterii. Kwoty są znacznie niższe niż w klasycznym oszustwie nigeryjskim, by bardziej korelowały z wysokościami wygranych na loteriach. Oszust twierdzi, by rozwiać wszelkie podejrzenia ofiary, że nagrodę można odebrać osobiście, podając dokładny adres i telefony kontaktowe, lub przelewem bankowym. Mało kto decyduje się na coś więcej niż wykonanie telefonu pod podany numer, by uwiarygodnić całą historię. Ofiara więc, w znakomitej większości przypadków, decyduje się na przyjęcie wygranej międzynarodowym przelewem bankowym. Na tym etapie pojawiają się pierwsze opłaty, które ofiara zobowiązana jest uiścić, by móc odebrać nagrodę – opłata dla prawnika, opłata za wystawienie kilku nieznanego pochodzenia wewnętrznych dokumentów banku i certyfikatów, do opłacenia podatku od wzbogacenia włącznie. Żadna wygrana nie istnieje, a oszust podtrzymuje kontakt tak długo, jak długo ofiara deklaruje kolejne wpłaty.

Charakterystyczne dla tego rodzaju przestępstw jest to, iż oszuści nie obstatują

przy ścisłych kwotach, jakie należy uiszczać za poszczególne operacje, co byłoby przecież niemożliwe w wypadku konieczności uiszczania opłat przy prawdziwych operacjach bankowych lub podatkowych. Często-kroć ofiara informuje, że w obecnej chwili posiada tylko część wymaganej kwoty, czemu wychodzi naprzeciw oszust „wspomagając” ofiarę pokryciem reszty opłat z własnych środków, które w późniejszym terminie, ofiara ma zwrócić. Pozorne działania wspomagające utwierdzają ofiarę w przekonaniu o dobrych intencjach kontrahenta, a ponadto wywołują przekonanie, iż jest on gwarantem płynnego przeprowadzenia całej procedury.

We właściwym momencie, w celu podbudowania przekonania o prawdziwości i rzetelności całego przedsięwzięcia, oszust wysyła kolorowe certyfikaty i fałszywe potwierdzenia przyjęcia przez różne instytucje i banki opłat od ofiary, również pocztą tradycyjną, nie tylko elektroniczną.

NA „KONTA W BANKU BEZ WŁAŚCICIELA”

Przestępca, udając najczęściej pracownika banku, kontaktuje się z wytypowaną ofiarą, wykorzystując do tego w pierwszej fazie, wyłącznie pocztę elektroniczną. Potencjalna ofiara jest informowana, że jeden z klientów banku zmarł lub zginął w tragicznym wypadku i pozostawił po sobie konto z ogromną sumą pieniędzy, nie wskazując lub nie mając spadkobierców. Bank w sytuacji długoletniej niemożności ustalenia kręgu spadkobierców, podjął decyzję o likwidacji martwego konta i szuka kogoś, kto przejmie jego zawartość. Wydaje się, iż to jest najmniej prawdopodobna wersja przestępstwa nigeryjskiego. Po wyrażeniu zainteresowania przez ofiarę, oszust przysyła kolejną część (bardziej szczegółową) historii. Pojawiają się dokumenty, wytworzone nieudolnie i w kiepskiej jakości, przesyłane drogą elektroniczną, potwierdzające

istnienie przedmiotowego konta, należącego do zmarłego milionera. Niewykluczony jest również kontakt telefoniczny. Do całej operacji włączane są kolejne osoby, które mają uwiarygodnić całą historię – dyrektor banku, prawnik lub jeszcze jakiś inny urzędnik, który jest władny wystawiać lub uwiarygodniać dokumenty. Na tym etapie pojawiają się pierwsze informacje, że ofiara będzie musiała sfinansować kilka „pomniejszych” przedsięwzięć, by w rezultacie mogła przejąć miliony. Pojawiają się np. opłaty za wystawienie certyfikatów przez bank lub inne urzędy, poświadczających, że pieniądze nie pochodzą z nielegalnego źródła, za usługi prawników oraz koszty operacyjne w banku. Oszust podtrzymuje korespondencję, prosząc o kolejne wpłaty tak długo, jak na to pozwala naiwność ofiary oszusta.

Przysłowiowe miliony na koncie w banku są oczywiście fikcją, tak jak i to, że informacja pochodzi z banku. Nazwiska pracowników banku mogą być prawdziwe, gdyż przeważnie są to dane ogólnie dostępne w Internecie. Należy jednak zwrócić uwagę na numery telefonów, których nie można znaleźć w informacjach kontaktowych prawdziwego banku, a adresy e-mail używane przez oszustów, często należą do puli adresów serwerów oferujących bezpłatną rejestrację konta poczty elektronicznej, tj. np. Yahoo, Google (Gmail).

NA „AUKCJĘ INTERNETOWĄ”

Oszustwa nigeryjskie stale ewoluują, a raczej oszuści, szukają ciągle nowych sposobów wyłudzenia pieniędzy. Coraz częściej do tego celu wykorzystują popularne aukcje internetowe.

Ofiara wyszukiwana jest na portalu aukcyjnym, gdzie wystawia jakiś wartościowy sprzęt elektroniczny, np. laptopa lub

sprzęt fotograficzny. Kontakt pocztą elektroniczną nawiązuje oszust, który sprawia wrażenie bardzo zainteresowanego zakupem oferowanego przez ofiarę towaru, który najczęściej ma stanowić jakiś okazjonalny prezent dla bliskiej osoby, przebywającej w innym kraju niż oszust, np. w Wielkiej Brytanii. Oszustowi bardzo zależy na czasie wysyłki, który ma być jak najkrótszy, gdyż prezent musi dotrzeć w konkretnym terminie, więc sprzedaż musi się odbyć poza aukcją, jeżeli aukcji nie można zakończyć z opcją „kup teraz”. Oszust takie niedogodności chce zrekompensować nawet dwukrotnie wyższą kwotą jakiej żąda sprzedający, który staje się nieświadomą ofiarą. Oszuści bazują na prostej socjotechnice kierując się inteligencją emocjonalną, licząc na chciwość potencjalnych ofiar. Wielu sprzedających zgadza się wysłać towar, oczywiście po otrzymaniu zapłaty. Tu pojawia się charakterystyczny dla tego oszustwa sposób działania sprawcy. Po zakończeniu transakcji, najczęściej drogą elektroniczną, ofiara otrzymuje spreparowany skan potwierdzenia dokonania wpłaty pieniędzy, wraz z komentarzem, iż pieniądze z Afryki przelewane są kilka dni, a prezent musi dojść niezwłocznie. Często wpłata ma odbywać się za pośrednictwem takich systemów płatności jak Bidpay, Money Gram, Western Union. Oszust prosi, by ofiara zawierzyła skanowi potwierdzenia dokonania przelewu i wysłała towar. Zazwyczaj sprzedający godzi się na taki obrót wydarzeń, natomiast w przeciwnym wypadku, ofiara jest straszona złamaniem umowy, oskarżana o oszustwo, a w skrajnych przypadkach straszona jest nawet zgłoszeniem sprawy do Interpolu. W takim, jak i w wypadku każdej innej transakcji z opcją

„wpłata na konto bankowe” należy trzymać się sztywno podstawowej zasady – towar wysyła się wyłącznie dopiero po zaksięgowaniu pełnej kwoty na koncie bankowym.

Pomimo charakterystycznej nazwy trzeba pamiętać, że coraz częściej takie nielegalne działania są podejmowane przez obywateli innych krajów niż afrykańskie, np. z Wielkiej Brytanii i Ukrainy.³

Wspominany już wcześniej portal www.niebezpiecznik.pl donosi, iż w drugiej połowie 2020 roku na polski rynek weszli „nowi gracze” zza wschodniej granicy, którzy zmodyfikowali oszustwo nigeryjskie „na aukcję internetową”.

Atak sprawcy jest przypuszczany na portalu sprzedażowym w głównej mierze OLX i polega na wyciągnięciu od ofiary (sprzedającego) numeru karty płatniczej oraz innych danych pod pretekstem otrzymania zapłaty za zakupiony produkt.

W szczególe, przedstawia się to następująco: Osoba wystawia coś do sprzedaży na OLX. Odzywa się zainteresowany kupnem wystawionego przedmiotu. Może odezwać się za pośrednictwem platformy aukcyjnej i poprosić o adres e-mail, na który wysyła fałszywą wiadomość podszywając się pod OLX. Częstym sposobem jest wysłanie wiadomości na komunikatorze WhatsApp, bo sprawca dysponuje numerem telefonu z ogłoszenia na OLX. Zawsze, w ramach korespondencji z pokrzywdzonym, sprawca przesyła link do fałszywej strony OLX, którą to on wykorzystuje do pozyskania danych niezbędnych do wypłaty środków z konta pokrzywdzonego.

Niezależnie od formy kontaktu (e-mail, WhatsApp), oszust zawsze wysyła link do podrobionej strony i informuje, że

³ Profilaktyka bezpieczeństwa, praca zbiorowa pod redakcją M. Nepelskiego i J. Struniawskiego, Szczytno 2017

należy tam przejść, aby zaakceptować odbiór pieniędzy. Dodajmy, iż fałszywa strona z reguły różni się jedną literą od oryginału ale łudząco przypomina wyglądem oryginał.

Na fałszywej stronie pokrzywdzony zostaje poproszony o podanie danych karty płatniczej, takich jak jej numer czy też kod CVV/CVC⁴ (co od razu umożliwi sprawcy(om) kradzież pieniędzy z rachunku bankowego podpętego do karty). Coraz częściej jednak, ofiary są proszone o dodatkowe dane. W zależności od wariantu ataku, mogą to być dane dostępowe do konta bankowego lub dane osobowe, takie jak np. PESEL i nazwisko panięskie matki, a potem kod z SMS-a, co pozwala oszustowi podpiąć do rachunku bankowego ofiary aplikację mobilną i wypłacić w krótkim czasie wszystkie środki zgromadzone na tym koncie⁵.

Należy w tym miejscu zadać pytanie: Jak bronić się przed takimi atakami? Odpowiedź wydaje się oczywista, konieczne jest wnikliwe weryfikowanie korespondencji otrzymywanej od kontrahenta, a nade wszystko należy stosować się do żelaznych zasad korzystania z platformy aukcyjnej, a tutaj na plan pierwszy wysuwa się reguła, iż nigdy nie należy podawać numeru karty płatniczej po to, aby otrzymać pieniądze. Podanie numeru karty oznacza w praktyce, że ktoś pobierze z niej środki.

Szansę odzyskania wykradzionych podstępnie pieniędzy są niewielkie z uwagi na częste odrzucanie reklamacji przez banki. Niekiedy się to udaje, zwłaszcza jeśli wcześniej zadziałały antyfraudowe mechanizmy w banku i pieniądze zostały „zatrzymane gdzieś po drodze”, albo transakcja na karcie nie została potwierdzona kodem 3DSecure (zabezpieczenie transakcji dokonywanych

bez fizycznego użycia karty w Internecie, polegające na dodatkowej autoryzacji transakcji przy użyciu jednego z elementów zapewniających silne uwierzytelnienie). Ale to rzadkość⁶.

Z analizy dotychczasowych przypadków wynika, że sprawcy w większości pochodzą z krajów byłego Związku Radzieckiego. Wskazuje na to kierunek transferów gotówki z przestępstwa, jak również podawane przez pokrzywdzonych okoliczności świadczące o błędach językowych popełnianych przez sprawców w korespondencji. Można zatem stwierdzić, że tzw. oszustwo OLX to specjalność osób rosyjskojęzycznych.

Przyjmowanie zawiadomienia o przestępstwie oszustwa zawsze wymaga od funkcjonariusza Policji niezwyklej staranności w opisie *modus operandi* sprawcy. O sukcesie walki z oszustami stanowią bowiem szczegóły i precyzja w ich wydobywaniu od pokrzywdzonych.

⁴ <https://www.mojeplatnosc.pl/poradnik/co-to-jest-cvvcvc-i-gdzie-sie-znajduje>

⁵ <https://niebezpiecznik.pl/post/olx-scam-karta-platnicza/>

⁶ Ibidem

KONFISKATA ROZSZERZONA – SKUTECZNE NARZĘDZIE POZBAWIANIA SPRAWCÓW KORZYŚCI MAJĄTKOWYCH

asp. szt. Sebastian Mencil

Zakład Prawa i Kryminalistyki Szkoły Policji w Pile

Przestępczość gospodarcza jest zjawiskiem powodującym znaczne straty finansowe dla Skarbu Państwa, będącym jednocześnie zagrożeniem dla prawidłowego funkcjonowania obrotu gospodarczego, zarówno krajowego, jak i międzynarodowego, które niesie za sobą ryzyko poniesienia szkód majątkowych przez osoby fizyczne i prawne. Zwiększa się w tym obszarze stopień udziału zorganizowanych struktur przestępczych, których działalność ukierunkowana jest na uzyskanie możliwie największego zysku z przestępczej działalności.

Postępowanie przygotowawcze jest pierwszym stadium procesu karnego. W jego ramach realizowane są czynności zmierzające do ujawnienia przestępstwa, wykrycia i ujęcia sprawcy, ustalenia osób pokrzywdzonych i rozmiarów szkody, wyjaśnienia wszelkich okoliczności sprawy oraz zabezpieczenia i utrwalenia dowodów przestępstwa. Postępowanie prowadzi lub nadzoruje prokurator, ale w zakresie przewidzianym w ustawie z 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego prowadzi je również Policja. Organy te, poza m.in. wykryciem i ujęciem sprawcy, powinny dążyć do odzyskania zaburzonej równowagi otoczenia w wyniku popełnionego przestępstwa. Na przywrócenie owej równowagi wpływ ma nie tylko doprowadzenie do ukarania sprawcy, ale również naprawienie szkody. Niejednokrotnie sprawcy popełnianych przestępstw o charakterze gospodarczym, czy skarbowym liczą się z konsekwencjami kary pozbawienia wolności, jednak najbardziej boją się oni utraty majątku pochodzącego z przestępczego procederu.

W postępowaniach przygotowawczych (także na etapie czynności operacyjno-rozpoznawczych) prowadzone są

ustalenia zmierzające do oszacowania strat, gdyż przestępstwa, zwłaszcza te popełnione w zamiarze szybkiego wzbogacenia się, wiążą się zwykle z wymiernymi finansowymi szkodami. Informacja o stratach jest sygnałem dla organu prowadzącego postępowanie, że należy podjąć działania niwelujące powstałe szkody finansowe. W celu zapobiegania przestępstw i budowania zaufania do Policji ważne jest wyrobienie w społeczeństwie przekonania, że poza nieuchronnością kary, popełnienie przestępstwa jest nieopłacalne. Dlatego przed Policją postawione jest zadanie polegające na zapewnieniu wykonania przyszłych orzeczeń sądowych w zakresie naprawienia szkód, które zostały wyrządzone pokrzywdzonemu w wyniku popełnionego przestępstwa.

Skuteczne prowadzenie postępowania zabezpieczającego przez funkcjonariuszy Policji wynikające z realizacji celów postępowania karnego ma wpływ na postrzeganie całej formacji przez społeczeństwo. Dla pozytywnej oceny Policji przez pokrzywdzonego nie jest wystarczające ujawnienie sprawcy, gdyż nie gwarantuje to odzyskania utraconego mienia. Dla pokrzyw-

dzionego drugorzędną kwestią będzie ukaranie sprawcy, liczy on, że organy ścigania odzyskają utracony majątek.

Całkowity brak aktywności, mało aktywne działanie lub zbyt późno podjęte czynności zmierzające do ujawnienia i zabezpieczenia składników majątku sprawcy są przejawem bezradności organów ścigania w walce z tego rodzaju przestępczością nastawioną na osiągnięcie szybkich korzyści z popełnianego przestępstwa. Nieefektywne działania, mała skuteczność w odzyskiwaniu mienia, nie gwarantuje wysokiego zaufania osoby pokrzywdzonej do Policji, a dla przestępcy stanowi zachętę i pewnego rodzaju przyzwolenie do dalszego działania niezgodnego z prawem. Postępowanie zabezpieczające powinno być zatem wdrażane na jak najwcześniejszym etapie, tak aby z jednej strony nie przedłużało postępowania przygotowawczego, a z drugiej strony gwarantowało wysoką efektywność i w miarę możliwości zapobiegało ukryciu majątku pochodzącego z przestępczego procederu. Zwiększeniu skuteczności podejmowanych działań, zwłaszcza wobec przestępców działających w strukturach zorganizowanej przestępczości gospodarczej, służą wprowadzone w 2017 r. przepisy określające przepadek korzyści pochodzących z przestępstwa. Przedmiotowe regulacje prawne pozwalają na zabezpieczanie m.in. przedsiębiorstw wykorzystywanych do przestępczej działalności.

Organy ścigania wraz z nowelizacją kodeksu karnego otrzymały narzędzie rozszerzające prawo do pozbawiania przestępców nielegalnie zdobytych majątków. Taką instytucją jest między innymi konfiskata rozszerzona.

Instrument ten pozwala organom ścigania, na poczet przyszłych kar, zajmować domy, grunty, samochody, dobra luksusowe, a od kwietnia 2017 roku również przedsiębiorstwa czy udziały w spółkach.

Konfiskatę rozszerzoną można określić inaczej jako przepadek mienia pochodzącego z przestępstwa. Zmiany przepisów karnych pozwoliły na poszerzenie katalogu rzeczy, które mogą zostać skonfiskowane o przedsiębiorstwo, o ile posłużyło ono do popełnienia przestępstwa. Nowelizacja pozwoliła na zastosowanie konfiskaty rozszerzonej również wobec osób trzecich, którym sprawca przestępstwa przekazał mienie.

Konfiskata rozszerzona z jednej strony uderza w przestępców gospodarczych nieprzestrzegających zasad uczciwej konkurencji, z drugiej strony zapewnia ochronę uczciwym przedsiębiorcom.

Zmiany wprowadzono m.in. w art. 44a k.k., w myśl którego w przypadku poważnych przestępstw, zwłaszcza gospodarczych, kiedy sprawca osiągnął znaczną korzyść majątkową, sąd może orzec przepadek przedsiębiorstwa nienależącego do sprawcy, pod warunkiem, że przedsiębiorstwo wykorzystano do popełnienia przestępstwa lub ukrycia korzyści z niego pochodzącej. W art. 44a § 2 k.k. ustawodawca doprecyzował, że przepadek przedsiębiorstwa niestanowiącego własności sprawcy można orzec, jeśli jego właściciel chciał, aby przedsiębiorstwo służyło do popełnienia przestępstwa lub ukrycia osiągniętej z niego korzyści, albo, przewidując taką możliwość, na to się godził¹.

Ustawodawca w art. 44a k.k. przewidział również przypadki wyłączenia możliwości obligatoryjnego orzeczenia przepadku, jeżeli:

- zgodnie z art. 44a § 4 k.k. byłoby to niewspółmierne do wagi popełnionego przestępstwa, stopnia zawinienia oskarżonego lub motywacji i sposobu zachowania się właściciela przedsiębiorstwa,
- zgodnie z art. 44 § 5 k.k. szkoda wyrządzona przestępstwem lub wartość ukrytej korzyści nie jest znaczna wobec rozmiaru działalności przedsiębiorstwa.

¹ A. Grześkowiak, K. Wiak „Kodeks Karny. Komentarz 6. wydanie, Wyd. C.H. Beck, W-wa 2019, str. 456-463.

Z kolei fakultatywny przypadek wyłączenia możliwości orzeczenia przepadku wynika z art. 44a § 6 k.k. i odnosi się zwłaszcza do art. 44a § 2 k.k., określając, że sąd może odstąpić od orzeczenia przepadku, kiedy byłby on niewspółmiernie dolegliwy dla właściciela przedsiębiorstwa. Ustawodawca pozostawił jednak sądom art. 47 § 1 k.k., wyrażając, że w przypadkach, o których mowa w art. 44a § 4-6 k.k., czyli w sytuacjach, w których przepadku nie orzeka się lub w razie odstąpienia od orzeczenia przepadku sąd może orzec nawiązkę w wysokości do 1 000 000 zł na rzecz pokrzywdzonego lub Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej. Zatem w przypadku, gdy nie będzie można orzec konfiskaty, możliwe będzie orzeczenie przez sąd nawiązki w podanej wysokości.

Na uwagę zasługuje konstrukcja przepisu art. 45 § 1a k.k., który wydaje się kluczowy, gdyż definiuje korzyść majątkową osiągniętą z popełnienia przestępstwa. Za korzyść majątkową osiągniętą z przestępstwa uważa się także pożytki z rzeczy lub praw stanowiących tę korzyść. Takie pojmowanie owoców przestępstwa wydaje się w pełni logiczne i uzasadnione².

Zgodnie z art. 45 § 2 k.k. w formie obowiązującej do 26 kwietnia 2017 r. zastosowanie domniemania polegającego na uznaniu mienia sprawcy za korzyść pochodzącą z przestępstwa warunkowane było następującymi przesłankami:

- sprawca został skazany za przestępstwo, z którego osiągnął chociażby pośrednio korzyść majątkową,
- korzyść osiągnięta przez sprawcę musiała być znacznej wartości, a zgodnie z art. 115 § 5 k.k. „mienie znacznej wartości” to mienie, którego wartość w czasie popełnienia czynu zabronionego przekracza kwotę 200 000 zł,
- domniemanie ma zastosowanie wobec mienia, które sprawca objął we władanie lub do którego uzyskał tytuł w czasie po-

pełnienia przestępstwa lub po jego popełnieniu, do chwili wydania chociażby nieprawomocnego wyroku.

Nowe przepisy zmieniły warunki uznania domniemania. Zgodnie z art. 45 § 2 k.k. zmienionym ustawą z 23 marca 2017 r. w razie skazania za przestępstwo, z którego popełnienia została osiągnięta, chociażby pośrednio, korzyść majątkowa znacznej wartości, albo przestępstwo, z którego została lub mogła zostać osiągnięta, chociażby pośrednio, korzyść majątkowa:

- zagrożone karą pozbawienia wolności, której górna granica jest nie niższa niż 5 lat,
- lub popełnione w zorganizowanej grupie albo w związku mającym na celu popełnienie przestępstwa, przy czym
- za korzyść majątkową osiągniętą z przestępstwa uważa się mienie, które sprawca objął we władanie lub uzyskał jakikolwiek tytuł w okresie 5 lat przed popełnieniem przestępstwa, do chwili wydania chociażby nieprawomocnego wyroku, chyba że sprawca lub inna zainteresowana osoba przedstawi dowód przeciwny.

Nowe rozwiązanie art. 45 § 2 k.k. wskazuje, że przypadek nie ogranicza się do składników majątkowych i praw stanowiących korzyść majątkową pochodzących z przestępstwa. Nie ma konieczności udowodniania związku, że określona korzyść majątkowa pochodzi z danego przestępstwa. Aktualne przepisy stanowią swoistą legitymację do przeglądu legalności nabycia majątku sprawcy przestępstwa. Ustalona w toku postępowania korzyść uzyskana z przestępstwa nie określa, tak jak to było do 26 kwietnia 2017 r., wysokości przepadku. Przepadkowi może podlegać to mienie, którego przestępcze pochodzenie nie zostało udowodnione, a wystarczające jest to, że sprawca nie wykazał legalności pochodzenia majątku objętego przypadkiem³.

Mienie podlegające przypadkowi korzyści majątkowej lub podlegające zabezpieczeniu majątkowemu zgodnie z zasadą

² Ibidem, s. 465-466

³ Ibidem

stanowi własność sprawcy, jeżeli sprawca takim mieniem władał albo uzyskał do niego jakikolwiek tytuł. Odstępstwa od tej zasady ustalone są w art. 45 § 3 k.k., w myśl którego, jeżeli mienie stanowiące korzyść uzyskaną z przestępstwa, o którym mowa w art. 45 § 2 k.k., zostało przeniesione na osobę fizyczną, prawną lub jednostkę organizacyjną niemającą osobowości prawnej, faktycznie lub pod jakimkolwiek tytułem prawnym, uważa się, że rzeczy będące w samoistnym posiadaniu tej osoby lub jednostki oraz przysługujące jej prawa majątkowe należą do sprawcy. W takim przypadku mienie stanowiące korzyść z przestępstwa podlega przypadkowi na rzecz Skarbu Państwa. Domniemanie to zostanie obalone, jeśli na podstawie okoliczności towarzyszących nabyciu składników majątku lub praw majątkowych nie można było przypuszczać, że mienie to, chociażby pośrednio, pochodzi z przestępstwa. Zgodnie z art. 29b § 2 k.k.w., jeżeli w celu obalenia domniemania jednostka organizacyjna albo osoba powołuje się na nabycie odpłatne, powinna wskazać źródła nabycia i udowodnić pochodzenie środków, którymi finansowano nabycie. Przy obalaniu domniemania najważniejsze jest wykazanie braku świadomości przestępczego pochodzenia mienia, a o której mogą świadczyć okoliczności towarzyszące nabyciu.

Domniemanie prawne, o którym mowa w art. 45 § 2 i § 3 k.k., ma zastosowanie, zgodnie z art. 291 § 2 k.p.k., do zabezpieczenia wykonania przepadku i zwrotu pokrzywdzonemu lub innemu podmiotowi korzyści majątkowej, jaką sprawca osiągnął z popełnionego przestępstwa, lub jej równowartości. Niedopuszczalne jest zatem zabezpieczanie mienia z zastosowaniem domniemania z art. 45 § 2 i § 3 k.k. na poczet

grzywny, świadczenia pieniężnego, środków kompensacyjnych, kosztów sądowych lub innych rodzajów przepadku, chociażby przepadku przedsiębiorstwa dokonywanego na podstawie art. 44a k.k.

Podsumowując, konfiskata rozszerzona, jak wynika z nazwy tego narzędzia, nie jest ograniczona tylko do majątku sprawcy oraz jego osoby, a jej podstawą jest stosowanie zespołu domniemań prawnych, czego wynikiem jest przeniesienie ciężaru dowodu legalnego pochodzenia majątku zagrożonego przepadkiem na oskarżonego lub dysponenta tego mienia. Przesłanką zastosowania domniemań jest popełnienie przestępstwa o określonym ciężarze gatunkowym zagrożonym karą, której górna granica nie jest niższa niż 5 lat, lub wykazanie działania sprawcy w ramach zorganizowanej grupy przestępczej. W konsekwencji uznać należy przestępcze pochodzenie mienia znajdującego się we władaniu sprawcy lub mienia, do którego uzyskał jakikolwiek tytuł prawny w okresie do 5 lat przed popełnieniem przestępstwa. Nowym rozwiązaniem jest wprowadzenie możliwości zastosowania konfiskaty rozszerzonej bez wyroku skazującego. Znowelizowane w 2017 r. przepisy znacznie ułatwiają możliwość orzeczenia przepadku majątku sprawców oraz osób trzecich, którym sprawca przekazał mienie nieodpłatnie lub zbywając po znacznie zaniżonej wartości po to, aby je skutecznie ukryć. Odwrócenie ciężaru dowodowego wydaje się właściwym rozwiązaniem w walce z przestępczością zorganizowaną, chociaż nie brakuje przeciwników tej koncepcji, którzy podnoszą powstanie możliwości nadużyć w stosowaniu tego środka.

Stalking

podinsp. Zbigniew Bogusz

Zakład Prawa i Kryminalistyki Szkoły Policji w Pile

Zjawisko uporczywego nękania rozpoczęto analizować już w latach osiemdziesiątych XX wieku, wraz z pojawieniem się niebezpiecznych i agresywnych zachowań wobec osób publicznych. Jedną z bardziej znanych ofiar „stalkingu” był John Lennon, zastrzelony przez uporczywie śledzącego go Marka Davida Chapmana. Badania nad tego rodzaju zdarzeniami wykazały duże rozbieżności w definiowaniu zjawiska.

Według amerykańskiego psychologa J. Reid Meloy’a „stalking jest formą złośliwego i powtarzającego się prześladowania i dokuczania innej osobie, przy czym zachowanie to wzbudza w pokrzywdzonym poczucie zagrożenia”.

Nauka niemiecka zdefiniowała to zjawisko natomiast przez występowanie pewnych typowych cech, takich jak: powtarzalność określonych zachowań sprawcy wobec pokrzywdzonego, wywołanie lęku lub poczucia zagrożenia u ofiary oraz pewien kontekst działania „stalkera”, który jest zasadniczym motywem jego działania, np. zazdrość, nieodwzajemnione uczucie, złość lub zdrada.

Do najczęstszych zachowań występujących w ramach tego zjawiska zaliczono: uporczywe kontakty osobiste lub za pośrednictwem środków teleinformatycznych lub osób trzecich, obecność w pobliżu domu, czy miejsca pracy, a także wysyłanie korespondencji w każdej dostępnej formie od tradycyjnej po elektroniczną, śledzenie pokrzywdzonego, rozsyłanie fałszywych informacji lub plotek, nękanie osób najbliższych, jak również napaści na pokrzywdzonego lub osoby mu bliskie.¹

Z uwagi na zaobserwowanie negatywnego wpływu zachowania „stalkersów” na życie społeczne, podjęto prawne kroki zmierzające do ochrony obywatela, nie tylko we wszystkich stanach USA, Kanadzie, Australii, ale również w Unii Europejskiej.

W Polsce pojęcie „stalking” pojawiło się w latach 90. XX wieku, kiedy to zaobserwowano w życiu społecznym przejawy tego zjawiska. Za nim jednak wprowadzono art. 190a k.k., Ministerstwo Sprawiedliwości zainicjowało badania analityczne, mające na celu rozpoznanie skali tego zjawiska w Polsce.

Badanie zostało przeprowadzone na reprezentatywnej, losowej próbie 10200 respondentów, z których niemal co dziesiąty (9,9%) odpowiedział twierdząco na pytanie, czy był ofiarą uporczywego nękania. Sposób szykanowania ofiar podejmowany przez sprawców był zróżnicowany, najczęściej polegał na;

- rozpowszechnianiu plotek i oszczerstw;
- nawiązywaniu kontaktu za pomocą osób trzecich;
- groźbach lub szantażu;
- częstych, głuchych, obscenicznych połączeń telefonicznych;
- groźbach pod adresem najbliższych;

¹ <http://ww2.senat.pl/k7/dok/sejm/072/3553.pdf>
(28.05.2021 r., godz. 13.:40)

- niechcianych listach, e-mailach lub wiadomościach SMS;
- niechcianym robieniu zdjęć;
- niszczeniu rzeczy;
- niechcianym dotyku;
- upublicznianiu wizerunku ofiary i innych.

Ponad połowa pokrzywdzonych miała w związku z takim zdarzeniem problemy natury emocjonalnej lub inne natury psychicznej. Co szósta ofiara zadeklarowała, że w wyniku uporczywego nękania utraciła lub zmieniła pracę, zaś co dziewiąta była zmuszona do zmiany miejsca zamieszkania. Połowa pokrzywdzonych stwierdziła, że konsekwencją było unikanie pewnych miejsc, ludzi lub sytuacji, a ponad 40% wskazało na pogorszenie się funkcjonowania w życiu zawodowym lub rodzinnym. Za penalizacją uporczywego nękania opowiedziało się w efekcie aż 87% badanych, przeciw – zaledwie 5%, a 8% nie miało w tej sprawie opinii.²

Wystąpienie zjawiska „stalkingu” w Polsce, stało się zatem faktem, a jego rozmiar i zakres działania sprawcy okazał się dalece niepokojący.

Wobec tego, ustawodawca po wcześniejszej analizie wydarzeń w obszarze życia społecznego, gospodarczego, politycznego, a także zwiększonej brutalizacji nowych form przestępczości, które ulegały wielu przemianom, postanowił dodać art. 190a do kodeksu karnego, wprowadzając go za pośrednictwem art.1 pkt 2 ustawy z dnia 25 lutego 2011 roku o zmianie ustawy kodeksu

karnego (Dz. U. Nr 72, poz. 381), która weszła w życie z dniem 6 czerwca 2011 r.

Następnie dokonał nowelizacji przedmiotowego przepisu na mocy art. 13 pkt 2 ustawy z 31 marca 2020 roku o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 i innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2020 r. poz.568), zmieniającej kodeks karny i inne ustawy.

Art. 190a k.k.

§ 1. Kto przez uporczywe nękanie innej osoby lub osoby jej najbliższej wzbudza u niej uzasadnione okolicznościami poczucie zagrożenia, poniżenia lub udręczenia lub istotnie narusza jej prywatność, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto, podszywając się pod inną osobę, wykorzystuje jej wizerunek, inne jej dane osobowe lub inne dane, za pomocą których jest ona publicznie identyfikowana, w celu wyrządzenia jej szkody majątkowej lub osobistej.

§ 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

§ 4. Ściganie przestępstwa określonego w § 1 lub 2 następuje na wniosek pokrzywdzonego.

² B. Guszczyńska, M. Marczewski, P. Ostaszewski, A. Siemaszko, D. Woźniakowska-Fajst, Stalking w Polsce. Rozmiary – formy – skutki. Raport z badania nt. uporczywego nękania pod redakcją Andrzeja Siemaszki, w: A. Siemaszko (red.), Księga jubileuszowa

z okazji XX-lecia Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2011, s. 832–867; zob. również sejm VI kadencji, druk sejmowy Nr 3553

Rok	Liczba postępowań wszczętych	Liczba przestępstw stwierdzonych	Przestępstwa wykryte	Wskaźnik wykrycia (w %)
2020	8 984	5 878	3 621	61,48
2019	10 712	6 364	4 148	63,40
2018	9 185	5 107	3 456	67,40
2017	8 078	4 204	2 853	67,70
2016	7 536	3 990	2 582	64,70
2015	6 703	3 243	2 075	63,70
2014	6 209	3 202	2 266	70,60
2013	5 327	2 925	2 104	71,70
2012	4 455	2 690	2 020	75,00

Tabela 1. Uporczywe nękanie i wykorzystanie wizerunku (art. 190a) - Przestępstwa przeciwko wolności (189-193) - Statystyka (policja.pl)
<https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-4/76586,Uporczywe-nekanie-i-wykorzystanie-wizerunku-art-190a.html> (21.05.2021 r.)

Trafnie zauważa M. Mozgawa, że przed wejściem w życie przepisu art. 190a k.k. na gruncie polskiego prawa karnego, w zależności od charakteru danego zdarzenia, do walki z nękaniami można było stosować niektóre z przepisów kodeksu karnego bądź kodeksu wykroczeń, np.:

- 1) art. 109 k.k. – zmuszanie,
- 2) art. 190 k.k. – groźba karalna,
- 3) art. 193 k.k. – naruszenie miru domowego,
- 4) art. 207 k.k. – znęcanie się,
- 5) art. 212 k.k. – zniesławienie,
- 6) art. 216 k.k. – znieważenie,
- 7) art. 267 k.k. – naruszenie tajemnicy korespondencji.
- 8) art. 107 k.w. – złośliwe niepokojenie.

Zasadniczy problem, jaki pojawił się w walce z nękaniami, był taki, że zachowania sprawcy (niekiedy niezwykle dolegliwe dla ofiary), często w ogóle nie były przestępstwami, ani wykroczeniami (wystawanie pod domem czy miejscem pracy, pisanie listów, krótkich wiadomości tekstowych itp.).¹

Dlatego też zasadnym była decyzja o kryminalizacji uporczywego nękania

w kodeksie karnym, w którym spenalizowano niektóre zachowania godzące w wolność człowieka. (Konstytucji RP, np.: art. 30, art. 31 ust 1 i 2, art. 40, art. 41 ust.1 i art. 47).²

Od obawy i strachu, jak również prawie do prywatności, wizerunku, dysponowania własnymi danymi osobowymi czy życia człowieka, uznając że konsekwencje tego negatywnego zjawiska są na tyle poważne, że skuteczna ochrona przed nim może być zapewniona wyłącznie dzięki użyciu instrumentów prawa karnego.³

Ustawowe znamiona art. 190a k.k.

Przedmiot ochrony (art. 190a § 1, 2 k.k.)

Przestępstwo stalkingu godzi w szereg dóbr prawnych, co powoduje złożoność przedmiotu ochrony.

Generalnie art. 190a k.k. opisuje dwa typy czynów, tj.:

- art. 190a § 1 k.k.- uporczywe nękanie,
- art. 190a § 2 k.k. - przywłaszczenie tożsamości.

¹M. Mozgawa: Kodeks Karny. Część szczególna. Art. 148-251. Komentarz 2020, wyd. 1. (art.190a-uporczywe nękanie).

² Ustawa z dnia 2 kwietnia 1997 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1997 nr 78, poz. 483)

³ S. Pikulski, M. Romańczuk-Grącka, B. Orłowska – Zielińska (red). Tożsamość polskiego prawa karnego, Olsztyn 2011, s. 249.

Ponadto art. 190a § 1 i 2 k.k. tzw. typ kwalifikowany opisany w art. 190a § 3 k.k., tj.:

Art. 190a § 3 k.k.

„Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12”.

Wiodącym i rodzajowym przedmiotem ochrony będzie wolność od zastraszania oraz prawo do prywatności i życia własnym życiem według własnej woli. Przedmiotem ochrony jest także wolność w zakresie swobodnego dysponowania swoim wizerunkiem i innymi danymi osobowymi, a więc wolność w zakresie samodecydowania o wykorzystaniu informacji o swoim życiu osobistym.⁴

Strona przedmiotowa art. 190a § 1 k.k.

Zachowanie sprawcy przedmiotowego występkę cechuje uporczywe nękanie innej osoby lub osoby najbliższej co w konsekwencji wzbudza w niej uzasadnione okoliczności poczucia zagrożenia, poniżenia lub udręczenia, lub spowodowania istotnego naruszenia jego prywatności.

„Uporczywe nękanie” - według T. Bojarskiego, to zachowanie, które polega na ustawicznym dręczeniu, dokuczaniu komuś, tropieniu, a także niepokojeniu innej osoby. Ponadto zachowanie takie jest nacechowane wyraźną intencją, powtarzające się, nieustanne oraz długotrwałe. Musi być ono wysoce nieprzyjemne, a także wzbudzające obawę bądź też naruszające w istotnym stopniu jego prywatności.⁵

O uporczywości można mówić wówczas, gdy dochodzi do sytuacji powtarzającego się nękania, zabarwionego ujemnie z uwagi na złą wolę sprawcy. Uporczywość

jest połączeniem dwóch elementów. Jeden z nich charakteryzuje postępowanie sprawcy od strony podmiotowej - polega zaś na szczególnym nastawieniu psychicznym ujawniającym się chęcią postawienia na swoim, nieustępliwością, obojętnie z jakich pobudek. Natomiast drugi element polega na trwaniu takiego stanu przez pewien dłuższy, bliżej nieokreślony czas.⁶

Wyróżniamy elementy obiektywne i subiektywne dotyczące uporczywego nękania, które zostały trafnie przedstawione m.in. w wyroku SN z dnia 29 marca 2017 r., sygn.akt IV KK 413/16.

*„Wprawdzie w przepisie mowa jest o poczuciu zagrożenia, które oznacza wewnętrzny odbiór, odczucie lęku i osaczenia osoby doświadczanej nękanem, jednak przepis odwołuje się także do kryterium obiektywnego, wskazując na to, iż poczucie zagrożenia musi być uzasadnione okolicznościami. Oznacza to, że subiektywne odczuwanie zagrożenia przez daną osobę należy konfrontować z wiedzą, doświadczeniem i psychologią reakcji ogółu społeczeństwa, obiektywizować poprzez poczucie zagrożenia w danych okolicznościach, jakie towarzyszyłoby przeciętnemu człowiekowi, o ile oczywiście działania sprawcy nie zmateriałyzywały się w konkretnym skutku. Wówczas jednak w grę wchodzić może inny czyn karalny. Kwestie te są więc czysto ocenne, na co wskazuje orzecznictwo sądowe i doktryna prawa”.*⁷

Ponadto, Sąd Najwyższy zauważa, że warunkiem uznania zachowania sprawcy za stalking, nękanie przez sprawcę musi być uporczywe, a zatem polegać na nieustannym oraz istotnym naruszeniu prywatności innej osoby oraz wzbudzeniu w pokrzywdzonym uzasadnionego okolicznościami poczucia zagrożenia. Ustawodawca nie wymaga, aby

⁴Por. R. Stefański: Kodeks Karny. Komentarz 2020, wyd.25 (art. 190a – uporczywe nękanie).

⁵T. Bojarski: Kodeks karny 2012

⁶A. Łyżwa [w:] Kodeks Karny. Część szczególna. Art. 148-251. Komentarz 2020, wyd 1, red. M. Banaś-Grabek, Warszawa 2020, art. 190a

⁷Wyrok. SN z dnia 29 marca 2017 r., sygn. akt IV KK 413/16

zachowanie stalkera posiadało cechy agresji, gdyż zachowanie sprawcy może być pokierowane innym sposobem działania, pobudkami jak: miłością, nienawiścią, chęcią dokuczenia, złośliwością czy też chęcią zemsty. Sąd orzekł ponadto, iż dla bytu tego przestępstwa nie ma znaczenia, czy sprawca ma zamiar wykonać swoje groźby, a decydujące jest tu subiektywne odczucie zagrożenia, które musi być oceniane w sposób zobiektywizowany.⁸

W odniesieniu do „istotne naruszenie prywatności”- Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 12.01.2016 r., sygn. akt IV KK 196/15 orzekł, że o istotności naruszenia prawa do prywatności nie decyduje sama treść materiałów powstała w wyniku nieuprawnionego wkroczenia w sferę prywatności pokrzywdzonego, ale przede wszystkim to, w jaki sposób do naruszenia doszło i ewentualnie jak często dochodziło do tych naruszeń.⁹ Zagadnienie to wyraża się również w sferze wolności człowieka od ingerencji w życie prywatne, rodzinne i domowe, niezależnie czy dotyczy to okoliczności obojętnych czy też kłopotliwych dla pokrzywdzonego.

Warto tutaj przedstawić postanowienie Konstytucji RP: art. 47 i art.50.

art. 47 Konstytucji RP

Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym.

art. 50 Konstytucji RP

Zapewnia się nienaruszalność mieszkania. Przeszukanie mieszkania, pomieszczenia lub pojazdu może nastąpić jedynie w przypadkach określonych w ustawie i w sposób w niej określony

W tej sytuacji działanie sprawcy może polegać na daleko idącym wkroczeniu

w życie prywatne pokrzywdzonego poprzez np. fotografowanie lub nagrywanie.

Dlatego też Sąd Najwyższy dostrzegając trudności w zdefiniowaniu pojęcia „prawo do prywatności”, postanowił odwołać się do powołanej w piśmiennictwie rezolucji „Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy nr 42 z 1970 r., gdzie uznano, że „prawo do prywatności wyraża się przede wszystkim w prawie do prowadzenia własnego życia z minimum ingerencji. Obejmuje prywatne, rodzinne i domowe życie, fizyczną i psychiczną integralność, honor i reputację, prawo do tego, aby nie być przedstawianym w fałszywym świetle, do nieujawniania zarówno faktów obojętnych, jak i kłopotliwych, do zakazu publikacji bez zgody własnej wypowiedzi i wizerunku, ochronę przed ujawnianiem informacji przekazanych lub otrzymanych w warunkach poufności” (cyt. za: N. Kłaczyńska, w: *Komentarz do art. 190a Kodeksu karnego*, w: *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, red. J. Giezek, Lex 2014, teza 9).¹⁰

Odpowiedzialność ustawodawcy idzie dalej, gdzie „poczucie poniżenia lub udręczenia” wprowadza ustawą z dnia 31.03.2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID – 19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2020 r. poz. 568) w treści art. 190a § 1 k.k. po słowie zagrożenia dodano dwa kolejne wyrażenia normatywne w postaci „poniżenia” i „udręczenia”.¹¹

Skutkiem działania sprawcy jest nie tylko wzbudzenie u pokrzywdzonego zagrożenia, ale także innych stanów, jak poniżenie lub udręczenie, przy czym z redakcji przepisu wynika, że wystarczające jest zaistnie-

⁸ Wyrok. SN z dnia 12.12.2013 r., sygn. Akt III KK417/13

⁹ A. Łyżwa [w:] *Kodeks Karny. Część szczególna. Art. 148-251. Komentarz 2020*, wyd 1, red. M. Bańaś-Grabek, Warszawa 2020, art. 190a

¹⁰ Wyrok. SN z dnia 12.01.2016 r., sygn. akt IV KK 196/15

¹¹ R. Stefański [w:] *Kodeks Karny. Część szczególna. Komentarz 2020*, wyd. 25 art. 190a

nie któregośkolwiek z nich. Zgodnie ze znaczeniem słownikowym poniżyć oznacza tyle, co: obrazić czyjąś godność, upokorzyć, zhańbić. Z kolei udręczyć to dokuczyć, przyporządzić komuś cierpienie fizycznych lub psychicznych. Wyobrazić sobie można bowiem, że działania sprawcy nie wzbudzają u pokrzywdzonego stanu zagrożenia, wywołują jednak dyskomfort psychiczny odpowiadający udręczeniu.

W kontekście poniżenia istotne jest natomiast, że godność człowieka stanowi wartość konstytucyjną zapisaną w postaci;¹²

Art. 30 Konstytucji RP

*Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władzy publicznej.*¹³

Strona przedmiotowa art. 190a § 2 k.k.

Zachowanie sprawcy tego występkę wylicza sprawca, który podszywając się pod inną osobę, wykorzystuje jej wizerunek lub inne jej dane osobowe, bądź też jeszcze inne dane, za pomocą których osoba ta jest publicznie identyfikowana, przez co wyrządza jej szkodę majątkową lub osobistą. Jest to występki o materialnym charakterze.

„Podszywanie się pod inną osobę” - oznacza podawanie się za kogoś, (bezprawne przywłaszczenie, np. czyjś nazwiska), czy też przyznawanie się do cudzych zasług.

Z uwagi na to, że ustawodawca zastosował pojęcia „osoba” i „dane osobowe” można stwierdzić, iż chodzi tu o tożsamość osoby fizycznej (zgodnie z art. 6 ust 2 ustawy o ochronie danych osobowych).

W związku z tym sprawca może podszyć się tylko pod inną rzeczywiście istniejącą (żyjącą) osobę, a nie osobę fikcyjną. Może podszyć się za taką osobę, która jest moż-

liwa do zidentyfikowania na podstawie identyfikatora takiego jak imię i nazwisko, numer identyfikacyjny (PESEL), dane o lokalizacji, identyfikator internetowy lub jeden bądź kilka szczególnych czynników określających fizyczną, fizjologiczną, genetyczną, psychiczną, ekonomiczną, kulturową lub społeczną tożsamość osoby fizycznej.

Sposób podszywania się może być wyrażony słowem, dźwiękiem, obrazem (wraz z wykorzystaniem cyberprzestrzeni). Ponadto informacje przekazywane w ten sposób mogą być tak skonstruowane, że są zrozumiałe dla wszystkich lub tak, że są zrozumiałe tylko dla indywidualnie oznaczonej osoby.

„Wizerunek” – podszywanie się sprawcy pod inną osobę może nastąpić przy wykorzystaniu danych osobowych lub wizerunku danej osoby (np. podobizna na rysunku, obrazie, zdjęciu). Kwestie dotyczące wizerunku dokładnie opisuje art. 191a k.k. i art. 23 k.c.

Art. 191a k.k.

§ 1. Kto utrwała wizerunek nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej, używając w tym celu wobec niej przemocy, groźby bezprawnej lub podstępny, albo wizerunek nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej bez jej zgody rozpowszechnia, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego.

Art. 23k.c.

Dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach

¹² J. Kosonoga [w:] Kodeks Karny. Część szczególna. Komentarz 2020, wyd 5, red. R. Stefański, Warszawa 2020, art. 190a.

¹³ Ustawa z dnia 2 kwietnia 1997 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1997 nr 78, poz. 483),

„Szkoda majątkowa lub osobista” z uwagi na fakt, iż pojęcie "szkody majątkowej" nie zostało dodatkowo przez ustawodawcę dookreślone, należy je rozumieć zarówno jako szkodę rzeczywistą, jak i utracone korzyści. Szkoda osobista oznacza natomiast ujemne skutki w sferze niemajątkowej. Szkoda osobista to krzywda doznana w sferze dóbr osobistych pokrzywdzonego, np. utrata dobrego imienia, naruszenie więzów rodzinnych, cierpienie psychiczne.¹⁴

Podmiot przestępstwa

Przestępstwo określone a art. 190a § 1 i 2 k.k. może popełnić każdy, tak więc ma ono charakter powszechny.

Strona podmiotowa

Przestępstwo ma charakter **umyślny**, przy czym część znamion musi być objęta zamiarem bezpośrednim (uporczywe nękanie pokrzywdzonego), część jednak może być objęta bądź zamiarem bezpośrednim bądź ewentualnym (wzbudzenie u pokrzywdzonego poczucia zagrożenia lub istotnego naruszenia jego prywatności).¹⁵

Typ kwalifikowany

Art. 190a § 3 k.k. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

W art. 190a § 3 k.k. ustawodawca przewidział tzw. typ kwalifikowany przestępstwa określając, że jeżeli następstwem uporczywego nękania lub też podszywania się pod inną osobę, będzie takie zachowanie się pokrzywdzonego jak targnięcie się na swoje życie, to sprawca poniesie odpowiedzialność karną niezależnie od wyniku tego zamachu.

Jak wynika z tego przepisu, sprawca uporczywego zamachu będzie odpowiadał wówczas, gdy samobójstwo zostało dokonane, ale i również wtedy, gdy pokrzywdzony je usiłował. Ważne jest, aby między zachowaniem sprawcy a następstwem zachodził związek przyczynowo-skutkowy.

Czyn z art. 190a § 3 k.k. posiada charakter powszechny – skutkowy, gdzie targnięcie się na swoje życie przez pokrzywdzonego stanowi ów skutek).

Do jego zaistnienia konieczne jest stwierdzenie, że jedno z opisanych w art. 190a § 1 lub 2 k.k. przestępstw było zasadniczą przyczyną targnięcia się pokrzywdzonego na życie.¹⁶

Tryb ścigania

Ściganie czynów zabronionych opisanych w art. 190a § 1 i 2 k.k. – następuje na wniosek pokrzywdzonego.

Typ kwalifikowany wyszczególniony w art. 190a § 3 k.k. ścigany jest natomiast z urzędu.

Zbieg przepisów

M. Mozgawa zasadnie podnosi, że: przepisy art. 190a § 1 k.k. mogą pozostawać w rzeczywistym właściwym zbiegu z przepisami;

- 1) art. 189 k.k. - (pozbawienie wolności),
- 2) art. 156, art. 157 k.k. - (spowodowanie uszczerbku na zdrowiu zdrowiu),
- 3) art. 211 k.k. - (uprowadzenie małoletniego),
- 4) art. 218 k.k. - z przepisami typizującymi przestępstwa przeciwko mieniu – np.;
 - art. 278 k.k. - (kradzież),
 - art. 279 k.k. - (kradzież z włamaniem),
 - art. 288 k.k. - (niszczenie lub uszkodzenie cudzej rzeczy) itd.

¹⁴ A. Łyżwa [w:] Kodeks Karny. Część szczególna. Art. 148-251. Komentarz 2020, wyd 1, red. M. Bańaś-Grabek, Warszawa 2020, art. 190a

¹⁵ Wyrk. SO w Szczecinie z 4.3.2013 r., sygn. akt IV Ka 1795/12

¹⁶ Grześkowiak, Wiak, Kodeks karny, 2018, s. 860

Nie można wykluczyć kumulatywnej kwalifikacji przepisu art. 190a § 1 k.k. z art. 35 ust. 1a lub 2 ustawy o ochronie zwierząt¹⁷, w przypadku gdy nękanie przejawia się w znęcaniu nad zwierzęciem (czy zwierzętami) pokrzywdzonego.

Art. 35 ustawy o ochronie zwierząt

1. Kto zabija, uśmierca zwierzę albo dokonuje uboju zwierzęcia z naruszeniem przepisów art. 6 ust. 1, art. 33 lub art. 34 ust. 1-4 podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

1a. Tej samej karze podlega ten, kto znęca się nad zwierzęciem.

2. Jeżeli sprawca czynu określonego w ust. 1 lub 1a działa ze szczególnym okrucieństwem podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

3. W razie skazania za przestępstwo określone w ust. 1, 1a lub 2 sąd orzeka przepadek zwierzęcia, jeżeli sprawca jest jego właścicielem.

Rzeczywisty niewłaściwy zbieg zachodzi pomiędzy przepisami art. 190a § 1 k.k. a art. 191 § 1 k.k. (zmuszanie), art. 193 k.k. (naruszenie miru domowego), art. 212 k.k. (zniesławienie), art. 216 k.k. (zniewaga), art. 217 § 1 k.k. (naruszenie nietykalności cielesnej), które to przypadki rozwiązywane są przy zastosowaniu zasady *lex consumens derogat legi consumptae* (gdzie przepisem pochłaniającym jest art. 190a k.k.).¹⁸

Problem stanowi wzajemna relacja zachodząca pomiędzy przepisami art. 190a k.k. a art. 207 k.k., gdzie w zależności od konkretnego stanu faktycznego możliwy jest zarówno zbieg pomijalny (przy zastosowaniu zasady konsumpcji, gdzie przepisem pochłaniającym będzie art. 207 k.k.), jak i kumulatywna kwalifikacja.

W przypadku przepisu art. 190a § 2 k.k. może on pozostawać w rzeczywistym niewłaściwym zbiegu z przepisami typizującymi przestępstwa przeciwko ochronie informacji (art. 265–268a, 269a k.k.), przeciwko wiarygodności dokumentów (art. 270, 272, 273 i 275 k.k.).

Autor ten zauważa również, że w praktyce może również pojawić się kumulatywna kwalifikacja przepisu art. 190a § 2 k.k. z art. 107 ustawy o ochronie danych osobowych.¹⁹ kryminalizującym niedopuszczalne przetwarzanie danych osobowych, jak również z art. 115 ust. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych²⁰ – przede wszystkim w kontekście wprowadzenia w błąd co do autorstwa.

Art. 107 ustawy o ochronie danych osobowych

1. Kto przetwarza dane osobowe, choć ich przetwarzanie nie jest dopuszczalne albo do ich przetwarzania nie jest uprawniony, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat dwóch

Art. 115 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych

1. Kto przywłaszcza sobie autorstwo albo wprowadza w błąd co do autorstwa całości lub części cudzego utworu albo artystycznego wykonania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3.

W przypadku art. 190a § 2 k.k. zachowanie sprawcy również może wyczerpywać równocześnie znamiona innych przestępstw. Możliwy jest w szczególności zbieg realny z przestępstwami przeciwko dokumentom (np. art. 270 § 1 k.k. czy art. 275 § 1 k.k.).

¹⁷ Ustawa z dn. 21.08.1997 r. o ochronie zwierząt. (Dz. U. z 2020 r. poz. 638).

¹⁸ M. Mozgowa [w:] System Prawa Karnego, t.10, s. 475; tenże [w:] Kodeks Karny ..., red. M. Mozgowa, s. 574-575. [w:] A. Łyżwa [w:] Kodeks Karny. Część

szczególna. Art. 148-251. Komentarz 2020, wyd. 1, red. M. Banaś-Grabek, Warszawa 2020, art. 190a

¹⁹ Ustawa z dn. 10. 05. 2018 r. o ochronie danych osobowych (Dz. U. z 2019 r. poz. 1781).

²⁰ Ustawa z dn. 04.02. 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2020 r. poz. 288).

Może również zająć zbieg z art. 65 § 1 k.w.

W przypadku przestępstwa zniesławienia uznać należy, że zajdzie tu pomijalny zbieg przepisów i czyn taki należy kwalifikować z art. 190a § 2 k.k. jako *lex specialis*.

Nie zachodzi natomiast zbieg z art. 286 § 1 k.k. ze względu na inny cel działania (osiągnięcie korzyści majątkowej). Z tego samego względu nie zachodzi również zbieg z art. 297 § 1 k.k.²¹

Biorąc powyższe pod uwagę należy stwierdzić, że zjawisko uporczywego nękania stało się kwestią nie tylko rozważań prawnych w optyce kodeksu karnego, ale i treścią zmartwień współczesnego globalnego społeczeństwa, w którym w ostatniej dekadzie liczba postępowań wzrosła o połowę.

Taki stan rzeczy jest przyczynkiem do głębszego analizowania jego źródeł zjawiska stalkingu pod kątem ustawowych znamion i taktyki wykrywania.

Poziom wykrywalności nie jest satysfakcjonujący ani dla pokrzywdzonych ani dla organów powołanych do ścigania, gdyż około 25% zdarzeń zarejestrowanych nie jest wykrywanych.

W związku z tym, wyzwaniem dla służb zajmujących się przedmiotową problematyką jest szukanie nowych rozwiązań wykrywczych.

Wiele szczegółowych aspektów tego zagadnienia nie zostało w tym artykule przedstawionych. Celem było jednak syntetyczne i horyzontalne przedstawienie niniejszej tematyki. Warto w tym miejscu zasygnalizować, że rozważania te przy okazji przyszłych artykułów z pewnością mogą zostać rozszerzone o analizę wieku osób pokrzywdzonych, jak i sprawców, a także zagadnienia związane z profilaktyką uprzedzającą (zamiast stosowania jednej – objawowej).

²¹ A. Łyżwa [w:] Kodeks Karny. Część szczególna. Art. 148-251. Komentarz 2020, wyd. 1, red. M. Bańaś-Grabek, Warszawa 2020, art. 190a

Kontrola i utrwalanie rozmów

– kontrola procesowa

mł. insp. Krzysztof Sawicki

Zakład Prawa i Kryminalistyki SP w Pile

kom. Łukasz Wiśniewski

Zakład Prawa i Kryminalistyki SP w Pile

Problematyka kontroli operacyjnej we współczesnych czasach stała się niezwykle ważnym zagadnieniem, nie tylko dla środowisk prawniczych, ale szczególnie istotnym dla funkcjonariuszy służb posiadających w swoim zakresie stosowanie metod pracy operacyjnej. Wielu współczesnych autorów podejmuje problematykę realizacji i zastosowania kontroli operacyjnej w procesie oraz próbuje znaleźć rozwiązania systemowe w tym przedmiocie. Jednakże nielato ją określić bez gruntownej analizy i istoty kontroli operacyjnej. Jedną z bardziej skutecznych metod służącą do pozyskiwania przez policję informacji jest kontrola operacyjna, zwana potocznie podsłuchem¹. Na gruncie norm prawnych podsłuch jest określeniem zbiorczym, w ramach niego można wyodrębnić m.in. podsłuch pozaprocesowy, nazywany potocznie operacyjnym²

oraz podsłuch procesowy (nazywany kontrolą i utrwalaniem rozmów)³.

Zgodnie z polskim prawodawstwem ustawodawca dopuścił dwie formy legalnego kontrolowania i utrwalania rozmów telefonicznych⁴:

- procesową – prowadzoną na podstawie art. 237 kpk, w ramach wszczętego postępowania przygotowawczego, zarządzoną przez sąd na wniosek prokuratora;
- operacyjną – jako jeden z elementów kontroli operacyjnej, prowadzonej na podstawie uprawnień wynikających z ustaw szczególnych przewidzianych dla wskazanych instytucji⁵.

Podsłuch procesowy jest uregulowany w Rozdziale 26 kpk (art. 237–242 kpk). Przepisy dotyczące podsłuchu procesowego znajdują się także w aktach wykonawczych do przepisów kpk regulujących

¹ S. Pikulski, Podstawowe zagadnienia taktyki kryminalistycznej, Temida 2, Białystok 1997, s. 49.

² P. Łabuz, Kontrola operacyjna jako element czynności operacyjno-rozpoznawczych w procesie wykrywczo-dowodowym. Uwagi De Lege Lata, Problemy współczesnej kryminalistyki, Tom XVII, Warszawa 2013, s. 86.

³ B. Hołysz, Kryminalistyka, Wydawnictwo Prawnicze LexNexis, Warszawa 2004, s. 1189.

⁴ K. Cudzych, Wybrane aspekty wykorzystania w postępowaniu karnym dowodu z podsłuchu telekomunikacyjnego prowadzonego w ramach kontroli operacyjnej, Biuletyn nr 2/2005, COSSG Koszalin 2005, s. 14.

⁵ Aktualnie prawo w Polsce zezwala na prowadzenie kontroli operacyjnej następującym służbom: Policji – na podstawie art. 19 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, Straży Granicznej – na podstawie art. 9e ustawy z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej, Żandarmerii Wojskowej – na podstawie art.

31 ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencji Wywiadu – na podstawie art. 27 ustawy z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencji Wywiadu, Służbie Wywiadu Wojskowego i Służbie Kontrwywiadu Wojskowego – na podstawie art. 31 ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego, Centralnemu Biuru Antykorupcyjnemu – na podstawie art. 17 ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym, Administracji Celno - Skarbowej – na podstawie 118 ustawy z dnia 16 listopada 2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej.

podśluch procesowy. Należy ponadto zaznaczyć, że w ustawie z dnia 16 lipca 2004 r. Prawo telekomunikacyjne liczne są przepisy odnoszące się do problematyki podsłuchu.

Przepisy rozdziału 26, odnoszące się do kontroli i utrwalania rozmów przy użyciu środków technicznych, nie dotyczą prywatnego gromadzenia w ten sposób dowodów; dlatego taśma magnetofonowa, czy inny nośnik z utrwaloną na niej przez uczestnika postępowania rozmową z oskarżonym mogą stanowić dowód w sprawie karnej, który podlega ocenie na zasadach ogólnych⁶.

Przybliżając problematykę podsłuchu procesowego należy wspomnieć, że przepis art. 237 kpk został zmieniony przez art. 4 ustawy z dnia 10.02.2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw⁷ w ten sposób, że zakres przedmiotowy kontroli i utrwalania rozmów określony w art. 237 § 3 kpk poszerzono o nowe przestępstwa. Natomiast ustawą z 23.03.2017 r.⁸ dodano § 3a kpk, którym rozszerzono cele prowadzenia wspomnianej kontroli. Deklarowanym celem wymienionej ustawy jest pozbawienie sprawców określonej kategorii przestępstw środków finansowych, stanowiących bazę ekonomiczną dla ich działalności kryminalnej. Działanie takie zmierza do potwierdzenia wobec sprawcy tezy o nieopłacalności przestępstwa⁹.

Cel prowadzenia kontroli i utrwalania rozmów telefonicznych

Kontrola i utrwalanie rozmów telefonicznych stanowią wrażliwą czynność dowodową, do której stosuje się konstytucyjne zasady subsydiarności i proporcjonalności ingerencji w wolności i prawa osobiste. Omawiana czynność musi być zatem celowa, a więc zmierzać do realizacji ustawowo określonego celu; konieczna, a więc niezbędna dla rozstrzygnięcia o przedmiocie

postępowania oraz adekwatna, a więc proporcjonalna do stopnia ingerencji w chronione konstytucją wolności i prawa.

Zarządzenie kontroli i utrwalania rozmów telefonicznych jest dopuszczalne tylko wówczas, gdy zmierza do:

- 1) wykrycia,
- 2) uzyskania dowodów dla toczącego się postępowania,
- 3) zapobieżenia popełnienia nowego przestępstwa.

Treść art. 237 § 1 pkt 3 kpk wskazuje, że kontrola i utrwalanie rozmów telefonicznych dopuszczalna jest także w celu prewencyjnym, dla zapobieżenia popełnienia przestępstwa. Natomiast z § 3a kpk wynika, że kontrola i utrwalanie rozmów telefonicznych są dopuszczalne również w celu ujawnienia mienia zagrożonego przepadkiem, o którym mowa w art. 45 § 2 kk albo art. 33 § 2 kks. W tym wypadku, celem wymienionych czynności nie jest wykrycie i uzyskanie dowodów przestępstwa, które zostało popełnione lub zapobieżeniu popełnienia przestępstwa, ale dowodów dotyczących mienia zagrożonego przepadkiem.

Bezpieczeństwo powszechne i indywidualne oraz porządek publiczny jako dobra chronione przepisami prawa karnego, co do zasady usprawiedliwiają ograniczenie korzystania z wolności i praw obywatelskich, wymagają jednak zachowania proporcjonalności dopuszczalnej ingerencji w imię ochrony wymienionych wartości, a także skutecznego systemu kontroli zachowania tej proporcjonalności w praktyce. W przeciwnym razie kontrola i utrwalanie rozmów telefonicznych zamiast chronić bezpieczeństwo i porządek publiczny, może stwarzać zagrożenie dla wolności i praw obywatelskich. Będzie tak wtedy, gdy zostanie przeprowadzona arbitralnie, nieproporcjonalnie oraz będzie wyłączona spod kontroli sprawowanej przez sąd¹⁰.

⁶ wyr. SN z 10.5.2002 r., WA 22/02, OSNKW 2002, Nr 9–10, poz. 77.

⁷ Dz.U. z 2017 r. poz. 244.

⁸ Dz.U. z 2017 r. poz. 768.

⁹ J. Skorupka, art. 237 Kodeks postępowania karnego, Komentarz, Wyd. 32, 2020 r., Legalis.

¹⁰ wyr. TK z 12.12.2005 r., K 32/04, Legalis.

Należy zaznaczyć, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego,¹¹ kontrola i utrwalanie rozmów telefonicznych ma chronić określone wartości w sposób oraz w stopniu, który nie mógłby być osiągnięty przy zastosowaniu innych czynności dowodowych mniej inwazyjnych. Jeżeli określony w § 1 i § 3a cel będzie można osiągnąć za pomocą przeprowadzenia innych – mniej dolegliwych – czynności dowodowych, zarządzenie kontroli powinno być niedopuszczalne¹². Jednocześnie powinna być stosowana w sposób jak najmniej uciążliwy dla podmiotów, których prawo bądź wolność ulegają ograniczeniu. Kontrola i utrwalanie rozmów powinna być przeprowadzana wyłącznie dla uzyskania dowodu istotnego, mającego ważne znaczenie dla toczącego się postępowania lub zapobieżenia popełnienia nowego przestępstwa. Podsluch telefoniczny nie powinien być zarządzany w celu uzyskania każdego (dowolnego) dowodu¹³.

Zakres podmiotowy stosowania kontroli i utrwalania rozmów

Dopuszczalność kontroli i utrwalania rozmów jest ograniczona między innymi podmiotowo. Kontrolą i utrwalaniem rozmów telefonicznych można objąć wyłącznie wskazane osoby¹⁴ w art. 237 § 4 kpk. Zgodnie z wskazanym artykułem, ograniczenie podmiotowe polega na tym, że kontrola i utrwalanie rozmów dopuszczalne są wyłącznie w stosunku do:

- 1) osoby podejrzanej,
- 2) oskarżonego (podejzranego),
- 3) pokrzywdzonego,
- 4) innej osoby, z którą może się kontaktować oskarżony (podejrzany) albo która może mieć związek ze sprawcą lub z groźącym przestępstwem.

Wyraźne zakreślenie granic podmiotowych podsluchu telefonicznego zapobiegać ma uruchomieniu kontroli rozmów w stosunku do osoby niewymienionej w art. 237 § 4 kpk. Kontrola i utrwalanie rozmów telefonicznych osób spoza kręgu wymienionego w tym przepisie są niedozwolone¹⁵.

Znany jest też pogląd, że taka konstrukcja przepisu sprawia, że katalog osób, w stosunku do których można zarządzić kontrolę, jest praktycznie nieograniczony. Artykuł 237 § 4 pozwala na stosowanie kontroli rozmów w stosunku do każdej osoby, która ma lub może mieć związek ze sprawcą lub jego czynem. Użyte określenie „**osoba, z którą może się kontaktować oskarżony, albo która może mieć związek**” potencjalnie ze sprawcą nie jest w zasadzie limitowane żadnymi ramami, gdyż zawsze będzie istniało prawdopodobieństwo, że ktokolwiek zetknie się ze sprawcą, choćby przez przypadek, wykonując bieżące czynności życia codziennego. Zwrot „**lub groźącym przestępstwem**” może oznaczać dopuszczalność kontroli rozmów osoby, mogącej mieć związek z osobą podejrzaną o groźenie popełnieniem przestępstwa (której nie przedstawiono jeszcze zarzutu) jak i osoby, której zagraża popełnienie na jej szkodę przestępstwa (ale która formalnie nie jest jeszcze pokrzywdzonym). Oznacza to, że kontrola rozmów może dotknąć wielu zupełnie przypadkowych osób¹⁶.

Zakres przedmiotowy stosowania kontroli i utrwalania rozmów

Dopuszczalność prowadzenia kontroli i utrwalania rozmów jest ograniczona nie tylko podmiotowo ale również przedmiotowo. Ustawodawca w art. 237 § 3 kpk wskazał przestępstwa, co do których można przeprowadzać tę czynność. Przestępstwa te

¹¹wyr. TK z 3.10.2000 r., K 33/99, Legalis.

¹² J. Skorupka, art. 237 Kodeks postępowania karnego, Komentarz, Wyd. 3, 2018 r., Legalis.

¹³ J. Skorupka, art. 237 Kodeks postępowania karnego, Komentarz, Wyd. 27, 2017 r., Legalis.

¹⁴ J. Skorupka, art. 237 Kodeks postępowania karnego, Komentarz, Wyd. 3, 2018 r., Legalis.

¹⁵ A. Sakowicz, art. 237 Kodeks postępowania karnego, Komentarz, Wyd. 7, 2016 r., s. 583.

¹⁶ D. Drajewicz, art. 237 Kodeks postępowania karnego, Komentarz, Wyd. 1, 2020 r., Legalis.

są enumeratywnie wyszczególnione i stanowią katalog zamknięty. Kontrola i utrwalanie treści rozmów telefonicznych są dopuszczalne tylko wtedy, gdy toczące się postępowanie lub uzasadniona obawa popełnienia nowego przestępstwa dotyczy:

- 1) zabójstwa;
- 2) narażenia na niebezpieczeństwo powszechne lub spowodowania katastrofy;
- 3) handlu ludźmi;
- 4) uprowadzenia osoby;
- 5) wymuszania okupu;
- 6) uprowadzenia statku powietrznego lub wodnego;
- 7) rozboju, kradzieży rozbójniczej lub wymuszenia rozbójniczego;
- 8) zamachu na niepodległość lub integralność państwa;
- 9) zamachu na konstytucyjny ustrój państwa lub jego naczelne organy, albo na jednostkę Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej;
- 10) szpiegostwa lub ujawnienia informacji niejawnych o klauzuli tajności „tajne” lub „ściśle tajne”;
- 11) gromadzenia broni, materiałów wybuchowych lub radioaktywnych;
- 12) fałszowania oraz obrotu fałszywymi pieniędzmi, środkami lub instrumentami płatniczymi albo zbywalnymi dokumentami uprawniającymi do otrzymania sumy pieniężnej, towaru, ładunku albo wygranej rzeczowej albo zawierającymi obowiązek wpłaty kapitału, odsetek, udziału w zyskach lub stwierdzenie uczestnictwa w spółce;
- 12a) podrabiania lub przerabiania faktur lub używania faktur podrobionych lub przerobionych w zakresie okoliczności faktycznych mogących mieć znaczenie dla określenia wysokości należności publicznoprawnej lub jej zwrotu albo zwrotu innej należności o charakterze podatkowym oraz wystawiania i używania faktur poświadczających nieprawdę co do okoliczności faktycznych mogących mieć znaczenie dla określenia wysokości należności publicznoprawnej lub jej zwrotu albo zwrotu innej należności o charakterze podatkowym;

13) wytwarzania, przetwarzania, obrotu i przemytu środków odurzających, prekursorów, środków zastępczych lub substancji psychotropowych;

14) zorganizowanej grupy przestępczej;

15) mienia znacznej wartości;

16) użycia przemocy lub groźby bezprawnej w związku z postępowaniem karnym;

16a) składania fałszywych zeznań oraz przedstawienia przez biegłego, rzeczoznawcę lub tłumacza fałszywej opinii, ekspertyzy lub tłumaczenia;

16b) fałszywego oskarżenia innej osoby o popełnienie przestępstwa, przestępstwa skarbowego lub wykroczenia skarbowego;

16c) tworzenia fałszywych dowodów lub innych podstępnych zabiegów, kierujących przeciwko innej osobie ściganie o przestępstwo, przestępstwo skarbowe lub wykroczenie skarbowe albo podejmowania takich zabiegów w toku postępowania;

16d) zatajenia dowodów niewinności osoby podejrzanej o popełnienie przestępstwa, przestępstwa skarbowego lub wykroczenia skarbowego;

16e) zawiadomienia organu powołanego do ścigania o niepopołnionym przestępstwie lub przestępstwie skarbowym;

16f) poplecznictwa;

16g) niezawiadomienia o przestępstwie;

17) łapownictwa i płatnej protekcji;

18) stręczycielstwa, kuplerstwa i sutenerstwa;

19) przestępstw określonych w rozdziale XVI ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (Dz.U. z 2016 r. poz. 1137, z późn. zm. oraz w art. 5-8 Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego, sporządzonego w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r.¹⁷, zwanego dalej "Statutem".

Bardzo widoczne rozszerzenie katalogu o nowe przestępstwa nastąpiło ustawą z 10.2.2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2017 r. poz. 244), gdyż ustawodawca dodał wówczas do art. 237 § 3 pkt 16a–16g.

¹⁷ Dz.U. z 2003 r. poz. 708.

Przedstawiony katalog przestępstw jest zamknięty, a zatem można stwierdzić, że podsłuch telefoniczny jest dopuszczalny tylko wtedy, gdy dotyczy jednego (bądź kilku) przestępstw wskazanych w powyższym katalogu. Mając na uwadze powyższy fakt należy zaznaczyć, że niedopuszczalne jest wszczęcie procedury kontroli i utrwalania rozmów, jeżeli nie dotyczy przestępstw ujętych w art. 237 § 3 kpk. Istotnym jest, że zarządzenie podsłuchu telefonicznego w sprawie o przestępstwo niekatalogowe nie uzasadnia nawet wielkiej wagi interes społeczny¹⁸. Nowelizacja kpk z 11.03.2016 r. uchyliła § 8 art. 237 kpk wprowadzony ustawą z 4.02.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw¹⁹. Zdaniem A. Sakowicza, w przepisie tym wcześniej uściślono możliwość wykorzystania dowodowego materiałów uzyskanych w tym trybie kontroli i utrwalania rozmów, uznając że wykorzystywanie dowodu uzyskanego podczas kontroli i utrwalania treści rozmów telefonicznych jest dopuszczalne wyłącznie w postępowaniu karnym w sprawie o przestępstwo lub przestępstwo skarbowe, w stosunku do którego jest możliwe zarządzenie takiej kontroli. Uchylenie tego przepisu pozwala na wykorzystanie wyników kontroli i utrwalania rozmów również w sprawach o przestępstwa niewymienione w katalogu z art. 237 § 3 kpk, co koresponduje z nowym brzmieniem art. 237a kpk²⁰.

Zważywszy na zawarty w art. 237 § 3 kpk zamknięty katalog przestępstw, konsekwencje przyjęcia uregulowania przepisu art. 237a kpk mogą polegać wyłącznie na tym, iż decyzja prokuratora, o której mowa w cytowanym przepisie, odnosi się wyłącznie do postępowania przygotowawczego i w żadnym razie nie wiąże sądu. W konse-

kwencji wniosek o przeprowadzenie dowodu z informacji uzyskanej poza granicami ustawowymi kontroli i utrwalania rozmów telefonicznych, powinien być przez sąd oddalony, względnie dowody te nie powinny stanowić podstawy wyrokowania, jako niemające cechy legalności. Jedyna, pozostająca w zgodzie z gwarancyjnym charakterem przepisu art. 237 § 3 kpk oraz regułami rzetelnego procesu karnego, interpretacja normy wynikającej z art. 237a kpk jest taka, iż prokurator uzyskując ww. informacje, może podjąć decyzję o ich wykorzystaniu w celu poszukiwania innych, legalnych dowodów, potwierdzających posiadane informacje, a więc stanowić podstawę dalszych czynności dowodowych, a nie je zastępować. Odniesienie lakonicznej argumentacji oskarżyciela do gwarancyjnego charakteru normy przewidzianej w art. 237 § 3 kpk, w zakresie, w jakim konstytuuje on zamknięty katalog przestępstw podlegających kontroli operacyjnej, a także reguł rzetelnego procesu, wymaga zauważenia, iż argumentacja ta sprzeczna jest nie tylko z orzecznictwem Sądu Najwyższego, konstytucyjnymi normami gwarancyjnymi, o których mowa w art. 47, art. 49, art. 50, art. 51 ust. 2 Konstytucji RP w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, a także z art. 45 ust. 1, art. 51 ust. 4 i art. 77 ust. 2 Konstytucji RP, ale również, a może przede wszystkim, z art. 6 i 8 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 r. oraz art. 7 Karty Praw Podstawowych UE (2007/C 303/01, Dz. Urz. UE C z dnia 14 grudnia 2007 r.). Przypisywana art. 237a kpk treść normatywna, nie da się pogodzić z elementarnymi zasadami praworządności. Równie restrykcyjne normy dopuszczalnej inwigilacji obywateli wynikają z orzecznictwa ETPCZ. Prawdą jest, iż orzecznictwo Europejskiego Trybunału

¹⁸ Wyrok SN z 24.10.2000 r., WA 37/00, Legalis.

¹⁹ Dz.U. Nr 53, poz. 273.

²⁰ Art. 237a kpk – jeżeli w wyniku kontroli uzyskano dowód popełnienia przez osobę, wobec której kontrola była stosowana, innego przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego niż przestępstwo objęte zarządzeniem kontroli, lub przestępstwa

ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego popełnionego przez inną osobę niż objęta zarządzeniem kontroli, prokurator podejmuje decyzję w przedmiocie wykorzystania tego dowodu w postępowaniu karnym.

Praw Człowieka nie zakazuje korzystania z dowodów pośrednio nielegalnych, pomimo dostrzeżenia nielegalnego źródła ich pochodzenia, odsyłając w tym zakresie do uregulowań krajowych²¹.

Jeżeli w trakcie kontroli i utrwalania treści rozmów telefonicznych nastąpi **zmiana** kwalifikacji prawnej czynu, o który toczy się postępowanie (zarówno w fazie *in rem*, jak i *in personam*), **na przestępstwo spoza katalogu określonego w § 3**, pociąga to za sobą prawną niedopuszczalność kontynuowania kontroli. Informacje uzyskane w drodze podsłuchu telefonicznego w sprawie o przestępstwo inne, niż określone w katalogu z art. 237 § 3 kpk nie mogą stanowić dowodu. Z kolei zmiana kwalifikacji prawnej czynu po zakończeniu podsłuchu nie delegalizuje kontroli²².

Procedura zastosowania kontroli i utrwalania rozmów

Kontrola i utrwalanie rozmów jest czynnością celową, która może być przeprowadzona wyłącznie w postępowaniu, w którym jest prawnie dopuszczalna. Procesowa kontrola i utrwalanie rozmów mogą mieć miejsce zarówno w stadium postępowania sądowego, jak i przygotowawczego. Jeżeli kontrola jest prowadzona w postępowaniu przygotowawczym, to jest jedną z czynności sądowych w stadium tego postępowania²³. Kodeks postępowania karnego jednoznacznie określa,²⁴ że kontrola i utrwalanie rozmów telefonicznych odbywa się na podstawie postanowienia sądu wydanego na wniosek prokuratora (§ 1), a w wypadku niecierpiącym zwłoki, na podstawie postanowienia

prokuratora zatwierdzonego przez sąd. Wniosek taki bezpośrednio do sądu, w fazie postępowania przygotowawczego, złożyć może wyłącznie prokurator. Policja nie ma w tym zakresie uprawnień²⁵. Warunkiem zarządzenia przez sąd kontroli i utrwalania rozmów jest to, że sąd może to uczynić w celu wykrycia i uzyskania dowodów dla toczącego się postępowania lub zapobieżenia popełnieniu nowego przestępstwa. Postanowienie o zarządzeniu kontroli i utrwalaniu rozmów telefonicznych, o którym mowa w art. 237 § 1 i 2 kpk, powinno wyraźnie wskazywać, co do jakiego katalogowego przestępstwa stosowana jest kontrola oraz wskazywać osobę, której ma ona dotyczyć²⁶.

Jeżeli nie można jej określić imieniem, to należy ją wskazać co najmniej jako dysponenta określonego urządzenia służącego do komunikacji osobistej oraz sam nośnik informacji służący do rozmów, jakie mają jej podlegać²⁷.

Zgodnie z art. 237 § 1 i 2, sąd stosuje kontrolę rozmów na wniosek prokuratora, zatem nie jest możliwe stosowanie podsłuchu wobec innej osoby niż ta, którą objął wnioskiem prokurator²⁸.

Jeżeli w toku postępowania pojawi się potrzeba objęcia kontrolą rozmów także **innych osób** niż wskazane w postanowieniu albo **innych nośników** informacji, którymi dysponują osoby objęte uprzednim postanowieniem, należy wystąpić do sądu o **poszerzenie zakresu kontroli**²⁹.

Wspomniany wniosek prokuratora poza warunkami określonymi w art. 119 § 1 kpk³⁰ powinien dodatkowo wskazywać:

1) cel konkretnego podsłuchu;

²¹ Wyrok SA Katowice z dnia 24.11.2017 r., II AkA 363/17 - opubl. Prok. i Pr. 2018/11/25.

²² Uchw. SA w Gdańsku z 4.5.2006 r., ASDo 1/06, KZS 2008, Nr 12, poz. 59.

²³ D. Świecki, Kodeks postępowania karnego, Komentarz do zmian 2016 r., Warszawa 2016 r., s. 217.

²⁴ A. Taracha, Czynności operacyjno – rozpoznawcze, Aspekty kryminalistyczne i prawnodowodowe, Lublin 2006 r., s. 175.

²⁵ B. Hołyst, Kryminalistyka, Warszawa 2004 s. 1048

²⁶ J. Skorupka, art. 237 Kodeks postępowania karnego, Komentarz, Wyd. 3, 2018 r., Legalis.

²⁷ Wyrok SN z 3.12.2008 r., V KK 195/08, OSNKW 2009, Nr 2, poz. 17.

²⁸ D. Drajewicz, Glosa do post. SN z 25.3.2010 r., I KZP 2/10, s. 169.

²⁹ Wyrok SN z 3.12.2008 r., V KK 195/08, OSNKW 2009, Nr 2, poz. 17

³⁰ art. 119 § 1 – pismo procesowe powinno zawierać: 1) oznaczenie organu, do którego jest skierowane, oraz sprawy, której dotyczy, 2) oznaczenie

- 2) osobę, wobec której ma być zastosowany;
- 3) okres, na jaki ma nastąpić;
- 4) okoliczności uzasadniające podejrzenie popełnienia przestępstwa określonego w art. 237 § 3 kpk albo uzasadniające obawę popełnienia takiego przestępstwa.

Prokurator we wniosku obowiązany jest wykazać celowość i konieczność, a zwłaszcza adekwatność przeprowadzenia kontroli i utrwalania rozmów telefonicznych. Powinien zatem wykazać, że za pomocą innych czynności dowodowych wykrycie i uzyskanie dowodów dla toczącego się postępowania jest niemożliwe lub znacznie utrudnione. Jeżeli celem kontroli i utrwalania treści rozmów telefonicznych jest zapobieżenie popełnieniu nowego przestępstwa, prokurator powinien wskazać okoliczności uzasadniające obawę, że właśnie przestępstwo katalogowe z art. 237 § 3 kpk może być popełnione, co podlega weryfikacji przez sąd³¹.

Zgodnie z art. 237§2 kpk w wypadkach niecierpiących zwłoki organem samodziśnie uprawnionym do zarządzenia kontroli i utrwalania rozmów jest prokurator. Niecierpiący zwłoki wypadek zastosowania podsłuchu telefonicznego zachodzi, gdy wystąpienie z wnioskiem do sądu i oczekiwanie na wydanie postanowienia o kontroli i utrwalaniu rozmów telefonicznych mogłoby wiązać się z utratą możliwości pozyskania ważnych dowodów³². Po wydaniu postanowienia prokurator obowiązany jest zwrócić się w terminie 3 dni do sądu z wnioskiem o zatwierdzenie postanowienia. Ze względów gwarancyjnych, a mianowicie z uwagi na naruszenie konstytucyjnie chronionych praw i wolności termin ten nie może

być uznany za instrukcyjny. Termin 3 dni jest terminem nieprzekraczalnym (prekluzyjnym)³³. Jeśli prokurator w terminie 3 dni nie zwróci się do sądu o zatwierdzenie zarządzonej przez niego kontroli i utrwalania rozmów, to czynność ta nie powinna być kontynuowana. Nie wyłącza to jednakże potrzeby zatwierdzenia kontroli i utrwalania rozmów³⁴. Sąd w terminie 5 dni wydaje na posiedzeniu (bez udziału stron) postanowienie w przedmiocie wniosku prokuratora o zatwierdzenie postanowienia dotyczącego kontroli w wypadku niecierpiącym zwłoki. Należy zaznaczyć, że jest to termin instrukcyjny, jednakże z uwagi na problematykę, której dotyczy, nie powinien być przekraczany³⁵. Termin ten jest liczony od dnia wpłynięcia wniosku prokuratora do sądu. Istotna jest kwestia legalności podsłuchu, gdyż w literaturze są zdania podzielone. Zdaniem P. Hofmańskiego podsłuch powinien być przerwany, jeżeli w ciągu 5 dni od otrzymania wniosku prokuratora sąd nie zatwierdzi prokuratorskiego postanowienia³⁶. Odmienne zdanie w tej kwestii wyraża T. Grzegorzczak twierdząc, że podsłuch taki jest legalny, a jego zatwierdzenie po upływie terminu 5 dni powoduje, że utrwalone w tym czasie treści rozmów telefonicznych będą mogły być wykorzystane jako pełnowartościowe dowody³⁷. Podobnego zdania jest D. Drajewicz twierdząc, że zatwierdzenie przez sąd postanowienia prokuratora, ale **z uchybieniem terminowi, nie delegalizuje** samej kontroli i utrwalania rozmów po upływie tego terminu i nie wywołuje skutku w postaci zarządzenia zniszczenia wszystkich utrwalonych zapisów³⁸. Wydaje się, że stanowisko to zasługuje na aprobatę, gdyż trudno jest odrzucić argumentację, że gdyby

oraz adres wnoszącego pismo, 3) treść wniosku lub oświadczenia, w miarę potrzeby z uzasadnieniem, 4) datę i podpis składającego pismo.

³¹ J. Skorupka, art. 237 Kodeks postępowania karnego, Komentarz, Wyd. 3, 2018 r., Legalis.

³² postanowienie SA w Krakowie z 5.2.2009 r., II AKz 6/09, KZS 2009, N 2, poz. 41.

³³ D. Drajewicz, art. 237 Kodeks postępowania karnego, Komentarz, Wyd. 1, 2020 r., Legalis.

³⁴ P. Hofmański, Kodeks postępowania karnego, Komentarz, Warszawa 1999 r., s. 1297.

³⁵ D. Świecki, Kodeks postępowania karnego, Komentarz do zmian 2016 r., Warszawa 2016 r., s. 222.

³⁶ P. Hofmański, Kodeks postępowania karnego, Komentarz, t. 1, Warszawa 2011, s. 1297.

³⁷ T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego oraz ustawa o świadku koronnym, Warszawa 2008, s. 520.

³⁸ D. Drajewicz, art. 237 Kodeks postępowania karnego, Komentarz, Wyd. 1, 2020 r., Legalis.

ustawodawca chciał niezwłocznego przerwania podsłuchu procesowego w przypadku niepodjęcia przez sąd decyzji w przedmiocie wniosku prokuratora w terminie wskazanym w art. 237 § 2 kpk, to dałby temu jednoznaczny wyraz w przepisach rozdziału 26 kpk, jak to zostało uczynione w przypadku podsłuchu operacyjnego. Znamienne w tej sytuacji jest to, że tylko w wypadku niezatwierdzenia postanowienia prokuratora sąd w postanowieniu wydanym w przedmiocie wniosku zarządza zniszczenie wszystkich utrwalonych zapisów,³⁹ co przemawia dodatkowo za trafnością tego poglądu. Nie odnosi się to jednak do sytuacji, kiedy przedmiotowe postanowienie nie zapadnie we wskazanym terminie⁴⁰. Bardzo istotna jest problematyka związana z sytuacją, gdy prokurator nie wystąpiłby o zatwierdzenie kontroli i utrwalanie rozmów, a równocześnie zapisy z rozmów przedstawił jako materiał dowodowy, ze względu na obejście przepisów należałoby uznać je za dowód nielegalny⁴¹.

Stwierdzenie nielegalności kontroli i utrwalania rozmów powoduje, że dowód ten traci rację bytu i nie może być procesowo wykorzystany, tj. wzięty pod uwagę przy orzekaniu nawet mimo odtworzenia na rozprawie nośnika zawierającego rejestrację przeprowadzonych rozmów. Zaznaczyć w tym miejscu wypada, że określone przez ustawodawcę granice podmiotowo-przedmiotowe, określając warunki dopuszczalności zarządzenia kontroli i utrwalania rozmów, jednocześnie nadają mu gwarancyjny charakter, wykluczający jakiegokolwiek odstępstwo od tej reguły prawnej. Nawet wielkiej wagi interes społeczny nie może usprawiedliwiać łamania przepisów normujących poszukiwanie i uzyskiwanie dowodów z

podsluchu telefonicznego, gdyż niweczyłoby to konstytucyjną ochronę praw obywatelskich i sądową kontrolę nad ingerowaniem w ich istotę. W orzecznictwie zaznacza się, że organ procesowy ma obowiązek eliminacji uzyskanego nielegalnie dowodu z podsłuchu jeszcze przed jego przeprowadzeniem, powołując się na art. 170 § 1 pkt 1 kpk⁴².

Istotnym zagadnieniem jest kwestia stosowania podsłuchu procesowego w trakcie czynności sprawdzających. Nie ulega wątpliwości, że podsłuch może być stosowany na etapie tzw. czynności w niezbędnym zakresie, natomiast w przypadku postępowania sprawdzającego nie dopuszcza się możliwości stosowania. R.A. Stefański wyraził pogląd, że nie widzi możliwości zarządzenia podsłuchu procesowego w ramach prowadzonych czynności sprawdzających, gdyż nie mają one bowiem charakteru procesowego. Podobne stanowisko zajęła K. Dudka podnosząc, że w ramach czynności sprawdzających, które nie mają charakteru procesowego, zarządzenie kontroli i utrwalenie rozmów w trybie procesowym nie są dopuszczalne⁴³. Podobne stanowisko reprezentuje D. Świecki, który wskazał, że brak jest podstaw do zarządzenia podsłuchu w trakcie prowadzonych czynności sprawdzających, gdyż nie mają one bowiem charakteru procesowego⁴⁴.

Omawiając procedurę zastosowania kontroli operacyjnej, warto zwrócić uwagę na przepis art. 238 kpk, który określa granice czasowe podsłuchu oraz kwestie niszczenia zapisów uzyskanych podczas kontroli i utrwalania rozmów. Zgodnie z art. 238 § 1 kpk kontrola i utrwalanie rozmów telefonicznych mogą być wprowadzone najwyżej na okres 3 miesięcy, z możliwością przedłu-

³⁹ art. 237§2 kodeksu postępowania karnego, Dz.U. z 1997 r. Nr 89 poz. 555, z późn. zm.

⁴⁰ D. Świecki, Kodeks postępowania karnego, Komentarz do zmian 2016 r., Warszawa 2016 r., s. 223.

⁴¹ A. Sakowicz, art. 237 Kodeksu postępowania karnego, Komentarz, Wyd. 7, 2016 r., s. 583.

⁴² wyr. SA w Lublinie z 18.5.2009 r., II AKa 122/08, Legalis; wyr. SN z 24.10.2000 r., WA 37/00, Legalis; zob. też K.T. Boratyńska, Procesowe, s. 147–162.

⁴³ K. Dudka, Kontrola i utrwalanie rozmów telefonicznych w projekcie kodeksu postępowania karnego z 1991 r., PS 1994, nr 7-8, s.138.

⁴⁴ D. Świecki, Kodeks postępowania karnego, t.1, 2015, s. 757.

żenia, w szczególnie uzasadnionym wypadku, na okres najwyżej dalszych 3 miesięcy. O przedłużeniu stosowania podsłuchu telefonicznego decyduje ten sam sąd, który właściwy jest do wydania postanowienia o jego zastosowaniu⁴⁵. Okres 6 miesięcy stanowi maksymalną granicę stosowania kontroli rozmów i nie jest dopuszczalne jego przedłużenie powyżej tej granicy. Bez zaistnienia "szczególnie uzasadnionego wypadku", o którym mowa w art. 238 § 1 kpk, a który każdorazowo należy wykazać, przedłużenie kontroli i utrwalania rozmów telefonicznych na okres "najwyżej dalszych 3 miesięcy" jest niedopuszczalne⁴⁶.

Ustawą z 4.2.2011 r.⁴⁷, która weszła w życie z dniem 11.6.2011 r., uściślono tryb postępowania w przedmiocie zniszczenia utrwalonych w toku podsłuchu zapisów rozmów, które nie mają znaczenia dla postępowania karnego. Prokurator po zakończeniu kontroli wnosi o zarządzenie zniszczenia wszystkich utrwalonych zapisów, jeżeli w całości nie mają znaczenia dla postępowania karnego. Wówczas sąd orzeka w przedmiocie wniosku niezwłocznie, na posiedzeniu bez udziału stron. Jeśli zaś chodzi o postępowanie przygotowawcze, prokurator wnosi o zarządzenie zniszczenia utrwalonych zapisów w części, w jakiej nie mają znaczenia dla postępowania karnego, w którym zarządzono kontrolę i utrwalanie rozmów telefonicznych, oraz nie stanowią dowodu, o którym mowa w art. 237a kpk. Sąd

orzeka w przedmiocie wniosku na posiedzeniu, w którym mogą wziąć udział strony.

Przez materiały, o których mowa w art. 238 § 4 kpk, należy rozumieć nie tylko materiały niemające wartości dowodowej w postępowaniu, w którym zarządzono kontrolę, lub nieprzydatne dla innego postępowania karnego na podstawie art. 237a kpk, lecz także materiały dotyczące przestępstw, co do których zarządzenie podsłuchu nie jest w ogóle dopuszczalne⁴⁸.

Ustawodawca określił katalog osób uprawnionych do wystąpienia z wnioskiem o zarządzenie zniszczenia utrwalonych zapisów pod warunkiem, że nastąpi to nie wcześniej niż po zakończeniu postępowania przygotowawczego. Przedmiotowe uprawnienie przysługuje między innymi: osobie podejrzanej, oskarżonemu, pokrzywdzonemu lub innej osobie, z którą może się kontaktować oskarżony albo która może mieć związek ze sprawcą lub z grożącym przestępstwem. Sąd orzeka w przedmiocie wniosku na posiedzeniu, w którym mogą wziąć udział strony oraz wnioskodawca⁴⁹. Zniszczenie zarejestrowanych zapisów rozmów następuje w wyniku decyzji podjętej przez sąd⁵⁰.

Postanowienie prokuratora w przedmiocie wykorzystania dowodu, o którym mowa w art. 237a, to postanowienie dotyczące kontroli i utrwalania rozmów telefonicznych. Przysługuje na nie zażalenie, które rozpoznaje sąd.

⁴⁵ J. Skorupka, art. 238 Kodeks postępowania karnego, Komentarz, Wyd. 3, 2018 r., Legalis.

⁴⁶ postanowienie SN z 19.1.2011 r., WZ 53/10, OSNKW 2011, Nr 3, poz. 28.

⁴⁷ Dz.U. Nr 53, poz. 273.

⁴⁸ A. Sakowicz, art. 238 Kodeks postępowania karnego, Komentarz, Wyd. 7, 2016 r., s. 588.

⁴⁹ art. 238§5 Kodeksu postępowania karnego, Dz.U. z 1997 r. Nr 89 poz. 555, z późn. zm.

⁵⁰ A. Sakowicz, art. 238 Kodeks postępowania karnego, Komentarz, Wyd. 7, 2016 r., s. 589.

Aborcja – aspekt prawny i moralny

mł. insp. Marzena Brzozowska

Zakład Prewencji i Technik Interwencyjnych Szkoły Policji w Pile

Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży¹, w preambule, życie ludzkie uznaje za fundamentalne dobro człowieka, natomiast troskę o życie i zdrowie zalicza do podstawowych obowiązków państwa, społeczeństwa i obywatela. Uznaje, iż każdy człowiek ma prawo do odpowiedzialnego decydowania o posiadaniu dzieci oraz prawo dostępu do informacji, edukacji, poradnictwa i środków umożliwiających korzystanie z tego prawa. Ustawa określa granice ochrony życia w fazie prenatalnej. Słownik pojęcie prenatalny tłumaczy od łacińskich słów „prae” przed i „natis” narodzeniem, czyli okres życia płodowego przed narodzinami². Ustawodawca zobowiązuje organy administracji rządowej i samorządu terytorialnego do zapewnienia kobietom w ciąży opieki medycznej, socjalnej i prawnej, w szczególności w zakresie opieki prenatalnej nad płodem oraz opieki medycznej nad kobietą w ciąży, a także do zapewnienia pomocy materialnej i opieki kobietom znajdującym się w trudnych warunkach materialnych. Organy te mają obowiązek zapewnienia dostępu do informacji na temat uprawnień, zasiłków i świadczeń przysługujących kobietom w ciąży, matkom, ojcom oraz ich dzieciom oraz do informacji dotyczących instytucji i organizacji pomagających w rozwiązywaniu problemów psychologicznych i społecznych, a także zajmujących się sprawami przysposobienia. Aktualnie art. 4a przywołanej ustawy przewiduje dwa przypadki dopuszczalności przerywania ciąży:

1) gdy ciąża stanowi zagrożenie dla życia

lub zdrowia kobiety ciężarnej (przesłanka medyczna),

2) gdy zachodzi uzasadnione podejrzenie, że ciąża powstała w wyniku czynu zabronionego (przesłanka kryminalna).

W każdym przypadku przerywania ciąży może dokonać wyłącznie lekarz. W przypadku istnienia uzasadnionego podejrzenia powstania ciąży w wyniku czynu zabronionego, przerywanie ciąży jest możliwe, jeżeli od jej początku nie upłynęło więcej niż 12 tygodni. Fakt powstania ciąży w tych okolicznościach stwierdza prokurator. W sytuacji, gdy ciąża stanowi zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety, jej usunięcie dokonuje lekarz w szpitalu. Wystąpienie tej okoliczności stwierdza inny lekarz niż dokonujący przerywania ciąży, chyba że ciąża bezpośrednio zagraża życiu kobiety. Do przerywania ciąży wymagana jest pisemna zgoda kobiety. W przypadku małoletniej lub kobiety ubezwłasnowolnionej, całkowicie wymagana jest pisemna zgoda jej przedstawiciela ustawowego. W przypadku małoletniej powyżej 13 roku życia wymagana jest również pisemna zgoda tej osoby. W przypadku małoletniej poniżej 13 roku życia wymagana jest zgoda sądu opiekuńczego, a małoletnia ma prawo do wyrażenia własnej opinii. W przypadku kobiety ubezwłasnowolnionej, całkowicie wymagana jest także pisemna zgoda tej osoby, chyba że na wyrażenie zgody nie pozwala stan jej zdrowia psychicznego. W razie braku zgody przedstawiciela ustawowego, do przerywania ciąży wymagana jest zgoda sądu opiekuń-

¹ Dz. U. z 1993 r. Nr 17 poz. 78 ze zm.

² A. Markowski, R. Pawelec, Wielki słownik wyrazów obcych i trudnych, Warszawa 2001 r.

czego. Wyrażenia zgody przez kobietę ciężarną na przerwanie ciąży z zachowaniem przepisów ustawy nie można utożsamiać ze zgodą na przerwanie ciąży z naruszeniem jej przepisów, o którym mowa w art. 152 k.k.³.

W przeszłości ustawa przewidywała dwie dodatkowe przesłanki dopuszczalności przerwania ciąży:

- 1) w przypadku gdy badania prenatalne lub inne przesłanki medyczne wskazują na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu. Przerwanie ciąży na tej podstawie było dopuszczalne do momentu osiągnięcia przez płód zdolności do samodzielnego życia poza organizmem matki.
- 2) w przypadku gdy kobieta ciężarna znajduje się w ciężkich warunkach życiowych lub trudnej sytuacji osobistej.

Grupa posłów na Sejm IX kadencji we wniosku z dnia 19 listopada 2019 r. zwróciła się do Trybunału Konstytucyjnego o zbadanie zgodności z Konstytucją art. 4a ust. 1 pkt 2. Przedmiotem kontroli konstytucyjnej była norma prawna dopuszczająca przerwanie ciąży w przypadku gdy badania prenatalne lub inne przesłanki medyczne wskazują na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu lub nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu. Trybunał Konstytucyjny uznał tę przesłankę dopuszczalności przerwania ciąży za niekonstytucyjną⁴. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego wywołało falę protestów w całej Polsce. Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego sam fakt upośledzenia płodu (nieuleczalnej choroby) nie może samodzielnie przesądzać o dopuszczalności zabiegu przerwania ciąży w perspektywie konstytucyj-

nej. Ani bowiem dbałość o jakość przekazywanego kodu genetycznego (przesłanki eugeniczne *sensu stricto*), ani względ na ewentualny dyskomfort życia chorego dziecka, nie może usprawiedliwiać decyzji o podjęciu działań zmierzających do spowodowania jego śmierci. Dlatego tym bardziej zdarzenie, które zaistnieć może z dużym prawdopodobieństwem nie może dawać podstawy do aborcji.

Ustawa z 30 sierpnia 1996 r. o zmianie ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerwania ciąży oraz o zmianie niektórych innych ustaw⁵ do stanu prawnego dotyczącego ochrony życia dziecka poczętego wprowadziła zasadnicze zmiany. W art. 1 ustawy pojawił się zapis dotyczący ochrony prawa do życia także w fazie prenatalnej w granicach określonych w ustawie. Najistotniejszą zmianą było wprowadzenie dopuszczalności przerwania ciąży przez lekarza, także poza zakładami publicznej opieki zdrowotnej, w szczególności gdy kobieta ciężarna znajduje się w ciężkich warunkach życiowych lub trudnej sytuacji osobistej⁶.

W orzeczeniu z dnia 28 maja 1997 r. (sygn. K.26/96) Trybunał Konstytucyjny uznał, że przepis dopuszczający przerwanie ciąży z powodu ciężkich warunków życiowych kobiety ciężarnej lub jej trudnej sytuacji osobistej, jest niezgodny z obowiązującymi wówczas przepisami konstytucyjnymi, ponieważ legalizuje przerwanie ciąży „bez dostatecznego usprawiedliwienia konieczności ochrony innej wartości, prawa lub wolności konstytucyjnej, oraz posługuje się nieokreślonymi kryteriami tej legalizacji, naruszając w ten sposób gwarancje konstytucyjne dla życia ludzkiego⁷. Trybunał Konstytucyjny w orzeczeniu akcentował zawartą w Konstytucji z 1997 r.⁸ w art. 38 prawna

³ Ustawa z dnia 6.06.1997 r. Kodeks karny, tj. z 2020 r., poz. 1444 ze zm.

⁴ wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22.10.2020 r. sygn. Akt K 1/20 (Dz. U. z 2021 r., poz. 175) art. 4a ust. 1 pkt 2 został uznany za niezgodny z art. 38 w zw. z art. 30 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. Utrata mocy nastąpiła z dniem 27.01.2021 r.)

⁵ Dz. U. Nr 139, poz. 646

⁶ A. Zoll (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do art. 152 k.k., Zakamycze, Kraków 1999, s. 254

⁷ Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego, K.26/96, OTK 1997/2/19

⁸ Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.

ochronę życia każdego człowieka. W wykładni Trybunału Konstytucyjnego art. 38 Konstytucji odnosi się także do życia w fazie prenatalnej.

Zaistnienie którejkolwiek z obowiązujących przesłanek legalnego przerwania ciąży zawartych w art. 4a ustawy, po stronie kobiety rodzi prawo do planowania rodziny i ma ono charakter dobra prawnego⁹. Unieemożliwienie wykonania zabiegu przerwania ciąży w takiej sytuacji uprawnia kobietę do dochodzenia wyrównania szkody wynikłej z tego zdarzenia na podstawie art. 448 k.c.¹⁰. Lekarz w oparciu o klauzulę sumienia zawartą w art. 38 ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty¹¹, może powstrzymać się od wykonywania świadczeń zdrowotnych niezgodnych z jego sumieniem. Nie może tego uczynić w przypadku gdy zwłoka w udzieleniu pomocy lekarskiej (przeprowadzeniu zabiegu przerwania ciąży) mogłaby spowodować niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia. W takim przypadku lekarz ma obowiązek odnotować ten fakt w dokumentacji medycznej. Lekarz wykonujący zawód na podstawie stosunku pracy albo w ramach służby ma także obowiązek uprzedniego powiadomienia na piśmie przełożonego.

Wystąpienie przesłanki medycznej przerwania ciąży stwierdza inny lekarz niż dokonujący przerwania ciąży, chyba że ciąża zagraża bezpośrednio życiu kobiety. Zgodnie z par. 1 i 2 rozporządzenia Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 22.01.1997 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych lekarzy, uprawniających do dokonywania przerwania ciąży oraz stwierdzania, że ciąża zagraża życiu lub zdrowiu kobiety lub wskazuje na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu¹² przerwania ciąży może dokonać lekarz posiadający pierwszy stopień

specjalizacji w zakresie położnictwa i ginekologii lub tytuł specjalisty w zakresie położnictwa i ginekologii. Lekarz odbywający szkolenie specjalizacyjne, w celu uzyskania pierwszego stopnia specjalizacji w zakresie położnictwa i ginekologii, dokonuje przerwania ciąży w obecności i pod kierunkiem lekarza uprawnionego do dokonywania przerwania ciąży, o którym mowa wyżej. Wystąpienie okoliczności wskazujących, że ciąża stanowi zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety ciężarnej, stwierdza lekarz posiadający tytuł specjalisty w zakresie medycyny właściwej ze względu na rodzaj choroby kobiety ciężarnej.

Zaistnienie kryminalnej przesłanki przerwania ciąży stwierdza prokurator. Ustawa wymaga, by zachodziło uzasadnione podejrzenie popełnienia czynu zabronionego, a więc by w oparciu o dostępne w sprawie środki dowodowe można było przyjąć znaczne prawdopodobieństwo popełnienia takiego czynu. Nie wymaga natomiast formalnego zainicjowania postępowania karnego. Przepis nie formułuje warunku, by kobieta w ciąży była pokrzywdzona takim czynem. Może zatem być ona także jego sprawcą, np. ciąża będąca wynikiem kazirodztwa. Opisane wyżej okoliczności nie rzutują na jej uprawnienie do przerwania ciąży. Ustawowy warunek, by ciąża powstała w wyniku czynu zabronionego, w praktyce, ogranicza katalog takich zachowań do: zgwałcenia (art. 197 k.k.), seksualnego wykorzystania osoby bezradnej, upośledzonej umysłowo lub chorej psychicznie (art. 198 k.k.), wykorzystania seksualnego osoby związanej z nadużyciem stosunku zależności lub jej krytycznym położeniem (art. 199 k.k.), seksualnego wykorzystania małoletniego (art. 200 k.k.), kazirodztwa (art. 201 k.k.) i zmuszania do uprawiania prostytucji (art. 203 k.k.).

Kodeks karny w art. 152-154 określa przestępstwa przerwania ciąży, polegające

⁹ Wyrok z 0.05.2010 r., IICSK 580/09, OSP 2011, Nr 2, poz. 13

¹⁰ Ustawa z dnia 23.04.1964 r. Kodeks cywilny, tj. z 2020 r., poz. 1740 ze zm.

¹¹ Dz. U. Nr 28, poz. 152 ze zm.

¹² Dz. U. Nr 9, poz. 49

na dokonaniu zabiegu aborcji z naruszeniem przepisów ustawy określających jego legalność. Art. 152 k.k. kryminalizuje przerwanie ciąży za zgodą kobiety z naruszeniem przepisów ustawy, udzielenie ciężarnej kobiecie pomocy w przerywaniu ciąży oraz nakłanianie jej do tego zabiegu. Obok typu podstawowego w § 3 typizuje postać kwalifikowaną przestępstwa ze względu na stan rozwoju dziecka, tj. zdolność do samodzielnego życia poza organizmem matki. Przedmiotem ochrony przestępstwa zawartego w art. 152 k.k. jest życie człowieka w fazie prenatalnej (życie dziecka poczętego). Przedmiotem czynności wykonawczej przestępstwa w typie podstawowym jest dziecko poczęte, w przypadku typu kwalifikowanego przestępstwa, dziecko poczęte zdolne do samodzielnego życia poza organizmem matki. W literaturze podkreśla się, iż kryterium kwalifikujące odpowiedzialność karną należy interpretować jako większe zagrożenie dla zdrowia i życia matki w przypadku przerywania ciąży rozwojowo bardziej zaawansowanej. Oceny zdolności do samodzielnego życia poza organizmem matki dokonywać należy w oparciu o możliwości współczesnej medycyny, w szczególności w zakresie technik inkubacyjnych, czyli możliwości utrzymania przy życiu dzieci, które znalazły się poza organizmem matki przed upływem normalnego okresu ciąży. Przyjmuje się, że taką zdolność uzyskuje dziecko poczęte po 22 tygodniu ciąży, gdy osiągnęło masę co najmniej 500 gram. W każdym przypadku ocena stanu rozwoju dziecka powinna być dokonywana indywidualnie. Przestępstwo zawarte w art. 152 k.k. ma charakter materialny, dla przyjęcia jego dokonania niezbędny jest skutek w postaci przerywania funkcji życiowych dziecka poczętego w organizmie matki albo poza nim. Znamionem tego przestępstwa nie realizuje przerywanie ciąży obumarłej i związane z tym łyżeczkowanie jamy macicy kobiety¹³. Przestępstwo

to może być popełnione zarówno przez działanie, jak i zaniechanie, przy czym w przypadku zaniechania popełnić je może wyłącznie osoba, na której ciąży szczególnie prawny obowiązek zapobiegnięcia skutkowi np. w postaci poronienia i utrzymania ciąży zagrożonej. W przypadku popełnienia przestępstwa poprzez zaniechanie ma ono charakter indywidualny. Działanie może mieć charakter fizycznego oddziaływania na organizm kobiety, jak i zastosowania wobec niej poronnych środków farmakologicznych. § 2 art. 152 k.k. typizuje udzielanie pomocy kobiecie ciężarnej w przerywaniu ciąży lub jej do tego nakłanianie. Ma ono charakter formalny i realizuje się niezależnie od tego czy kobieta przystąpiła do czynności zmierzających do usunięcia ciąży. Pomoc w przerywaniu ciąży może mieć różnorodną postać, w szczególności: dostarczenia niezbędnych narzędzi, udostępnienia gabinetu, pokrycia kosztów zabiegu, sporządzenia lub dostarczenia fałszywego dokumentu zaświadczonego zaistnieniem jednej z przesłanek legalnego przerywania ciąży, czy też zorganizowanie „turystyki aborcyjnej”. Wobec tego, że pomocnictwo z art. 152 § 2 k.k. jest odrębnym przestępstwem, a nie postacią zjawiskową przestępstwa głównego, nie stosuje się do niego przepisów o pomocnictwie z części ogólnej kodeksu karnego¹⁴. Zgodnie z wyrokiem Sądu Apelacyjnego w Szczecinie¹⁵, sprzedaż leków wczesnoporonnych jest udzielaniem pomocy w przerywaniu ciąży. Jednakże dla oceny prawnej przypisanego oskarżonemu czynu, zupełnie indyferentnym jest to w jaki sposób z produktem farmaceutycznym postąpili poszczególni jego nabywcy. Istotna jest wiedza oskarżonego o wczesnoporonnych właściwościach produktu. Dlatego też sąd uznał, iż sprzedaż leków wczesnoporonnych wyczerpuje znamiona przestępstwa opisanego w art. 152 § 2 k.k. Zgoda wyrażana przez kobietę ciężarną

¹³ Wyrok SA w Katowicach z 16.10.2008 r., II AKa 255/08, KZS 2009, Nr 1, poz. 88.

¹⁴ Wyrok SN Izba Karna z 23.10.2019 r., V KK 517/18.

¹⁵ Wyrok SA w Szczecinie z 14.04.2016 r., II Aka 36/16.

na przerwanie ciąży z naruszeniem przepisów ustawy nie musi być wyrażona w formie pisemnej. Powinna być wyrażona świadomie (z należyтым rozeznaniem i oceną skutków), kategorycznie i jednoznacznie, przed a najpóźniej w trakcie zachowania sprawcy zmierzającego bezpośrednio do przerwania ciąży. Może być wyraźna lub konkludentna. Powaga i stanowczość decyzji kobiety ciężarnej nie może budzić wątpliwości.

W art. 153 § 2 k.k. zawarte zostało przestępstwo przerwania ciąży bez zgody kobiety ciężarnej. Przepis ten chroni nie tylko życie dziecka w fazie prenatalnej, ale też wolność kobiety od przymusu, a w szczególności jej prawo do macierzyństwa. Czynność sprawczą określają następujące znamiona: stosując przemoc wobec kobiety ciężarnej lub w inny sposób bez jej zgody przerwa ciążę albo przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem doprowadza kobietę ciężarną do przerwania ciąży. W szczególności zachowanie sprawcy polegać może na obez władnieniu kobiety i dokonaniu zabiegu przerwania ciąży, na fizycznym oddziaływaniu na płód, np. uderzaniu w brzuch celem

zabicia dziecka albo pod pretekstem dokonania zabiegu leczniczego przerwaniu ciąży. Dyspozycja przepisu przewiduje także taką formę postępowania sprawcy, gdzie sam nie dokonuje przerwania ciąży, lecz doprowadza kobietę ciężarną do przerwania ciąży stosując przemoc, groźbę bezprawną lub podstęp. Przestępstwo jest popełnione nawet wówczas, gdy zabiegu przerwania ciąży dokonywał lekarz na żądanie kobiety działającej pod presją. Odpowiedzialność karna lekarza kształtować się będzie w zależności od stanu jego świadomości o okolicznościach towarzyszących zabiegowi. Przestępstwo ma charakter materialny, dlatego koniecznym do jego dokonania jest nastąpienie skutku w postaci pozbawienia życia dziecka w fazie prenatalnej. Znamieniem kwalifikującym przestępstwa jest osiągnięcie przez płód zdolności do samodzielnego życia poza organizmem kobiety ciężarnej. Art. 154 k.k. zawiera typy kwalifikowane przestępstw opisanych w art. 152 i 153 k.k. W tym przypadku znamię kwalifikujące stanowi śmierć kobiety ciężarnej jako następstwo zabiegu przerwania ciąży.

WYBRANE ASPEKTY BŁĘDU MEDYCZNEGO

asp. Przemysław Wypuść

Zakład Prawa i Kryminalistyki Szkoły Policji w Pile

asp. Arkadiusz Wieczorek

Zakład Prawa i Kryminalistyki Szkoły Policji w Pile

W dobie wzrostu wiedzy w różnych dziedzinach życia oraz nauki spotykamy w społeczeństwie przypadki szczególnych roszczeń co do skutków popełnienia czynu zabronionego. Nie chodzi o usprawiedliwienie sprawców czynów zabronionych, lecz ukazanie, że niektóre czyny zabronione są wypadkową różnych nieprzewidzianych czynników. Pokrzywdzeni chcą szybkiego ukarania sprawców i wymagają od śledczych natychmiastowych wyników. Łatwo jest mieć ogólną wiedzę dochodzeniowo – śledczą, jednak trudniej jest przeprowadzić dowód w postępowaniu przygotowawczym i udowodnić winę podejrzanemu. Wymaga to często pracy i cierpliwości. Ciekawym przypadkiem zdarzeń w postępowaniach przygotowawczych są wszelkiego rodzaju błędy medyczne. Często przedmiotowe błędy przypisywane są w opinii publicznej, albo samym medykom, ratownikom, pielęgniarkom czy ogólnie mówiąc personelowi medycznemu wszystkich poziomów.

Trywialnie, od portiera w drzwiach lecznicy, a skończywszy na dyrektorze placówki medycznej. Wszędzie, gdzie spotykamy się z cierpieniem i krzywdą, szukamy usprawiedliwienia jako pokrzywdzeni, a winy dla sprawcy i słusznego jego ukarania. Czy tak się powinno odczytywać zasadę obiektywizmu? Raczej nie. Błędny jest chyba powiedzenie „cel uświęca środki”. To stwierdzenie jest błędem w sztuce prowadzenia postępowania przygotowawczego. Dotyczy przede wszystkim stron postępowania, jak i samych śledczych. Czy tak może postępować współczesny cywilizowany i wykształcony człowiek – szczególnie funk-

cjonariusz w nowoczesnej Europie? Nieprofesjonalnie jest na podstawie jednej przesłanki osądzić drugiego człowieka chociażby w myślach. Czy taki osąd jest moralnie i etycznie usprawiedliwiony? Czy takie założenia i rozwiązania jakiegokolwiek zagadki kryminalnej będą prawidłowe? Pytamy dalej czy będą miały wymiar przestrzegania zasad prawa i sprawiedliwości? Współcześnie niedopuszczalne są tendencje nadinterpretowania prawa i subiektywnego wyciągania wniosków wobec sprawców, którzy wypełnili znamiona czynu zabronionego, pomijając przy tym podstawową, ponadczasową zasadę obiektywizmu. Funkcjonariusz Policji służący w pionie dochodzeniowo-śledczym powinien być człowiekiem szukającym prawdy procesowej nade wszystko. Szukać drogą określoną przez prawo i wykorzystywać wszelkie możliwe osiągnięcia nauki wszystkich specjalności, aby przeprowadzić postępowanie przygotowawcze jako właściwy pierwszy etap w kierunku rozstrzygnięcia sprawy przed sądem w postępowaniu głównym. Nie ma tutaj miejsca na prywatę, emocje, szybkość zakończenia postępowania, najlepiej ze skutkiem AO (akt oskarżenia) czy wynik statystyczny, które są złymi doradcami i mogą prowadzić do nadużyć i niesprawiedliwości

choćby głośna sprawa Tomasza Komendy¹.

To policjant powinien postrzegać najdrobniejsze szczegóły, które mogą odegrać decydującą rolę w postępowaniu dowodowym i wykluczać wszelkie wątpliwości.

Nigdy nie należy lekceważyć wartości dowodowej pozornie błahych elementów składowych, które są zgromadzone w aktach głównych i kontrolnych, bo mogą one stać się klejnotem zasady obiektywizmu w ustaleniu prawdy procesowej. Wielu doświadczonych śledczych zwraca uwagę na prawidłowo zabezpieczone dowody rzeczowe, dokumentację czy przesłuchania stron, przy których należy zachować szczególną ostrożność i dbałość o szczegóły. Zrobi to tylko ten, kto ma wycucie kryminalistyczne, a uczymy się go przez całą służbę. Już w starych podręcznikach kryminalistyki przyjęto schemat obowiązującego myślenia, który ujęto w postaci siedmiu pytań zawartych w łacińskim heksametrze, a który nie stracił na aktualności: *quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quo modo, quando?* (kto, co, gdzie, czym, dlaczego, jak i kiedy?)².

Pojęcie błędu medycznego

Na pojęcie błędu medycznego jako podstawy faktycznej należy spojrzeć szerzej w aspekcie postępowania przygotowawczego, gdyż jest on często wypadkową wielorakich przyczyn. Nie tylko pojedynczym zdarzeniem (czynem), ale często łańcuchem zdarzeń w rozciągłości czasowej z udziałem nierzadko jednego podmiotu. Należałoby zatem pochylić się nad samą problematyką

błędu medycznego jako podstawy do ponoszenia odpowiedzialności przez człowieka, który nie tylko wykonuje zawód najczęściej lekarza, ale szeroko pojętego personelu medycznego wszystkich szczebli i stopnia zaangażowania w procesie leczenia i diagnostyki. W procesie leczenia słusznie się podkreśla, że błędy są nie do uniknięcia, bowiem za nimi stoi człowiek lub grupa ludzi. Nie można *a priori* zakładać złej woli przy każdej podstawie faktycznej opisanej w art. 160 k.k.³ gdy mamy do czynienia z błędem medycznym. Należy zawsze *a posteriori* szukać istnienia związku przyczynowo-skutkowego między owym błędem a stanem narażenia człowieka (pokrzywdzonego) na niebezpieczeństwo. To również od człowieka (szeroko pojętego personelu medycznego) i jego zaangażowania zależy wiele osiągnięć czy porażek w tej materii. Pewnych związków i przyczyn popełniania błędów przez człowieka należałoby dopatrywać się już na wszystkich etapach jego edukacji i wychowania (przede wszystkim w studium akademickim i zawodowym), a które często są niezauważane w procesie wykrywczym. Zatem są to elementy składowe podstawy faktycznej czynu, które trzeba brać pod szczególną uwagę przy pomyłkach ludzkich w sztuce medycznej⁴. Jak podkreśla R. Kędziora, należy również odróżniać te z błędów, których nie można było przewidzieć (jak zdarzenie losowe czy wypadek) od tych spowodowanych umyślną nieostrożnością i zaniedbaniem człowieka. Zatem istotną kwestią staje się wyraźne ustalenie, w jakiej sytuacji człowiek (jak wyżej wspomniano

¹ Czytaj <https://www.polskieradio.pl/7/7630/Artykul/2676891,Sprawa-Tomasza-Komendy-Bledy-zostaly-popelnione-przez-wszystkich>.

² A. Jakliński, J. Kobiela. *Medycyna sądowa. Podręcznik dla studentów medycyny*. Warszawa 1972 r. s. 44.

³ Ustawa Kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz. U. z 2020 r. poz. 1444, 1517) art. 160 § 1. *Kto naraża człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.* § 2. *Jeżeli na sprawcy ciąży obowiązek opieki nad osobą narażoną*

na niebezpieczeństwo, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. § 3. *Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 lub 2 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.* § 4. *Nie podlega karze za przestępstwo określone w § 1-3 sprawca, który dobrowolnie uchylił grożące niebezpieczeństwo.* § 5. *Ściganie przestępstwa określonego w § 3 następuje na wniosek pokrzywdzonego.*

⁴ Por. R. Kędziora. *Odpowiedzialność karna lekarza w związku z wykonywaniem czynności medycznych*. Warszawa 2009, s. 191.

personel medyczny) za popełniony błąd powinien odpowiadać karnie, a kiedy nie⁵. Termin błędu *lege artis* jest od dawna znany i stosowany w literaturze prawa karnego i w orzecznictwie Sądu Najwyższego, to wciąż pozostaje wiele wątpliwości związanych z tym pojęciem i brak jest powszechnie uznanej definicji błędu. Trudności te występują na pograniczu medycyny i prawa. Pojęcie jest w szerokim rozumieniu używane w orzecznictwie sądowym, literaturze prawnokarnej, literaturze medycznej jak i w języku potocznym. Z drugiej jednak strony nie jest to pojęcie kodeksowe i nie ma przepisów, które by jednoznacznie je definiowały⁶. W tym miejscu należałoby odróżnić przedmiotowy błąd medyczny od zdarzenia medycznego szeroko zdefiniowanego w Rozdziale 13a - ustawy o prawach pacjenta i Rzecznika Praw Pacjenta, który nie jest celem niniejszej publikacji⁷.

W praktyce dochodzeniowo-śledczej funkcjonariusze spotykając się z pojęciem „błędu medycznego” w informacji o przestępstwie, które należy rozumieć w sensie fizyczno-psychicznym jako „niewłaściwe posunięcie”, czy „fałszywy krok”. Mamy tu wręcz namacalny dowód, że coś poszło nie tak przy założeniu najlepszych pobudek czy motywu. Mając przed sobą takie rozumienie pojęcia, jawi się problem, jak prowadzić postępowanie przygotowawcze, w którym należałoby najpierw ustalić przyczyny faktycznej zdarzenia, by móc dokonać właściwej subsumpcji. Ważnym jest, aby śledczy używali szerokiej optyki postrzegania działania człowieka (osoby podejrzanej – podmiotu czynu) w relacji doświadczeń życiowych do osoby, która staje się pokrzywdzonym. Pokrzywdzonym w rozumieniu przepisów karnych rozumiemy w tym przypadku tylko

osobę fizyczną, której dobro zostało bezpośrednio naruszone przez fakt popełnienia błędu medycznego⁸. Od dawna w literaturze posługiwano się terminem „błąd w sztuce medycznej”, rozumiejąc pod tym pojęciem przesłanki odpowiedzialności personelu medycznego (zazwyczaj lekarza, gdzie na jego osobie skupia się cała niejednokrotnie, choć niesłusznie, uwaga śledczych) za nieprze-myślany wynik leczenia czy przeprowadzenia innych czynności medycznych. Subiektywistyczne rozumienie błędu w sztuce sprowadza się do utożsamiania każdego naruszenia lekarskiego *lex artis* z winą lekarza wykonującego czynności medyczne. Czy tylko lekarza? Medal ma dwie strony, a powiada się, że nawet trzy. Dobry śledczy jest w stanie ukazać przyczynę pochodzącą z tej trzeciej strony i odpowiedzieć na pytania nurtujące strony postępowania, a w konsekwencji ukazać całą obiektywną prawdę przypadku. Określenia „błąd w sztuce medycznej”, „błąd w sztuce lekarskiej”, „błąd lekarski” oraz „błąd wiedzy lekarskiej” używane są w różnych opracowaniach zamiennie⁹ stąd może pojawić się nieostre zrozumienie samego czynu. Należy jednak zauważyć, że rozbudowa metod badania i leczenia doprowadziła do tego, że nad zdrowiem chorego czuwają obok lekarzy specjaliści z wielu innych dziedzin, którzy także mogą popełnić błędy¹⁰. Stąd określenie błąd w sztuce medycznej jako czynności sprawczej jest pojęciem szerszym i dotyczy nie tylko samego lekarza, ale i innych pracowników należących do personelu medycznego (pracowników podmiotów leczniczych), w tym przede wszystkim pielęgniarek¹¹. Strona podmiotowa przedmiotowego błędu medycznego jest zawsze nieumyślnym uszkodzeniem ciała lub pozbawienia życia człowieka

⁵ Ibidem.

⁶ Por. Ibidem, s. 191 – 192.

⁷ Ustawa o prawach pacjenta i Rzecznika Praw Pacjenta z dnia 8 listopada 2008 r. (Dz. U. z 2020 r. poz. 849).

⁸ Ustawa Kodeks postępowania karnego z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz. U. z 2021 r. poz. 534) art. 49§1

-Pokrzywdzonym jest osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo.

⁹ A. Fiutak. Klasyfikacja błędów medycznych. (W) Medycyna Rodzinna 2/2010 s. 50 – 55.

¹⁰ A. Jakliński, Z. Marek. Medycyna sądowa dla prawników. Kraków 1996. s. 216.

¹¹ Por. A. Fiutak. Klasyfikacja błędów medycznych. (W) Medycyna Rodzinna 2/2010 s. 50 – 55.

wskutek nieświadomości zasad sztuki lub zaniedbania. Błąd może być uznany za karygodny, jeżeli był widoczny (na powłokach zewnętrznych lub w organizmie pokrzywdzonego), jeżeli można go było uniknąć przez stosowanie zwykłych, a nie nadzwyczajnych wiadomości lub zręczności. W tym miejscu uniwersalnym mogłoby być pojęcie jak uważa R. Kędziora - „naruszenie zasad ostrożności”,¹² czyli można rozumieć tutaj formę czynu jako zaniechanie w zakresie diagnozy i terapii niezgodną z wiedzą i nauką medycyny¹³. Inaczej definiując w skrócie, błędem lekarskim – *lege artis* będziemy nazywać czynność (działanie lub zaniechanie) niezgodne z nauką medycyny w zakresie, w jakim będzie polegało naruszenie przez „medyka” zasad ostrożności obowiązujących przy czynnościach lekarskich (pielęgniarskich, administracyjnych) oraz reguł związanych z ich przeprowadzeniem¹⁴. Zatem według niektórych popełnienie błędu medycznego będzie rozumiane w myśl art. 9 § 2 k.k.¹⁵. Stąd niezachowanie ostrożności wymaganej w danych okolicznościach może być podstawą do odpowiedzialności karnej za dokonanie nieumyślnego czynu zabronionego¹⁶. W komentarzu do art. 9 k.k. czytamy m.in.: „Reguły ostrożnego postępowania mają charakter obiektywne, tzn. są niezależne od indywidualnych cech i możliwości sprawcy. Przyczyny, dla których sprawca nie skorygował swojego nieostrożnego (błédnego) zachowania, są oceniane na poziomie winy. O tym, czy w konkretnej sytuacji została naruszona reguła ostrożności, decyduje ocena czynu z chwili jego podjęcia *ex ante*. Z punktu widzenia kwalifikacji podmiotu go wykonującego, sposobu jego

wykonania oraz użytego do wykonania narzędzia. Granice zasad ostrożności uzależnione są od zachowania hipotetycznego normatywu, sumiennego, dobrego obywatela, który posiada wiedzę i doświadczenie wymagane w danych okolicznościach, oraz posługuje się umiejętnie właściwym narzędziem. Jeżeli sprawca swoim postępowaniem odbiega od tak wyznaczonego obiektywnego standardu realizuje zachowanie nieostrożne”¹⁷. Już K. Buchała powołując się na orzeczenie Sądu Najwyższego z 30 września 1960 roku (BMS 1961, nr 7, poz. 77) wskazywał na identyczność problemu zasad ostrożności z problemem błędu sztuki lekarskiej¹⁸. Nie ma jednak błędu, gdy lekarz (personel medyczny) zmuszony okolicznościami działał w pośpiechu, jeżeli nie dysponował niezbędnym sprzętem pierwszej pomocy. Z drugiej jednak strony nie uzyskanie pozytywnego chociaż racjonalnie dającego się przewidzieć wyniku leczenia, nie może być traktowane jako błąd i mówimy wówczas o niepowodzeniu¹⁹.

W tym miejscu należałoby zwrócić uwagę śledczym, by postrzegali w wypowiedziach stron postępowania przygotowanego synonimy samego pojęcia „błędu”. Strony w postępowaniu przygotowawczym mogą nieświadomie lub świadomie (aby uspić czujność prowadzącego postępowanie) ukrywać swoje niepowodzenie procesu leczenia lub poddania się temu procesowi używając pojęć zamiennych o łagodniejszym brzmieniu. Zatem należy zwrócić uwagę na semantykę określenia przedmiotowego czynu definiowanego z natury jako „błąd”. Śledczy może usłyszeć słowa: awa-

¹² R. Kędziora. Odpowiedzialność karna lekarza..., s. 192.

¹³ <http://www.czytelniamedyczna.pl/3297,klasyfikacja-bledow-medycznych.html> [Dostęp 14.07.2020 r.]

¹⁴ <http://prawo-medyczne.info/rodzaje-bledow-medycznych> [Dostęp 14.07.2020 r.]

¹⁵ Ustawa Kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz. U. z 2020 r. poz. 1444, 1517) art. 9 § 2 - Czyn zabroniony popełniony jest nieumyślnie, jeżeli sprawca nie mając zamiaru jego popełnienia, popełnia go jednak na skutek niezachowania ostrożności wymaganej w

danych okolicznościach, mimo że możliwość popełnienia tego czynu przewidywał albo mógł przewidzieć.

¹⁶ Por. A. Fiutak. Klasyfikacja błędów medycznych. (W) Medycyna Rodzinna 2/2010 s. 50 – 55.

¹⁷ Kodeks Karny. Komentarz. Wyd. 5. Red. R. A. Stefański. Warszawa 2020. Patrz: art. 9 § 2 k.k.

¹⁸ R. Kędziora. Odpowiedzialność karna lekarza... s. 198.

¹⁹ Por. A. Jakliński, Z. Marek. Medycyna sądowa dla prawników. Kraków 1996. s. 215.

ria, brak, defekt, feler, gafa, luka, mankament, minus, niedociągnięcie, niedokładność, niedomaganie, niedopatrzenie, niedoróbka, niedoskonałość, niedostatek, niepoprawność, nieprawidłowość, nierzetelność, niesprawność, nieścisłość, omyłka, opustka, opuszczenie, pomyłka, potknięcie, przeinaczenie, przeoczenie, skaza, słabość, słaby punkt, uchybienie, ułomność, usterka, uszkodzenie, wada, wada ukryta, brak uwagi, byk, kiks, lapsus, literówka, nadinterpretacja, niekonsekwencja, nieścisłość, nieuwaga, odstępstwo, przejęzyczenie się, przekłamanie, zmyłka²⁰. Wobec powyższego śledczy powinien być wyczulony na tego typu określenia w czasie konkretnej analizy przypadku przestępnego i umiejętnie wykorzystywać w tym momencie sztukę zadawania pytań i właściwego protokołowania czynności, nie opuszczając zapisu wykorzystanych pytań. Przy czynnościach protokołowania powinno być z zasady dwóch funkcjonariuszy, gdzie jeden jest przesłuchującym, a drugi protokolantem. Zasada ta byłaby gwarantem prawidłowego i obiektywnego badania śladów pamięciowych w postaci zeznań czy wyjaśnień. Można oczywiście zawsze skorzystać z możliwości nagrywania przesłuchań, co w tym przypadku byłoby wręcz wskazane.

Błąd medyczny – forma winy a sposób realizacji

Pochylając się nad błędem medycznym, funkcjonariusze pionu dochodzeniowo-śledczego, podejmując czynności procesowe, powinni ustalić wstępny motyw sprawcy, gdyż błąd w sztuce medycznej jest popełniany zwykle z zaniechania lub nieumyślnie. W innym przypadku forma winy, znamie skutku i sposób realizacji jest oczywisty i nie podlega dyskusji. Odwołujemy się tutaj do słów A. Grześkowiak, która w art. 2 k.k.²¹

wskazuje, iż ustawodawca wyraźnie przesądził, że zaniechanie jest takim rodzajem zachowania człowieka, przez które może być zrealizowana nie tylko czynność czasownikowa (strona przedmiotowa zachowania sprawcy - co robi?) stanowiąca znamie czynu zabronionego, lecz także skutek wchodzący w skład ustawowych znamion. Zatem należy rozumieć zaniechanie na tle tego przepisu jako szczególną konstrukcję prawną. Człowiek ponosi odpowiedzialność tutaj za skutek spowodowany jego zaniechaniem, tylko wtedy, gdy ciążył na nim prawny obowiązek działania (np. leczenia czy udzielenia pomocy), a sprawca temu wymogowi nie czyni zadość. Prawo oczekuje, że zrealizuje on określone działanie, które zapobiegnie skutkowi naruszającemu dobro chronione, tutaj przede wszystkim zdrowie i życie człowieka. Do przypisania odpowiedzialności karnej za zaniechanie potrzebne jest ustalenie przez śledczych, czy na sprawcy tego czynu ciążył szczególnie, prawny obowiązek zapobiegnięcia skutkowi. Odpowiedzialność karna za zaniechanie opiera się zatem na normatywnie wskazanym powiązaniu sprawcy z obowiązkiem zapobiegnięcia skutkowi w postaci utraty życia, uszczerbku na zdrowiu lub narażenia na niebezpieczeństwo powyższych. Słusznie zauważa A. Grześkowiak, że sprawca jest prawnie wyznaczonym gwarantem (patrz personel medyczny każdego szpitala) tego, że do naruszenia tego dobra chronionego nie dojdzie. Jednak mimo kierowanego do niego szczególnego prawnego nakazu, nie podejmuje on działania, które zapobiegłoby skutkowi lub zmniejszyło rozmiary grożącego niebezpieczeństwa i to powoduje jego odpowiedzialność karną, oczywiście przy speł-

²⁰ <https://synonim.net/synonim/blad> [Dostęp 07.04.2021 r.]

²¹ Ustawa Kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz. U. z 2020 r. poz. 1444, 1517) art. 2 – Odpowiedzialności karnej za przestępstwo skutkowe popełnione

przez zaniechanie podlega ten tylko, na kim ciąży prawny, szczególnie obowiązek zapobiegnięcia skutkowi.

nieniu pozostałych jej przesłanek wypełniających znamiona czynu zabronionego penalizowanego przez kodeks karny²².

Inaczej rzecz się ma do wykazania czynu z perspektywy strony podmiotowej, jaką jest popełnienie czynu umyślnie (w obydwu zamiarach) i tu nie budzi wątpliwości śledczych taki fakt. Jednak pojawia się trudność w czynie błędu medycznego popełnionym nieumyślnie. A. Grześkowiak wskazuje, że na tle kodeksu karnego istnieje umyślny lub nieumyślny czyn zabroniony, nie zaś przestępstwo umyślne czy nieumyślne. Zatem stwierdzenie czynu umyślnego (czy nieumyślnego) wymaga jednak każdorazowego ustalenia, czy człowiek obejmował swoją świadomością, a w pewnych przypadkach i wolą, popełnienie czynu zabronionego w całym wymiarze wszystkich okoliczności tego czynu. Ewentualnie należy szukać odpowiedzi, jaki był jej stosunek psychiczny do czynu, a więc do jego poszczególnych znamion ustawowych²³. Zawilość ustalenia stosunku psychicznego pojawia się jak zauważa A. Grześkowiak w ujęciu różnicy między zamiarem ewentualnym a świadomą nieumyślnością. Oparte jest ono na dyferencjacji treści elementu intelektualnego we wskazanych postaciach strony podmiotowej. Pamiętając, że umyślność postrzegana jest jako zamiar, podczas gdy nieumyślność to jego brak²⁴. Treść powyższego wyjaśnienia różnicy między umyślnością w zamiarze ewentualnym a nieumyślnością świadomą wyraźnie idzie w kierunku wskazanym przez SN, by różnicę szukać w sferze intelektualnej (wyr. SN z 30.10.2013 r., II KK 130/13), gdyż dla zamiaru, w tym zamiaru ewentualnego, konieczne jest "posiadanie przez sprawcę pełnej świadomości tego, że podjęte przez niego zachowanie łączy się co najmniej z wysokim prawdopodobieństwem

wystąpienia skutku na drodze, na której ten skutek faktycznie się zrealizował"²⁵.

Rodzaje błędów w sztuce medycznej

Najczęściej spotykanym w literaturze fachowej podziałem błędów medycznych jest podział w oparciu o kryterium etapu postępowania leczniczego. Błąd, który wystąpił na etapie rozpoznawania, stawiania diagnozy jest błędem diagnostycznym. Natomiast gdy naruszenie reguł nastąpiło w czasie podejmowania już czynności terapeutycznych, zmierzających do przywrócenia zdrowia nazywa się błędem terapeutycznym. Do powyższych błędów należy dodać jeszcze błąd techniczny i błąd organizacyjny²⁶.

Można wyróżnić następujący podział błędów z sztuce medycznej:

- błąd diagnostyczny (rozpoznania),
- błąd terapeutyczny (leczenia),
- błąd organizacyjny,
- błąd techniczny²⁷.

Błąd diagnostyczny – polega na literalnie nieprawidłowej diagnozie, jak również na wadliwej ocenie stanu pacjenta, mimo prawidłowego wyniku badania diagnostycznego. Lekarz będzie odpowiadał karnie, gdy na skutek błędnie postawionej diagnozy zastosowano terapię, która przyczyniła się do powstania szkodliwych dla zdrowia skutków. Bezpośrednią podstawą odpowiedzialności będzie wtedy błędna terapia, a nie błędna diagnoza. Błąd diagnostyczny często zostaje naprawiony w trakcie terapii i dalszego diagnozowania, stąd może być niezauważalny. Źródłem błędu diagnostycznego może być pobieżne, niestaranne zbadanie pacjenta, nie przeprowadzenie specjalistycznych badań pomocnych do zastosowania właściwej terapii, zła interpretacja

²² Por. A. Grześkowiak. Komentarz art. 2 k.k. wyd. 7/2021. Legalis. <https://sip.legalis.pl/> [dostęp 09.04.2021 r.].

²³ Por. A. Grześkowiak. Komentarz art. 9 k.k. wyd. 7/2021. Legalis. <https://sip.legalis.pl/> [dostęp 09.04.2021 r.].

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Por. A. Fiutak. Klasyfikacja błędów medycznych. (W) Medycyna Rodzinna 2/2010 s. 50 – 55.

²⁷ <http://prawo-medyczne.info/rodzaje-bledow-medycznych> [Dostęp 01.12.2020 r.]

wyników badań czy wreszcie zaniechanie zebrania dobrego wywiadu²⁸.

Błędy diagnostyczne dzielimy na błędy:

- 1) zaniechania – np. nie zapoznania się z dokumentacją medyczną, zaniechania wywiadu (badania podmiotowego),
- 2) rozumowania – np. nie trafna, mylna interpretacja badań.

Błąd diagnostyczny często powiązany jest z błędem terapeutycznym. Wadliwa diagnoza może pociągać za sobą niewłaściwą metodę lub sposób leczenia. Przykładem będzie wybór niewłaściwego sposobu przeprowadzenia porodu (siłami natury w miejsce koniecznego cesarskiego cięcia) lub też zbędna amputacja organów.

Błąd terapeutyczny – czynność (lub zaniechanie) lekarza w zakresie leczenia, niezgodne z nauką medycyny w zakresie dla lekarza dostępnym.

Błędy terapeutyczne można podzielić na błędy:

- 1) zaniechania – np. pozostawienie bez nadzoru po operacji,
- 2) działania – np. błędne dawkowanie leków.

Błąd terapeutyczny może polegać na przeprowadzeniu zabiegu pomimo istnienia w tym względzie przeciwwskazań lekarskich lub zastosowaniu przestarzałej metody leczenia. O zawinieniu może zdecydować nie tylko zarzucenie braku wystarczającej wiedzy i umiejętności praktycznych, odpowiadających aprobowanemu wzorcowi należytej staranności, ale także niezręczność i nieuwaga przy przeprowadzaniu zabiegu. Może on mieć charakter samodzielny, kiedy występuje pomimo prawidłowo postawionej diagnozy, jak również może być kontynuacją błędu diagnostycznego. Błąd organizacyjny – spowodowany jest podjęciem nieprawidłowej decyzji przez osoby

kierujące jednostkami medycznymi (szpitalem, gabinetem prywatnym). W zakresie tego pojęcia mieszczą się wszelkie zaniebdania logistyczne, brak dostępu do diagnostyki, właściwego sprzętu. W odróżnieniu od błędów diagnostycznych oraz terapeutycznych może być popełniony przez podmiot odpowiedzialny za pełnienie funkcji administracyjnych lub organizacyjnych, niezależnie od posiadanych kwalifikacji zawodowych np. zaniedbania dotyczące prowadzenia dokumentacji medycznej. Nie będzie to zatem błąd lekarski w ścisłym znaczeniu, ale stanowić będzie błąd medyczny w szerszym znaczeniu, tj. obejmujący naruszenie powszechnie obowiązujących zasad ostrożności i transparentności zapisów i działań. W praktyce sądowej podmiot zarządzający placówką leczniczą musi wykazać dochowanie należytych procedur oraz wypełnienie wszelkich wymagań sanitarnych. W przypadku zgłoszenia roszczeń przez pacjenta wskazane jest też zawiadomienie ubezpieczyciela. Klasycznym przykładem błędu organizacyjnego jest zakażenie wewnątrzszpitalne.

Błąd techniczny – jest to zaniedbanie, niepoprawne realizowanie decyzji lekarskich już podjętych, np. przez personel szpitala. Najczęściej ma miejsce przy skomplikowanych zabiegach. Można je podzielić na błędy:

- 1) przy leczeniu (*lege artis*) – np. pozostawienie przez lekarza w ciele pacjenta złamanej igły lub wiertła czy innych instrumentów medycznych, a także opatrunków,
- 2) ściśle techniczne – naruszenie jedynie powszechnie obowiązujących reguł ostrożności. Przykładami będą tutaj pomylenie tożsamości pacjentów zakwalifikowanych do operacji.

Błąd ściśle techniczny nie będzie zatem błędem ściśle lekarskim, jednak stanowić może błąd medyczny w szerokim zna-

²⁸ Por. A. Fiutak. Klasyfikacja... op. cit., s. 50 – 55.

czeniu. Spowodować może odpowiedzialność cywilną lub karną podmiotu zarządzającego placówką medyczną za naruszenie powszechnie obowiązujących reguł ostrożności, spowodowanie np. szkody lub krzywdy pacjenta²⁹.

Inny podział proponuje A. Jakliński i Z. Marek – błąd decyzyjny, błąd wykonawczy, błąd organizacyjny, błąd opiniodawczy. Błąd decyzyjny może popełnić tylko lekarz. Błąd wykonawczy odnosi się do wszystkich fachowych pracowników opieki zdrowotnej, którzy poprawne decyzje wykonali błędnie. Błąd organizacyjny przypisujemy osobom pełniącym funkcje kierownicze. Błąd opiniodawczy obejmuje przypadki orzeczeń wydawanych wbrew zasadom poprawnego myślenia przyczynowo-skutkowego i obowiązującej doktryny³⁰.

Przyczyny błędów medycznych

Według A. Sieronia, wskazując na przyczyny błędów medycznych, najpierw należy odpowiedzieć na pytanie, z jakim błędem mamy do czynienia w konkretnym przypadku. A. Sieroń skupia uwagę na subiektywnej definicji samego pacjenta. Taka subiektywna definicja zawsze będzie odczytywana w kategoriach emocjonalnych, a nie merytorycznych. Pokrzywdzony zawsze będzie przekonany, że ma rację stwierdzając skutek, a nie szukając przyczyny powie o każdym działaniu lub zaniechaniu działania przez personel medyczny (a więc popełnionym przez lekarza, pielęgniarkę, diagnostę, fizjoterapeutę etc.) skutkujący pogorszeniem się jego stanu zdrowia, czyli na jego szkodę. Druga definicja, ta obiektywna, kodeksowa, określa błąd medyczny jako nieu-

myślne działanie, zaniedbanie lub zaniechanie lekarza, lekarza dentysty, pielęgniarki, położnej bądź osoby wykonującej inny zawód medyczny powodujące szkodę u chorego³¹. Na podstawie prób zdefiniowania można podjąć się ukazania istoty przyczyny błędu medycznego. Zatem możemy wskazać trzy główne przyczyny błędów w sztuce lekarskiej. Pierwsza to błąd systemu, druga – błąd człowieka, a trzecia to błąd techniki użytej do diagnostyki lub terapii. Błąd systemu może wynikać z dramatycznego braku kadry medycznej. Liczba lekarzy na 1000 mieszkańców w Polsce to 2,4, a średnia w Europie to 3,6³². Błędem medycznym może być błąd merytoryczny oraz błędy wynikające ze zmęczenia, ale i z niedoboru informacji o stanie zdrowia. Żadne tytuły naukowe nie pomogą, jeśli lekarz nie ma wiedzy i właściwego podejścia do choroby z braku informacji. Zmęczenie, które towarzyszy lekarzom dyżurującym przez 4-5 dni w tygodniu, nadmierny stres, obciążenie pracą, brak snu – tak rodzą się błędy lekarskie. Niedobór informacji także może wpływać na przebieg leczenia. Powszechnie uważa się za błąd medyczny jako błąd człowieka³³.

Według A. Fiutak do najczęstszych przyczyn popełniania błędów lekarskich zalicza się:

- 1) nietrafną analizę faktycznych, a nawet klasycznych dla danego schorzenia lub stanu pourazowego symptomów (dotyczy to w szczególności obserwacji pooperacyjnej, oceny zgłaszanych faktów w czasie udzielania pomocy doraźnej, przebiegu porodu, np. nierozpoznanie zawału mięśnia sercowego;
- 2) niewykorzystanie dostępnych, a celowych w konkretnej okoliczności zdrowotnej możliwości diagnostycznych,

²⁹ Ibidem.

³⁰ Por. A. Jakliński, Z. Marek. *Medycyna sądowa dla prawników*. Kraków 1996. s. 216 - 217.

³¹ „Błąd medyczny”. Wykład inauguracyjny na rok akademicki 2019/2020 wygłoszony na Uniwersytecie Humanistyczno – Przyrodniczym im. Jana Długosza w Częstochowie przez prof. dra hab. n. med. Aleksandra Sieronia Kierownika Katedry i Oddziału Kli-

nicznego Chorób Wewnętrznych, Angiologii i Medycyny Fizykalnej Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Bytomiu i Krajowym Konsultantem w dziedzinie angiologii. Rozmawia Paweł Kruś. <https://swiatlekarza.pl/bledy-w-sztuce-lekarskiej> [Dostęp 03.10.2020 r.].

³² Ibidem.

³³ Ibidem. <https://youtu.be/aSHthidW8Ms> [dostęp 08.04.2021 r.].

- np. niewykonanie tomografii komputerowej głowy przy jej urazie, zbyt późne wykonanie lub niewykonanie badań dodatkowych – badań krwi przy objawach wskazujących na możliwość krwawienia wewnętrznego, brak monitorowania porodu (KTG), mimo że taka możliwość istnieje, brak konsultacji specjalistycznych w przypadkach, które tego wymagają;
- 3) błędy w terapii farmakologicznej, np. podanie antybiotyku bez pobrania wymazu i wykonania posiewu oraz antybiogramu, długotrwałe stosowanie leku bez przeprowadzania badań kontrolnych;
 - 4) podjęcie się świadczeń medycznych mimo braku stosownych kompetencji, np. wykonywanie przez lekarza – ginekologa znieczulenia ogólnego i zabiegu łyżeczkowania, wykonywanie zabiegów w znieczuleniu ogólnym w gabinecie niespełniającym norm wymaganych przepisami;
 - 5) bezpodstawne odroczenie przeprowadzenia zabiegu operacyjnego, np. z godzin nocnych do porannych³⁴.

Ważną wskazówką dla organów ścigania jest informacja, iż zgodnie z orzecnictwem, jak wskazuje A. Fiutak, do błędu medycznego nie zalicza się czynu mimo zakwalifikowania go do błędów technicznych. Zatem takie błędy są źle interpretowane pod względem kwalifikacji prawnej. Zaliczamy do nich:

- 1) wadliwą identyfikację chorego – wadliwa identyfikacja pacjenta i wykonanie zabiegu u niewłaściwej osoby stanowi zaniedbanie o charakterze organizacyjno-administracyjnym;
- 2) pozostawienia ciała obcego w polu operacyjnym – sąd zdecydowanie sprzeciwił się usankcjonowaniu pozostawienia

ciała obcego w polu operacyjnym za błąd w sztuce medycznej i klasyfikował je jako niedopełnienie obowiązku staranności i ostrożności, spoczywającego na każdym człowieku, nie tylko profesjonalistcie³⁵;

- 3) niezachowania zasad aseptyki przy dokonywaniu zabiegów (np. niewysterylizowane igły, materiały opatrunkowe i inne narzędzia medyczne użyte do zabiegu, przystąpienie do operacji bez umycia rąk);
- 4) braku technicznego przygotowania do zawodu (np. zbyt szybkie tempo dokonania iniekcji, transfuzja krwi o niewłaściwej grupie);
- 5) odmowy lub opóźnienia w udzieleniu pomocy;
- 6) wykonania zabiegu operacyjnego zdrowego organu zamiast chorego³⁶;
- 7) innych koincydencji związanych z niedopatrzzeniami natury organizacyjnej (np. zamiana wyników badań diagnostycznych pacjenta, pomyłki przy wypisywaniu karty choroby, zamiana leku, nieprawidłowe przygotowanie leku, przekroczenie czasu naświetlania promieniami Roentgena, wprowadzenie do komputera przy diagnozie pacjenta – diagnozy dotyczącej innego chorego)³⁷.

Wobec powyższego personel medyczny ponosi odpowiedzialność przede wszystkim cywilną i zawodową (pracowniczą), ale może też spotkać się z zarzutem odpowiedzialności karnej przy pojawieniu się ustawowych znamion penalizowanych w Rozdziale XVI art. 118a§1 k.k., art. 123 k.k. w Rozdziale XIX art. 155 k.k., art. 156 k.k., art. 157 k.k., art. 157a§1 k.k., art. 160 k.k., art. 162§1 k.k. w Rozdziale XXIII art. 192 k.k. w Rozdziale XXXIII art. 266 k.k. w Rozdziale XXXIV art. 271§1k.k., art. 272 k.k.,

³⁴ Por. A. Fiutak. Klasyfikacja... op. cit., s. 50 – 55.

³⁵ Por. IV Ka 511/16 – wyrok z uzasadnieniem Sąd Okręgowy w Poznaniu z 06.07.2016 r.

³⁶ Czytaj <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2021-05-21/austria-lekarze-amputowali-seniorowi-zdrowa-noge-jestesmy-gleboko-zszokowani> [dostęp 22.05.2021 r.]

³⁷ Por. A. Fiutak. Klasyfikacja... op. cit., s. 50 – 55.

art. 273 k.k. Inaczej się ma jednak fakt wyłączenia odpowiedzialności karnej zawartej w art. 27 k.k. (jeżeli okoliczności naruszenia obowiązku to uzasadniają, a szczególnie eksperymentu medycznego). W tym miejscu należy dodać również, że nakaz stosowania posiłkowo niektórych przepisów kodeksu postępowania karnego oraz kodeksu karnego podkreśla, że odpowiedzialność zawodowa jest odpowiedzialnością typu karnego i dotyczy to przede wszystkim lekarzy³⁸. Każdy czyn, gdzie dobro prawnie chronione w postaci życia i zdrowia jest naruszone należy sprawę wnikliwie zbadać i w razie potrzeby przeprowadzić czynności w trybie art. 308 k.p.k. bez zbędnej zwłoki o czym każdy śledczy doskonale wie.

Sugestie przy prowadzeniu postępowania przygotowawczego

Niejednokrotnie przy szukaniu właściwych torów postępowania przygotowawczego, którego celem jest ustalenie stanów faktycznych zdarzenia o charakterze błędu medycznego jest nie tylko przesłuchiwanie stron, świadków, ale korzystanie przede wszystkim z pomocy biegłego. Zwraca się wtedy uwagę na jego doświadczenie, wiedzę i wiadomości specjalistyczne. Powszechnie przyjmowany jest podział biegłych na tych z listy sądowej (biegli sądowi) oraz na powoływanych doraźnie w tym charakterze do konkretnej sprawy (tzw. biegli *ad hoc*).

Współcześnie rozróżnienie to zapisano w rozporządzeniu z 24 stycznia 2005 r., gdzie czytamy w §1 ust.1, że biegłych sądowych ustanawia prezes sądu przy sądzie okręgowym³⁹. Biegli *ad hoc* są zatem powoływani, kiedy stali biegli sądowi nie dysponują wiadomościami specjalnymi, które są konieczne do rozstrzygnięcia danej sprawy.

Dowód z opinii biegłego *ad hoc* ma przy tym taką samą wartość dowodową, jak dowód z opinii stałego biegłego sądowego. Zatem nie ma żadnej różnicy w traktowaniu i osądzie opinii biegłego przedstawionej przez biegłego sądowego lub przez innego biegłego powołanego w danej sprawie. Ważnym jest tutaj dla prowadzącego postępowanie aspekt, iż biegłym *ad hoc* nie może zostać osoba, która miała już wcześniej styczność z faktami istotnymi dla rozstrzygnięcia sprawy. Podobnie śledczy winni ustalić czy osoba, która z racji posiadania specjalistycznych wiadomości ma spostrzeżenia nieosiągalne dla innych osób (np. personel mający udział w leczeniu pokrzywdzonego), powinna z reguły zostać przesłuchana w charakterze świadka, a nie biegłego⁴⁰.

Ważną rolę w metodyce prowadzenia postępowań w sprawach o przestępstwa narażenia na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu przez lekarza będącego gwarantem bezpieczeństwa osoby zagrożonej jest urząd prokuratorski, który ustala taktykę prowadzenia czynności procesowych w sprawach dotyczących błędu medycznego. Ponadto ustala podstawy żądania wydania dokumentacji medycznej, jako środka dowodowego do ustalenia przyczyn i okoliczności czynu będącego przedmiotem postępowania. W granicach swoich kompetencji dopuszcza przesłuchanie w charakterze świadków lekarzy na okoliczności, na które rozciąga się obowiązek zachowania tajemnicy związanej z wykonywaniem zawodu, zakres i sposób zabezpieczania dokumentacji lekarskiej z uwzględnieniem zagadnień tajemnicy lekarskiej. Prokurator wyznacza sposób przechowywania i udostępniania protokołów przesłuchań podejrzanych,

³⁸ M. Kozik. Odpowiedzialność zawodowa lekarzy i lekarzy dentystów. Legalis. <https://sip.legalis.pl> [dostęp 09.04.2021 r.].

³⁹ Patrz Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie biegłych sądowych z dnia 24 stycznia 2005 r. (Dz. U. Nr 15 poz. 133).

⁴⁰ Por. Kewin Rozum, Mateusz Niedźwiecki. Odpowiedzialność cywilna lekarza za błędnie sporządzone

lub sfałszowane opinie będące środkiem dowodowym w postępowaniu sądowym – wybrane aspekty. (W) Hipokrates przed sądem. Odpowiedzialność cywilna, karna i dyscyplinarna osób wykonujących zawody medyczne. Tom I. Katarzyna Klimas (red.). Wrocław 2018, s. 8 – 13.

świadków i biegłych, a także innych dokumentów lub przedmiotów, na które rozciąga się obowiązek zachowania tajemnicy związanej z wykonywaniem zawodu. Prokurator na mocy swojego urzędu dopuszcza dowód z opinii biegłych (postanowienie o powołaniu biegłych – pytanie do biegłych i ich wpływ na treść opinii)⁴¹. Funkcjonariusze ściśle współpracują z prokuraturą nadzorującą od samego początku postępowanie przygotowawcze, celem wykluczenia istotnych omyłek lub opieszałości dla dobra stron postępowania. Ograny ścigania tym są skuteczniejsze, im jest ściślejsza ich merytoryczna współpraca i wymiana doświadczeń szeroko pojętych z warunkiem istotnym – bez uprzedzeń.

Primum non nocere miał wypowiedzieć lekarz grecki Hipokrates (ok. 460 – ok. 370 p.n.e.), co wykląda się „Po pierwsze nie szkodzić”. Ta zasada dotycząca szeroko pojętej sztuki medycznej winna być rozszerzona do większości dziedzin życia i formacji służącym społeczeństwu takim jak Policja. Pochylając się nad kwestią błędu medycznego, nie możemy pozostać tylko na jednej płaszczyźnie rozważań lecz powinniśmy szukać przyczyny do dyskusji w ramach szkoleń i odpraw służbowych we współpracy z urzędem prokuratorskim. Słusznymi

wydają się tutaj być słowa profesora J. Wójcikiewicza, który w jednym ze swych artykułów polemicznych stwierdził, „iż dyskusja może tylko wyjść na dobre samej sprawie”⁴². Powyższy artykuł jest próbą wywołania takiej dyskusji dla dobra osób pokrzywdzonych, a z drugiej strony uczciwego i sprawiedliwego przeprowadzenia wszystkich czynności nie tylko z podejrzanym. Prowadząc postępowanie przygotowawcze, którego podstawą faktyczną jest błąd medyczny, funkcjonariusz służby kryminalnej powinien posiadać nie tylko wiedzę praktyczną i teoretyczną, ale przede wszystkim umiejętność wyciągania wniosków na podstawie przesłanek ujawnionych w toku postępowania. Im więcej mamy wiedzy w przedmiotowym temacie, tym więcej pytań możemy zadać w celu osiągnięcia sukcesu wykrywczego oraz wykluczenia tego, co jest niebytem postępowania, czyli wszelkich wątpliwości. Funkcjonariusz podchodzi do każdej sprawy z pełnym zaangażowaniem, aby nigdy nikt mu nie zarzucił, że traktuje postępowanie jako wynik statystyczny z docelowym najszybszym zakończeniem i bez perspektywy jakiegokolwiek apelacji. Stąd maksyma *Primum non nocere* winna stać się właściwą myślą przewodnią dla funkcjonariuszy służby kryminalnej, inaczej mówiąc każdego policjanta.

⁴¹ Por. Metodyka prowadzenia postępowań w sprawach błędów medycznych – szkolenie prokuratorów. <https://pk.gov.pl/aktualności> [dostęp 01.12.2020 r.]

⁴² Por. J. Wójcikiewicz. W kwestii procesowej czynności okazania. Nowe Prawo 1983, nr 2, s. 80.

ROLA I ZADANIA BIEGŁEGO SĄDOWEGO PSYCHOLOGA W POSTĘPOWANIU KARNYM

podinsp. Ewa Mańka

Wydział Organizacji Szkolenia i Dowodzenia Szkoły Policji w Pile

Wiedza specjalistyczna w dziedzinie psychologii może dostarczać organom procesowym przesłanek do podejmowania istotnych i rozstrzygających decyzji w toczącym się postępowaniu karnym. W przypadkach wymagających wiadomości specjalnych, organ procesowy może powołać biegłego psychologa dysponującego odpowiednią wiedzą, a następnie wykorzystać jego opinię jako **jeden z dowodów** w postępowaniu.

W zakresie spraw karnych sędziowie napotykają wiele problemów występujących po stronie podmiotowej rozpatrywanych spraw, na przykład określenie (współ z lekarzami psychiatrami): jakości i stopnia zaburzeń osobowości dorosłych sprawców czynów przestępczych, uwarunkowań procesów motywacyjnych sprawców dorosłych lub nieletnich do popełniania przestępstw, szczególnie przy przestępstwach z użyciem przemocy (w rodzinie, szkole, miejscu pracy), stanu psychicznego człowieka w zakresie odpowiedzialności sprawcy przestępstwa, czynników ryzyka i uwarunkowań stopnia demoralizacji nieletnich, a także psychologicznych kryteriów zeznań świadków, które muszą być obiektywnie i sprawiedliwie rozstrzygane. Oznacza to, że od biegłych psychologów oczekuje się nie tylko wysokich kwalifikacji specjalistycznych z dziedziny psychologii sądowej i ogólnej wiedzy psychologicznej, ale także ciągłego rozwijania umiejętności w procesie diagnozowania, wyjaśniania i uzasadniania wniosków zawartych w opinii¹.

Zgodnie z wymaganiami formalnymi, biegłym sądowym może zostać osoba, która: wyrazi zgodę na ustanowienie jej biegłym, korzysta z pełni spraw cywilnych i obywatelskich, ukończyła 25 lat życia, **udokumentuje** posiadanie teoretycznych i praktycznych wiadomości specjalnych w danej gałęzi nauki, techniki, sztuki, rzemiosła, a także innej umiejętności, dla której ma być ustanowiona, daje rękojmię należytego wykonywania obowiązków biegłego².

Biegły psycholog musi posiadać co najmniej dyplom magistra psychologii. Sam dyplom jest zdecydowanie niewystarczającym poświadczeniem specjalistycznej wiedzy, tak teoretycznej, jak i praktycznej niezbędnej do opiniowania sądowego. Wśród warunków, które musi spełniać biegły wymieniana się też **rękojmię należytego wykonywania obowiązków biegłego**. Taką rękojmię może dawać tylko dodatkowe podyplomowe przygotowanie psychologa w zakresie specyfiki psychologicznego opiniowania sądowego w określonym obszarze

¹ D. Rode: Modele psychologicznego opiniodawstwa w sprawach karnych. Katowice 2015, s. 9

² za: www.poznan.so.gov.pl

prawnym: niezbędna jest także znajomość procedur prawnych³.

„Pojęcie rękojmi należytego wykonywania obowiązków biegłego obejmuje całość cech, zdarzeń i okoliczności dotyczących osoby biegłego sądowego składających się na jego wizerunek jako **osoby zaufania publicznego**. Na wizerunek osoby zaufania publicznego składają się łącznie takie cechy charakteru jak: szlachetność, prawość, sumienność i bezstronność. Opinia biegłego sądowego nie może więc nasuwać jakichkolwiek podejrzeń dotyczących stronnictwa, nierzetelności, czy braku obiektywizmu”⁴.

1. Zadania biegłego sądowego psychologa w procesie karnym.

Zakres działania biegłego sądowego psychologa w procesie karnym obejmuje **trzy kolejne etapy postępowania procesowego**: postępowanie przygotowawcze, etap procesu sądowego oraz etap postępowania wykonawczego.

1.1. Zadania biegłego psychologa na etapie postępowania przygotowawczego.

Na pierwszym z wymienionych etapów, tj. **na etapie postępowania przygotowawczego**, którego celem jest odtworzenie przebiegu danego zdarzenia, ustalenie jego sprawcy oraz zebranie i zabezpieczenie materiału dowodowego, do zadań psychologa należy:

- 1) analiza śladów kryminalistycznych mająca na celu stworzenie profilu psychologicznego sprawcy lub osoby nieżyjącej,
- 2) konsultowanie projektowanych czynności z udziałem podejrzanych i (lub) świadków, np. okazanie, konfrontacje,
- 3) uzyskiwanie i ocena psychologiczna zeznań świadków z uwzględnieniem ich właściwości psychofizycznych, ocena

kompetencji świadka do składania zeznań, wyjaśnienie przyczyn występujących w zeznaniach zniekształceń,

- 4) uzyskiwanie i ocena psychologiczna strategii jego przesłuchania, wypowiadanie się o mechanizmach leżących u podłoża składanych wyjaśnień i dokonywania w nich zmian,
- 5) ocena stanu psychicznego sprawcy w zakresie kompetencji do uczestniczenia w czynnościach procesowych, wyjaśnienie procesów motywacyjnych czynów (np. w celu oceny poczytalności), wskazanie psychologicznych przesłanek zastosowania art. 10 § 2 i 4 k.k.
- 6) udział w mediacjach między podejrzanym a pokrzywdzonym.⁵

1.2. Zadania biegłego psychologa na etapie postępowania sądowego.

Na etapie postępowania sądowego do zadań biegłego psychologa należy:

- 1) ocena kompetencji oskarżonego do uczestniczenia w procesie: zdolność do rozumienia przebiegu procesu i występowania przed sądem, zdolność do rozumienia swoich praw i obowiązków w zakresie składanych wyjaśnień i przyznania się do winy, zdolność zrozumienia treści wyroku oraz zrozumienia i świadomości odbywania kary,
- 2) ocena stanu psychicznego oskarżonego w momencie popełniania czynu, a przede wszystkim wypowiedzenie się o procesach motywacyjnych leżących u podstaw dokonanego czynu: **poczytalności** (art. 31 § 1 i 2 k.k.), **działania w stanie silnego wzburzenia** (art. 148 § 4 k.k.), **zastosowania środków zabezpieczających** (art. 93 k.k.)
- 3) ocena kompetencji świadka do składania zeznań: udział w przesłuchaniu świadków, psychologiczna analiza i ocena zeznań w zakresie ustalania czynników,

³ E. Hebzda-Siwek, J. Kabzińska Psychologia i prawo. Sopot 2014, s.52

⁴ K. Eichstaedt, P. Gałęcki, A. Depko Metodyka pracy biegłego psychiatry, psychologa oraz seksuologa w sprawach karnych. Warszawa 2012, s.99

⁵ K. Eichstaedt, P. Gałęcki, A. Depko Metodyka pracy biegłego psychiatry, psychologa oraz seksuologa w sprawach karnych. Warszawa 2012, ss. 294-295

które mogą mieć negatywny wpływ na zeznania oraz wyjaśnienie mechanizmów występujących zniekształceń, reprezentowanie świadka w sytuacji, gdy jego osobisty udział w rozprawie nie jest wskazany, przygotowanie świadków (dzieci) do składania zeznań,

- 4) psychologiczna ocena wyjaśnień oskarżonego zmierzająca do poznania mechanizmów dokonywanych zmian w udzielanych wyjaśnieniach oraz wskazanie ewentualnych motywów samooskarżenia,
- 5) ustalenie psychologicznych przesłanek ewentualnego zastosowania art.10 § 2 i 4 k.k., którego podstawą jest wskazanie etiologii zachowań antyspołecznych, diagnoza psychologiczna, prognoza kryminologiczna, wskazówki dotyczące resocjalizacji,
- 6) udział w zleconych przez sąd mediacjach pomiędzy sprawcą a ofiarą przestępstwa⁶.

1.3. Zadania biegłego psychologa na etapie postępowania wykonawczego.

Na etapie postępowania wykonawczego zadania biegłego sądowego psychologa dotyczą:

- 1) udziału w działaniach resocjalizacyjnych, terapeutycznych i rehabilitacyjnych,
- 2) formułowania wskazówek i opinii dotyczących zmiany form odbywania kary, warunkowego zwolnienia
- 3) udziału w opiniowaniu co do zmian w stosowaniu środka zabezpieczającego (art. 94 § 1,2,3 k.k.).⁷

1.4. Miejsce wykonywania czynności biegłego psychologa.

Oprócz częstej obecności biegłego psychologa na sali sądowej, niektóre czynności procesowe odbywają się w tzw. przyjaznych pokojach przesłuchań. Współpraca biegłych psychologów i prawników jest coraz bardziej efektywna, o czym może świadczyć nie tylko wzrastająca liczba zleceń biegłym opinii, lecz także ich różnorodność.

Zgodnie z obowiązującymi obecnie przepisami (art.185 a § 2 i 185 b k.p.k.), przesłuchanie małoletnich świadków pokrzywdzonych przestępstwem przeciwko wolności seksualnej i obyczajności oraz świadków występujących w sprawach o przestępstwa z użyciem przemocy groźby bezprawnej, a także przeciwko rodzinie i opiece prowadzi **sędzia na posiedzeniu przy udziale psychologa**.



Zdj.1. Certyfikat pokoju spełniającego standardy miejsca przyjaznego dzieciom.

Źródło: <https://www.pila.sr.gov.pokoj-przesluchan>

Zgodnie ze stanowiskiem reprezentowanym przez sędzię Annę M. Wesołowską „psycholog powinien uczestniczyć w takiej czynności **czynnie** i pełnić rolę pomocnika (konsultanta) organu procesowego przesłuchania. Psycholog może udzielić sędziemu cennych informacji co do osobowości dziecka oraz wskazówek ułatwiających kontakt z dzieckiem”⁸.

⁶ K. Eichstaedt, P. Gałęcki, A. Depko, tamże s. 295-296

⁷ Ibidem, s.296

⁸ A.M. Wesołowska. Dziecko w procesie sądowym – podejście interdyscyplinarne.[w] „Dziecko Krzywdzone. Teoria. Badania. Praktyka”. 2005, nr 10, s.95



Zdj. 2a-2b. Pokój przesłuchań w Sądzie Rejonowym w Pile.
Źródło: <https://www.pila.sr.gov.pokoj-przesluchan>

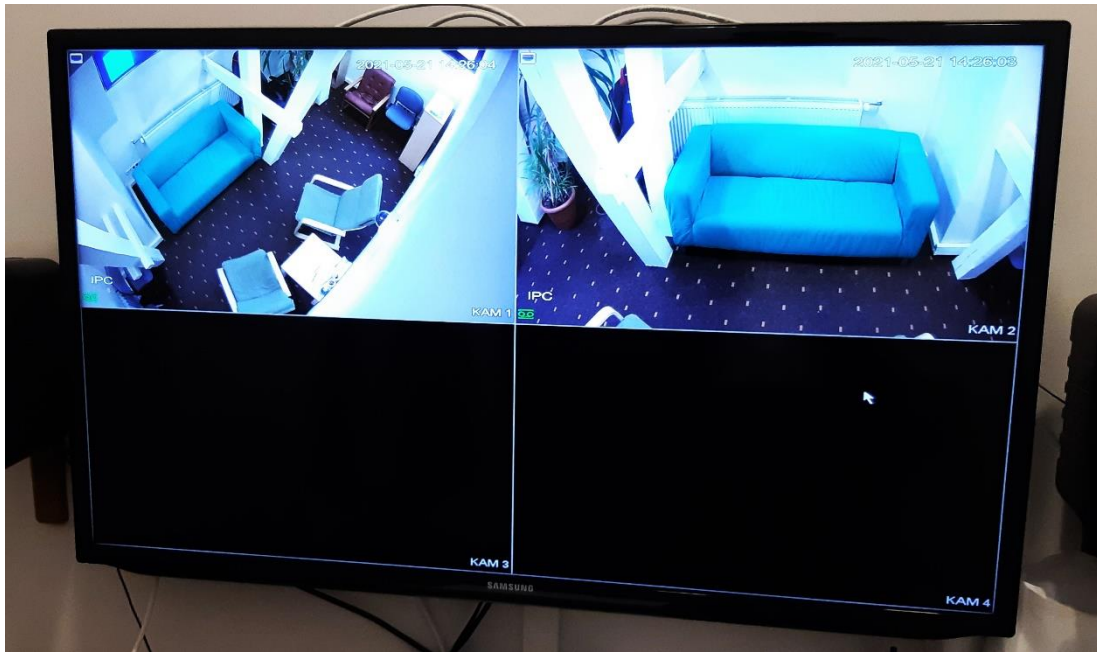


Zdj. 3. Pokój techniczny w Sądzie Rejonowym w Pile
Źródło: <https://www.pila.sr.gov.pokoj-przesluchan>

Poniżej przedstawiono także podobny kompleks pomieszczeń obejmujących pokój techniczny i pokój przesłuchań w Sądzie Rejonowym w Chodzieży.



Zdj. 4. Pokój przesłuchań w Sądzie Rejonowym w Chodzieży.
Źródło: Materiał własny.



Ryc.5a-5b. Pokój techniczny oraz widok z kamer pokoju technicznego na pokój przesłuchań w Sądzie Rejonowym w Chodzieży.

Źródło: Materiał własny.

Kierując się naczelną zasadą **dobra dziecka** oraz dążeniem do minimalizowania jego traumatycznych przeżyć w sytuacji potrzeby składania zeznań w sprawach karnych, osobiste doświadczenia w tym obsza-

rze wskazują, że niezwykle pomocne i skuteczne jest **wspólne przygotowanie przed przesłuchaniem uczestników posiedzenia:** sędziego oraz biegłego psychologa. Może ono obejmować działania, tj.: wymiana informacji, ustalenie taktyki przesłuchania

w przypadku oporu świadka, postępowania w przypadku pogorszenia stanu emocjonalnego dziecka, nagłych symptomów dekomensacji i objawów zespołu stresu pourazowego wskutek traumatycznych zdarzeń związanych z przestępstwem, konstrukcji pytań wobec wiedzy o niepełnosprawności intelektualnej świadka, jego deficytach poznawczych lub zdiagnozowanych chorobach, taktyki przesłuchania wobec małoletniego dziecka we wczesnych fazach rozwoju (okres przedszkolny), udostępnienie biegłemu, o ile to możliwe przed przesłuchaniem, materiałów z akt w celu dokładnego przygotowania się biegłego, szczególnie w sprawach przestępstw seksualnych celem budowania pytań behawioralnych i sondujących wiedzę świadka o charakterystycznych detalach zdarzenia oraz kierunku motywacji (szczerzej/nieszczerej) osoby pokrzywdzonej, np. przez osobę najbliższą.

Dzięki inicjatywie i wieloletniej, konstruktywnej współpracy wielu osób pracujących zespołowo: sędziego, prokuratora, asystentów sądowych, pracowników technicznych, biegłych psychologów można było stworzyć podobnie przyjazne warunki przesłuchania także osobom pełnoletnim pokrzywdzonym przestępstwami seksualnymi wymienionymi w art.197-199 k.k., które już na etapie postępowania przygotowawczego, zgodnie z obowiązującymi przepisami muszą być przesłuchane również na posiedzeniu sądu w trybie przewidzianym w art. 185c k.p.k.

2. Obszary opiniowania psychologicznego w sprawach karnych.

2.1 Opiniowanie psychologiczne niepoczytalności.

W przypadku opiniowania niepoczytalności biegły psycholog ściśle współpracuje w tym obszarze z biegłymi lekarzami psychiatrami.

Zgodnie z art. 31 § 1 k.k. „**nie popełnia przestępstwa, kto z powodu choroby psychicznej, upośledzenia umysłowego lub innego zakłócenia czynności psychicznych nie mógł w czasie czynu rozpoznać jego znaczenia lub pokierować swoim postępowaniem**”.

Niepoczytalność określona jest metodą dwuczłonową, mieszaną. Pierwszy człon nosi nazwę psychiatrycznego a drugi człon – psychologicznego. Człon psychiatryczny za źródło niepoczytalności uznaje chorobę psychiczną, upośledzenie umysłowe lub inne zakłócenia czynności psychicznych. **Człon psychologiczny wymienia jako następstwa niepoczytalności, brak możliwości rozpoznania znaczenia czynu (czynnik intelektu) lub pokierowania swoim postępowaniem (czynnik woli).** Czynnik intelektu oznacza, że osoba dopuszczająca się czynu, **nie wie**, że jest on prawnie zabroniony lub **nie zdaje sobie sprawy z tego co robi**, nie uświadamia sobie konsekwencji swojego działania. Natomiast brak zdolności pokierowania swoim postępowaniem, jest sytuacją w której sprawca nie jest w stanie zachować się zgodnie z obowiązującymi standardami społecznymi, prawnymi i moralnymi”. Nie-
możność rozpoznania znaczenia czynu lub

kierowania postępowaniem przy **braku zakłócenia psychicznego** nie daje podstaw do orzeczenia niepoczytalności sprawcy¹.

Przedmiot obu diagnoz: psychiatrycznej i psychologicznej - jest ten sam i dotyczy **stanu (zdrowia) psychicznego człowieka** w określonym sytuacyjnym kontekście oraz w ograniczonym czasie i w odniesieniu do podjętych konkretnych bezprawnych zachowań. Z psychiatrycznego punktu widzenia, sytuacja taka występuje w przypadku skrajnego nasilenia zaburzeń takich funkcji psychicznych, jak świadomość bądź głębokiego zaburzenia czynności poznawczych: spostrzegania (np. złudzenia), myślenia (np. urojenia traktowane jako zaburzenia treści procesów myślowych), czy toku myślenia (np. splątanie). Występuje ona także w głębokich zaburzeniach emocjonalnych (np. skrajny lęk, wściekłość lub przerażenie) oraz w znacznie nasilonych zaburzeniach aktywności i działań ruchowych (np. skrajne pobudzenie ruchowe w schizofrenii).

Diagnoza psychologiczna ma charakter **komplementarny**, a nie alternatywny. Poszerza diagnozę psychiatryczną i uzupełnia poprzez odwołanie się do takich pojęć i konstrukcji psychologicznych, które opisują funkcjonowanie sprawcy w aspekcie: „struktury osobowości”, „zaburzeń w funkcjonowaniu osobowości”, „adaptacji psychicznej”, „radzenia sobie ze stresem i rozwiązywaniem problemów”, „motywacja”, „funkcjonowanie w grupie społecznej i pod jej wpływem”².

Specyficzne są też metody i narzędzia diagnostyczne, którymi posługuje się biegły sądowy psycholog tj.: skale inteligencji, testy badające określone funkcje poznawcze, testy do diagnozy neuropsychologicznej,

kwestionariusze osobowości, skale postaw, wywiad kliniczny, obserwacja psychologiczna oraz procedury weryfikacji psychologicznych hipotez diagnostycznych.

Zakłócenia czynności psychicznych, z perspektywy psychologicznej, dotyczą wszelkich sytuacji, w których osobowość człowieka przestaje adekwatnie wypełniać swoje regulacyjne i integracyjne funkcje. Mamy do czynienia wówczas z nieprawidłowo ukształtowaną strukturą osobowości oraz gdy doszło do mniej lub bardziej trwałych **zakłóceń** w funkcjonowaniu mechanizmów odpowiadających za adekwatne przystosowanie człowieka do środowiska. Zakłócenia te mogą przejawiać się na przykład: niezgodnymi z przyjętymi standardami i porządkiem prawnym sposobami zaspokajania potrzeb psychologicznych i biologicznych, skłonnościami do rozwiązywania konfliktów emocjonalnych poprzez zachowania agresywne przeciwko innym ludziom, deficytem empatii, zaburzeniami obrazu własnej osoby, albo też systemu wartości czy impulsywnością oraz brakiem tolerancji i odporności na różnorodne sytuacje trudne i stresowe. Nie ulega zatem wątpliwości, że mają one istotny wpływ na sprawność tych zdolności, które określają stopień rozumienia działań, a więc i czynów przestępnych oraz możliwości kierowania swoim postępowaniem.³

Niepoczytalność z perspektywy współczesnej psychologii to stan psychiczny sprawcy czynu zabronionego, w którym działa on w sytuacji braku samokontroli, rozumianej jako pewna, wybrana, formalna właściwość procesów motywacyjnych człowieka. Psycholo-

¹ K. Eichstaedt, P. Gałęcki, A. Depko Metodyka pracy biegłego psychiatry, psychologa oraz seksuologa w sprawach karnych. Warszawa 2012, s.304

² D. Rode. Modele psychologicznego opiniodawstwa w sprawach karnych. Katowice 2015, s.18

³ Ibidem, s.19

giczną przyczyną braku samokontroli są różnorodne **zakłócenia czynności psychicznych**: zarówno te, które mają charakter zaburzenia psychicznego, psychozy, znacznego upośledzenia umysłowego, jak i te które wciąż jeszcze nie są opisywane językiem psychopatologii.⁴

2.2. Opiniowanie psychologiczne w sprawach przestępstw seksualnych wobec małoletnich.

Celem diagnozy psychologicznej jest ocena zdolności postrzegania i odtwarzania poczynionych spostrzeżeń przez świadka. Do przeprowadzenia badania psychologicznego upoważniają biegłego sądowego psychologa przepisy art.192 § 1 i 4, a biegły musi uzyskać zgodę świadka na badanie⁵ (jeśli nie jest pokrzywdzonym).

Art.192 § 2 k.k.

Jeżeli istnieje wątpliwość co do stanu psychicznego świadka, jego rozwoju umysłowego, zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego postrzeżeń, sąd lub prokurator może zarządzić przesłuchanie świadka

z udziałem biegłego lekarza lub biegłego psychologa, a świadek nie może się temu sprzeciwić.

Art.192 § 4 k.k.

Dla celów dowodowych można również świadka, za jego zgodą poddać oględzinom i badaniu lekarskiemu lub psychologicznemu.

Znaczącym utrudnieniem w procesie zebrania informacji od małoletnich pokrzywdzonych przestępstwami jest ich wiek, poziom rozwoju psychicznego oraz **kompetencje do zeznawania w rozumieniu procedury karnej**.

Poniżej przedstawiono zakres zadań biegłego psychologa w sprawie pokrzywdzonej małoletniej, która w chwili czynu, tj. poddania innej czynności seksualnej (art. 200 § 1 k.k.) była w wieku 3 lat i 11 miesięcy, a rolę biegłego psychologa powołanego w tej sprawie było na wstępie wykonanie badania psychologicznego pod kątem kompetencji świadka do zeznawania w tej sprawie.

⁴ Ibidem, s.21

⁵ E. Hebzda-Siwek, J. Kabzińska Psychologia... op. cit., s.54-55

PR Ds. [REDAKTOWANO].2020

POSTANOWIENIE **o powołaniu biegłego psychologa**

[REDAKTOWANO] dnia 11 stycznia 2021r.

[REDAKTOWANO] w sprawie
Ds. [REDAKTOWANO] 2020 dot. doprowadzenia w okresie od 11 lipca 2020r. do 3 października 2020r. w miejscowości [REDAKTOWANO] do poddania się innej czynności seksualnej małoletniej [REDAKTOWANO] poprzez wkładanie palców do pochwy dziecka oraz dotykanie po całym ciele tj. czyn z art. 200 §1 k.k.

- w podstawie **art. 192§2 kpk**, art. 193, 194, 195, 198, k.p.k., art. 185a § 1 k.p.k.,

p o s t a n o w i ł:

powołać biegłego psychologa w osobie **mgr Ewę Mańka** – Szkoła Policji w Pile w celu zbadania małoletniej pokrzywdzonej [REDAKTOWANO] ur.30 stycznia 2017 roku

a następnie udzielenia odpowiedzi pytanie :

- czy małoletnia [REDAKTOWANO] posiada kompetencje poznawcze do składania zeznań w charakterze świadka w rozumieniu procedury karnej

Wydać biegłemu materiały z akt Ds. [REDAKTOWANO].2020

3. Zakreślić termin wydania opinii do dnia **do dnia 28 lutego 2021 roku**

W myśl art.197 §3 w związku z art.190 §1 kpk uprzedza się, że za wydanie niezgodnej z prawdą opinii grozi odpowiedzialność karna z art.233 §1 kk (pozbawienia wolności do lat 10).

U z a s a d n i e n i e

Prokuratura Rejonowa w Pile nadzoruje postępowanie dot. doprowadzenia w okresie od 11 lipca 2020r. do 3 października 2020r. w miejscowości [REDAKTOWANO] do poddania się innej czynności seksualnej małoletniej [REDAKTOWANO] poprzez wkładanie palców do pochwy oraz dotykanie po całym ciele tj. czyn z art. 200 §1 k.k.

Zdj. 6. Postanowienie o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego w celu badania psychologicznego małoletniej pokrzywdzonej.

Źródło: Materiał własny.

Poniżej przedstawiono także bardziej obszerny zakres zadań biegłego sądowego psychologa określony w treści postanowienia o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego

w sprawie przestępstwa na szkodę małoletniej, w tym **oceny psychologicznej wiarygodności zeznań, a także potencjalnych skutków przemocy.**

POSTANOWIENIE o powołaniu biegłego

[redacted] Prokuratury Rejonowej [redacted] del. do Prokuratury Rejonowej w Chodzieży po zapoznaniu się z aktami śledztwa przeciwko podejrzanemu [redacted] o przestępstwo z art. 200 § 1 k.k.

na podstawie art. 193, 194, 195, 198 k.p.k. w zw. z art. 185a § 1, § 2 i § 4 k.p.k.

postanowiła

1. powołać biegłą Ewę Mańkę, w celu przeprowadzenia badania psychologicznego małoletniej pokrzywdzonej [redacted] po przesłuchaniu ww. przez Sąd Rejonowy w Chodzieży i złożeniu przez nią zeznań w przedmiotowej sprawie i ustalenia:
 - jaki jest rozwój intelektualny i emocjonalny małoletniej,
 - jakie są zdolności postrzegania, zapamiętywania i odtwarzania obserwowanych zdarzeń przez małoletnią,
 - czy relacjonowane przez nią zdarzenia i fakty są wynikiem jej własnych spostrzeżeń czy stanowią treści zasugerowane przez osoby trzecie,
 - czy małoletnia ma skłonność do konfabulacji lub fantazjowania,
 - czy zeznaniom małoletniej można przypisać walor wiarygodności psychologicznej,
 - czy małoletnia pokrzywdzona wykazuje objawy i cechy dziecka molestowanego seksualnie, dotkniętego przemocą psychiczną lub fizyczną;
2. wydać biegłej akta – na wniosek;
3. określić termin wydania opinii do dnia: w ciągu 21 dni od przesłuchania małoletniej przez Sąd.

W myśl art. 197 § 3 k.p.k. w związku z art. 190 § 1 k.p.k. uprzedza się, że za wydanie niezgodnej z prawdą opinii grozi odpowiedzialność karna z art. 233 § 4 i 4a k.k.

„§ 4. Kto, jako biegły, rzeczoznawca lub tłumacz, przedstawia fałszywą opinię, ekspertyzę lub tłumaczenie mające służyć za dowód w postępowaniu określonym w § 1, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 4a. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 4 działa nieumyślnie, narażając na istotną szkodę interes publiczny, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.”

Zdj. 7. Postanowienie o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego psychologa w sprawie przestępstwa z art. 200 §1 k.k.
Źródło: Materiał własny.

2.3. Opiniowanie psychologiczne w przypadku zabójstw.

Spośród zmiennych psychologicznych, jedynie **labilność i nadpobudliwość emocjonalna, obniżenie sprawności intelektualnej** oraz charakterystyczne **cechy osobo-**

wości pozostają w pewnym związku z tendencją do popełniania zabójstwa. Zabójstwo jest bowiem tego typu zachowaniem, które wynika z działania bardzo wielu różnorodnych zmiennych. Opinia psychologiczna w sprawie zabójstw przybiera postać **studium przypadku** zgodnie z diagnostyką kliniczną. Wyniki badań zazwyczaj sugerują

pewne zależności między czynnikami osobowościowymi, sytuacyjnymi czy też motywacyjnymi a skłonnością do popełniania zabójstwa. Przedmiotem opinii powinna być nie tylko osobowość sprawcy, sfera poznawcza, ale również procesy motywacyjne, określające i determinujące zachowania przestępcze. Psycholog powinien wskazać te zmienne, które usposabiają, czy też predestynują do dokonania przestępstwa (**motyw dominujący, mechanizmy obronne, stopień samokontroli zachowania**). Sprawcy analizowanych czynów manifestują częściej, niż zaburzenia psychotyczne **poważne dysfunkcje osobowości** (niedojrzałość emocjonalna, sensytywność, drażliwość, zaburzenia sfery popędowej, agresywność, wybuchowość lub chłód) oraz obniżony poziom sprawności intelektualnej¹.

W przypadkach zabójstw lub innych czynów zabronionych z udziałem więcej, niż jednego sprawcy opinia psychologa z konieczności powinna się oprzeć na analizie istniejących obiektywnie praw rządzących małą grupą społeczną.

Biegły sądowy psycholog diagnozuje zatem **ogólne tło motywacyjne**, które tworzą osobowościowe i sytuacyjne czynniki, mogące mieć wpływ na zachowanie sprawcy w momencie popełnienia przez niego czynu zabronionego.

Wśród zmiennych tworzących **ogólne tło motywacyjne** dla czynów charakteryzujących się znacznym nasileniem przemocy czy agresywności związanych z **osobowością sprawcy**, a więc bardziej stałymi sposobami jego reagowania, przeżywania, czy też oceniania i spostrzegania otoczenia i siebie, warto wymienić:

- labilność i nadpobudliwość emocjonalną,
- skłonność do kumulowania napięcia emocjonalnego, wynikającą np. z introwertownej struktury osobowości,

- niedojrzałość rozumianą jako stan, w którym brak pełnej kontroli procesów poznawczych nad emocjonalnymi jest względnie stałą właściwością funkcjonowania,
- egocentryzm,
- negatywne, a nawet wrogie postawy wobec bliższego i dalszego otoczenia społecznego,
- system wartości,
- mała odporność na stres i frustrację,
- obniżenie zdolności planowania i przewidywania,
- sztywność spostrzeżeniowa,
- mały krytycyzm,
- zaburzenia koncentracji uwagi i pamięci,
- zaburzenia osobowości,
- zespoły psychopatologiczne, w tym dewiacje seksualne.²

Czynniki sytuacyjne mogą mieć charakter **sytuacji ciągłej** bądź **bezpośrednio poprzedzać** zachowania agresywne sprawcy. Mogą to być wydarzenia traumatyczne, np. o rozmiarach katastrofy, ważne dla jednostki wydarzenia życiowe, czy też drobne codzienne utrapienia, a także sytuacje frustracyjne oraz konfliktowe. Lista możliwych sytuacji trudnych, a niejednokrotnie kryminogennych obejmuje:

- deprywację ważnych potrzeb biologicznych i psychologicznych,
- przeciążenie,
- konieczność znoszenia bólu fizycznego lub „moralnego”,
- konflikt motywacyjny,
- zagrożenie (układ bodźców niegroźnych, ale sygnalizujących pojawienie się przykrości),
- utrudnienia lub przeszkody (frustracje),
- sytuacje nowe, nieznane zaskakujące.³

Poniżej przedstawiono zakres zadań biegłego psychologa w sprawie usiłowania zabójstwa w przypadku opiniowania **podejrzanego, u którego biegli psychiatrzy nie**

¹ K. Eichstaedt, P. Gałęcki, A. Depko Metodyka pracy biegłego psychiatry, psychologa oraz seksuologa w sprawach karnych. Warszawa 2012, s. 309

² D. Rode: Modele... op. cit., s. 31

³ Ibidem, s. 30

stwierdzili zaburzeń psychicznych wyłączających lub ograniczających poczytalność w chwili popełnienia tego czynu.

POSTANOWIENIE
o powołaniu biegłego

w śledztwie PR Ds. [REDAKTOWANO] 2018 [REDAKTOWANO] podejrzanemu o przestępstwo z art. 190 § 1 kk w zb. z art. 160 § 1 kk w zw. z art. 11 § 2 kk oraz przestępstwo z art. 13 § 1 kk w zw. z art. 148 § 1 kk w zw., z art. 157 § 2 kk w zw. z art. 11 § 2 kk

na podstawie art. 193, 194, 195, 202 § 1, 2 i 5 kpk

postanowił:

1/ powołać biegłą psycholog **Ewę Mańkę** [REDAKTOWANO]

w celu:

przeprowadzenia jednorazowego badania psychologicznego podejrzanego [REDAKTOWANO] na tej podstawie wydania opinii w przedmiocie stopnia jego rozwoju umysłowego oraz ujawnionych w toku badania psychiatrycznego dysfunkcji psychicznych, które mogły mieć wpływ na zachowanie podejrzanego w czasie popełnienia zarzucanego mu czynu.

2/ udostępnić biegłej materiał sprawy w zakresie niezbędnym do wykonania opinii

3/ określić termin do dostarczenia opinii do dnia: niezwłocznie

W związku z treścią art. 197 § 3 i art. 190 § 1 kpk uprzedza się, że za wydanie niezgodnej z prawdą opinii grozi odpowiedzialność karna z art. 233 § 1 kk (pozbawienie wolności do lat 10) oraz z art. 233 § 4a (pozbawienie wolności do lat 3)

UZASADNIENIE

Prokuratura Rejonowa w Chodzieży nadzoruje dochodzenie przeciwko [REDAKTOWANO] podejrzanemu o przestępstwo z art. 190 § 1 kk w zb. z art. 160 § 1 kk w zw. z art. 11 § 2 kk oraz przestępstwo z art. 13 § 1 kk w zw. z art. 148 § 1 kk w zw., z art. 157 § 2 kk w zw. z art. 11 § 2 kk

Z uwagi na fakt, iż w ocenie biegłych lekarzy psychiatrów wyłoniła się potrzeba przeprowadzenia badania w/w. podejrzanego z udziałem biegłego lekarza psychologa, należało postanowić jak na wstępie.

Prokurator Prokuratury Rejonowej
[REDAKTOWANO]

Zdj. 8. Postanowienie o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego psychologa przeciwko podejrzanemu o usiłowania zabójstwa i inne.

Źródło: Materiał własny.

W procedurze karnej psychologowie opiniują oskarżonych czy podejrzanych, świadków oraz nieletnich. Badanie psychologiczne (oskarżonego lub podejrzanego) może więc dotyczyć **motywacji czynu, stanu silnego wzburzenia czy stopnia poczytalności**. W dwóch ostatnich przypadkach opiniuje się wspólnie z psychiatrą. Szczególne trudności budzi orzekanie o motywacji oskarżonego. Diagnoza ma charakter **retrospektywny**. Psycholog wypowiada się o procesie motywacyjnym w momencie popełnienia przestępstwa, diagnozuje sprawcę często po długim czasie od popełnienia czynu. Diagnoza koncentruje się na osobowościowych i sytuacyjnych przesłankach procesu motywacyjnego. Biegły konfrontuje ten subiektywny obraz z obiektywnym opisem zdarzenia w aktach sprawy. Oskarżony może w sposób świadomy zniekształcać lub ukrywać rzeczywiste motywacje. Może także uruchamiać mechanizmy obronne, szczególnie w sytuacji, gdy nie akceptuje swojego postępowania. Problemem poważniejszym jest uwzględnienie **zmian w aktualnym zachowaniu wywołanych popełnieniem przestępstwa**. Brak jest jednak danych pokazujących, czy i w jaki spo-

sób popełnienie brutalnego czynu i jego konsekwencje mogą wpływać na aktualne funkcjonowanie oskarżonego. W tym obszarze stoją przed psychologami wyzwania badawcze¹.

2.4. Opiniowanie psychologiczne sprawców uzależnionych od substancji odurzających lub działających pod ich wpływem.

Substancje odurzające mają wpływ na poszczególne funkcje psychiczne oraz na zachowanie. Rodzaj i głębokość zaburzeń psychicznych zależą od rodzaju substancji odurzającej, jej dawki, sposobu jej wprowadzenia do organizmu oraz od wieku, płci, stanu psychicznego i somatycznego, indywidualnej wrażliwości na daną substancję. Istotne jest także czy mamy do czynienia z jednorazowym użyciem substancji odurzającej, nadużywaniem czy uzależnieniem. Sam fakt uzależnienia nie powinien być dla biegłych podstawą do stwierdzenia zniesionej lub ograniczonej poczytalności sprawcy. Każdorazowo należy analizować głębokość uzależnienia, rodzaj substancji uzależniającej, **cechy osobowości sprawcy**, rodzaj czynu karalnego okoliczności jego dokonania i **motywację**².

¹ E. Hebzda-Siwek, J. Kabzińska: Psychologia... op. cit., s. 53

² K. Eichstaedt, P. Gałęcki, A. Depko: Metodyka... op. cit., s. 310

[redacted] – asesor Prokuratury Rejonowej [redacted] po zapoznaniu się z aktami śledztwa PR Ds [redacted].2020 w sprawie przeciwko [redacted] podejrzanemu o przestępstwo z art. 190a § 1 k.k.

na podstawie art. 354a § 1 pkt 1 k.p.k. oraz art. 193 § 1 k.p.k. 194 k.p.k.

postanowił:

1. powołać biegłego psychologa Ewę Mańkę, w celu przeprowadzenia badań psychologicznych podejrzanego [redacted] **w dniu 8 kwietnia 2021 roku o godzinie 12:00 w Prokuraturze Rejonowej w [redacted]** w celu odpowiedzi na następujące pytania:
 - stanu i rozwój umysłowego podejrzanego,
 - jakie są zdolności intelektualne podejrzanego,
 - w jakim stopniu podejrzanemu posiada wykształcony zmysł obserwacji. w tym spostrzegania, zapamiętywania i dotwarzania zdarzeń o dużym napięciu emocjonalnym,
 - jaki jest aktualny stan zdrowia podejrzanego,
 - czy stan zdrowia psychicznego podejrzanego pozwala rozpoznać znaczenie czynów i pokierować postępowaniem
 - czy posiada on zdolność prowadzenia samodzielnej i rozsądnej obrony w postępowaniu
 - czy pozostawanie na wolność podejrzanemu może stanowić zagrożenie dla porządku prawnego
 - czy zachodzi wysokie prawdopodobieństwo popełnienia przez podejrzanego ponownie czynów zabronionych związanych z chorobą psychiczną
 - czy zachodzi konieczność stosowania wobec podejrzanego środka zabezpieczającego, jeśli tak to jakiego ?

Zdj. 9. Treść postanowienia o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego psychologa w sprawie podejrzanego o uporczywe nękanie.

Źródło: Materiał własny.

2.5. Opiniowanie psychologiczne w sprawach nieletnich.

W opiniowaniu nieletnich sprawców przestępstw należy uwzględnić prawidłowości rozwojowe oraz specyficzne kategorie zaburzeń czy kryzysów. Celem badań psychologicznych jest ustalenie **stopnia demoralizacji i nieprzystosowania** nieletniego, szczegółowa analiza linii życiowej, z uwzględnieniem czynników biologicznych i środowiskowych, które doprowadziły do jego asocjalności i przestępczości. Właściwie przeprowadzone badanie psychologiczne pozwala na opracowanie adekwatnych oddziaływań terapeutycznych i resocjalizacyjnych.¹

Podsumowując można stwierdzić, że istnieje bardzo obszerny zakres zadań zleczanych biegłym sądowym psychologom, Biegły psycholog, jako organ pomocniczy sądu wykorzystując swoje wiadomości specjalne może przyczynić się do zebrania bardzo bogatego i wszechstronnego materiału dowodowego w różnych sprawach karnych i na różnych etapach procesu karnego, niezbędnego do podjęcia decyzji procesowych.

¹ K. Eichstaedt, P. Gałęcki, A. Depko Metodyka... op. cit., s. 319

PRZEPADEK ZWIERZĘCIA

nadkom. Hanna Bigielmajer

Zakład Prawa i Kryminalistyki Szkoły Policji w Pile

Przepadek zwierzęcia na rzecz Skarbu Państwa jest przypadkiem szczególnego rodzaju. Jest to środek, który sąd orzeka obligatoryjnie bądź fakultatywnie w przypadku popełnienia niektórych przestępstw lub wykroczeń związanych ze zwierzętami. Sprowadza się on do odebrania zwierzęcia osobie, wobec której środek ten orzeczono.

Należy podkreślić, że przepadek zwierzęcia nie jest ani środkiem karnym, ani środkiem kompensacyjnym. Jest to środek *sui generis* o charakterze majątkowym i jednorazowym, będący zazwyczaj dodatkiem do kary głównej. Pełni on funkcję prewencyjną, ponieważ uniemożliwia lub utrudnia ponowne popełnienie podobnego czynu. Ma on również na celu ochronę zwierzęcia przed dalszymi nadużyciami ze strony sprawcy czynu wymierzonego w dobro tego zwierzęcia. Z chwilą uprawomocnienia się orzeczenia o przepadku zwierzęcia dotychczasowy właściciel traci automatycznie jakiegokolwiek prawa wynikające z przysługującego mu w stosunku do zwierzęcia prawa własności (dolegliwość finansowa dla sprawcy), zaś nowym właścicielem zwierzęcia staje się Skarb Państwa. Orzeczenie przepadku zwierzęcia ma inny charakter niż środek karny zakazu posiadania zwierząt, który nie musi dotyczyć zwierzęcia bezpośrednio pokrzywdzonego czynem zabronionym. Przyjmuje się, że w przypadku dokonania przestępnego pozbawienia zwierzęcia życia,

orzekanie przepadku zwierzęcia byłoby pozbawione sensu. W takiej sytuacji możliwe jest natomiast orzeczenie przepadku przedmiotu pochodzącego z przestępstwa, tj. zwłok zwierzęcia¹. Przepadkiem może być objęty inwentarz żywy, zwierzęta domowe i hodowlane, będące przedmiotem własności i innych praw rzeczowych oraz przedmiotem czynności obrotu. Natomiast zwierzęta łowne w stanie wolnym, jako dobro ogólnonarodowe, stanowią własność Skarbu Państwa i z tego względu nie jest możliwe orzeczenie ich przepadku (art. 2 ustawy z dnia 13 października 1995 r. - Prawo łowieckie, t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 67).

W praktyce najczęściej stosowaną przez sądy przy orzekaniu przepadku zwierzęcia podstawą prawną jest art. 35 ust. 3 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 638) - sąd obligatoryjnie orzeka przepadek zwierzęcia w razie skazania za przestępstwo określone w art. 35 ust. 1, 1a lub 2 ww. ustawy², jednak jest to możliwe pod warunkiem, że sprawca

¹ Por. Z. B. Gądzik: Środki karne, przepadek zwierzęcia i nawiązka w ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt; w: *Prokuratura i Prawo* 3/2019, s. 90-91.

² Art. 35 [Odpowiedzialność karna]

1. Kto zabija, uśmierca zwierzę albo dokonuje uboju zwierzęcia z naruszeniem przepisów art. 6 ust. 1, art. 33 lub art. 34 ust. 1-4 podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

1a. Tej samej karze podlega ten, kto znęca się nad zwierzęciem.

2. Jeżeli sprawca czynu określonego w ust. 1 lub 1a działa ze szczególnym okrucieństwem podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

3. W razie skazania za przestępstwo określone w ust. 1, 1a lub 2 sąd orzeka przepadek zwierzęcia, jeżeli sprawca jest jego właścicielem.

jest jego właścicielem. Obligatoryjny przypadek zwierzęcia odnajdujemy również w art. 38a ust. 7 ustawy o ochronie zwierząt, w razie skazania za przestępstwo polegające na niestosowaniu się do orzeczonego przez sąd zakazu posiadania wszelkich zwierząt albo określonej kategorii zwierząt, o którym mowa w art. 244 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1444)³. Z kolei na podstawie art. 37 ust. 3 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt sąd może fakultatywnie orzec przypadek zwierzęcia w przypadku ukarania za wykroczenie polegające na naruszeniu nakazów albo zakazów określonych w art. 9, art. 10a ust. 1-3, art. 11 ust. 3, art. 12 ust. 1-6, art. 13 ust. 1, art. 14, art. 15 ust. 1-5, art. 16, art. 17 ust. 1-7, art. 18, art. 22 ust. 1, art. 22a, art. 25 lub art. 27 tejże ustawy. Fakultatywny przypadek zwierzęcia przewiduje też art. 37a ust. 2 ustawy o ochronie zwierząt, w razie skazania za wykroczenie polegające na prowadzeniu hodowli lub utrzymywaniu psa rasy uznawanej za agresywną bez wymaganego zezwolenia. Odebrane zwierzę podlega zwrotowi, jeżeli sąd nie orzeknie w trybie

art. 35 ust. 3 ustawy o ochronie zwierząt przypadku zwierzęcia, a także jeżeli postępowanie karne w tej sprawie zostanie umorzono. Tymczasem brak orzeczenia w przedmiocie przypadku zwierzęcia wcale nie musi oznaczać, że stan zagrożenia zwierzęcia nie występuje (na przykład w sytuacji umorzenia postępowania ze względu na stwierdzenie niepoczytalności oskarżonego).

Wskazane wyżej regulacje prawne dotyczą przypadków, kiedy zwierzę jest przedmiotem czynności wykonawczej (sprawczej) czynu zabronionego. Możliwe są jednak sytuacje, w których zwierzę będzie przedmiotem służącym do popełnienia czynu zabronionego. Należy tu wskazać w szczególności przypadki określone w ustawie z dnia 13 października 1995 r. - Prawo łowieckie (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 67). Jak wynika z treści art. 54 ust. 1 ustawy Prawo łowieckie, w razie skazania za czyny wymienione w art. 52 i art. 53 przedmiotowej ustawy, sąd może orzec m.in. przypadek psów, przy użyciu których dokonane zostało przestępstwo⁴.

³ Art. 244 k.k. Kto nie stosuje się do orzeczonego przez sąd zakazu zajmowania stanowiska, wykonywania zawodu, prowadzenia działalności, wykonywania czynności wymagających zezwolenia, które są związane z wykorzystywaniem zwierząt lub oddziaływaniem na nie, prowadzenia pojazdów, wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych, wstępu na imprezę masową, przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, nakazu okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami, zakazu zbliżania się do określonych osób lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, zakazu posiadania wszelkich zwierząt albo określonej kategorii zwierząt albo nie wykonuje zarządzenia sądu o ogłoszeniu orzeczenia w sposób w nim przewidziany, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

⁴ Art. 52. Kto: 1) gromadzi, posiada, wytwarza, przechowuje lub wprowadza do obrotu narzędzia i urządzenia przeznaczone do kłusownictwa, 2) wchodzi w posiadanie bezprawnie pozyskanej tuszy lub trofeów zwierząt łownych, 3) narusza zakaz, o którym mowa w art. 9 ust. 1 pkt 4, 4) hoduje lub utrzymuje bez zezwolenia charty rasowe lub ich mieszańce, 5) sprawując zarząd z ramienia dzierżawcy, a w obwodach niewydzierżawionych z ramienia zarządcy, zezwala na

polowanie osobie nieuprawnionej do wykonywania polowania lub na przekroczenie zatwierdzonego w planie łowieckim pozyskania zwierzyny, 6) pozyskuje zwierzynę innego gatunku, innej płci lub w większej liczbie, niż przewiduje upoważnienie wydane przez dzierżawcę lub zarządcę obwodu łowieckiego, 7) wykonuje polowanie w obecności lub przy udziale dziecka do 18. roku życia, 8) celowo utrudnia lub uniemożliwia wykonywanie polowania - podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

Art. 53. Kto: 1) poluje na przelotne ptactwo łowne na wybrzeżu morskim w pasie 3000 m od brzegu w głąb morza lub 5000 m w głąb lądu, 2) poluje z chartami lub ich mieszańcami, 3) poluje w czasie ochronnym, 4) poluje nie posiadając uprawnień do polowania, 4a) wbrew zakazowi określonemu w art. 42aa pkt 14, zakłada narzędzia lub urządzenia przeznaczone do łowienia, chwytania lub zabijania zwierzyny, 5) wchodzi w posiadanie zwierzyny za pomocą broni i amunicji innej niż myśliwska, środków i materiałów wybuchowych, trucizn, karmy o właściwościach odurzających, sztucznego światła, lepów, wnyków, żelaz, dołów, samostrzałów lub rozkopywania nor i innych niedozwolonych środków, 6) nie będąc uprawnionym do polowania wchodzi w posiadanie zwierzyny - podlega karze pozbawienia wolności do lat 5.

Procedura wykonania orzeczenia o przypadku zwierzęcia została opisana w art. 38 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt. Składa się ona z kilku, kolejno następujących po sobie etapów. W pierwszej kolejności sąd przekazuje zawiadomienie o wydanym prawomocnym orzeczeniu o przypadku zwierzęcia organizacji społecznej, której statutowym celem działania jest ochrona zwierząt (na przykład Towarzystwu Opieki nad Zwierzętami w Polsce, Lidze Ochrony Przyrody), biorącej udział w postępowaniu lub innej organizacji o takim samym statutowym celu działania. Organizacja społeczna, po otrzymaniu zawiadomienia, jest obowiązana powiadomić niezwłocznie powiatowego lekarza weterynarii o wejściu w posiadanie zwierzęcia. Po otrzymaniu powiadomienia, powiatowy lekarz weterynarii niezwłocznie przeprowadza badanie zwierzęcia. W dalszej kolejności, w zależności od tego, z którą kategorią zwierząt mamy do czynienia, organizacja społeczna przekazuje zwierzę nieodpłatnie:

- 1) schronisku dla zwierząt, jeżeli jest to zwierzę domowe, lub
- 2) gospodarstwu rolnemu wskazanemu przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta), jeżeli jest to zwierzę gospodarskie, lub
- 3) ogrodowi zoologicznemu lub schronisku dla zwierząt, jeżeli jest to zwierzę laboratoryjne lub zwierzę wykorzystywane do celów rozrywkowych, widowiskowych, filmowych, sportowych lub utrzymywane w ogrodach zoologicznych.

Przekazanie zwierzęcia następuje za zgodą podmiotu, któremu zwierzę ma być przekazane. W przypadku braku zgody lub wystąpienia innych okoliczności uniemożliwiających przekazanie zwierzęcia wskazanym powyżej podmiotom (na przykład brak miejsca w schronisku dla zwierząt, niemożność zapewnienia przez ww. podmioty warunków adekwatnych do potrzeb chorego zwierzęcia, stałej opieki lekarsko - weterynaryjnej, opieki behawiorystycznej lub stałego kontaktu z jednym opiekunem), zwie-

rzę może zostać nieodpłatnie przekazane innej osobie prawnej lub jednostce organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej albo osobie fizycznej, która zapewni mu właściwą opiekę. Przekazanie zwierzęcia należy stosownie udokumentować. Sporządza się protokół, który zawiera:

- 1) datę przekazania zwierzęcia;
- 2) nazwę, siedzibę i adres organizacji społecznej przekazującej zwierzę;
- 3) nazwę i siedzibę osoby prawnej lub innej jednostki organizacyjnej albo imię, nazwisko, miejsce zamieszkania i adres osoby fizycznej, której zwierzę jest przekazywane;
- 4) określenie gatunku, wieku i płci zwierzęcia;
- 5) informację o stanie zdrowia zwierzęcia.

Co istotne, wszelkie koszty wykonania orzeczenia o przypadku zwierzęcia ponosi skazany. Warto dodać, że organizacja społeczna, w celu skutecznego odebrania zwierzęcia, może skorzystać z pomocy Policji. Jeżeli organizacja społeczna z jakichś przyczyn nie chce lub nie może zająć się wykonaniem przypadku, należy powiadomić o tym sąd. Wówczas wykonaniem orzeczenia sądowego zajmie się Policja, która w zakresie postępowania wykonawczego wykonuje polecenia sądu (art. 10 § 1 k.k.w.). W kontekście wykonania orzeczenia o przypadku zwierzęcia trzeba przytoczyć uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 20 czerwca 2012 r., sygn. akt I KZP 4/12, zgodnie z którą „przewidziany w art. 38 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt tryb wykonania środka karnego przypadku zwierzęcia odnosi się do każdego orzeczenia takiego środka karnego, bez względu na podstawę jego zastosowania, jeżeli ustawa penalizująca czyn, za który przewiduje się taki przypadek, wyraźnie wskazuje, że dotyczy on zwierzęcia, chyba że zakłada ona jednocześnie inny tryb jego wykonania albo równie wyraźnie przyjmuje, że jest to jednak przypadek „rzeczy” (na przykład art. 47 ust. 2 ustawy z dnia 29 czerwca 2007 r. o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodar-

skich). Ponieważ ustawa z dnia 13 października 1995 r. - Prawo łowieckie nie przewiduje powyższych wyłączeń, przepadek psa rasy chart lub mieszańca tej rasy, orzeczone w ramach skazania za przestępstwo określone w tej ustawie, podlega wykonaniu na zasadach wskazanych w ustawie o ochronie zwierząt”.

Mówiąc o przypadku zwierzęcia, nie sposób nie wspomnieć o środku administracyjnym w postaci czasowego odebrania zwierzęcia właścicielowi lub opiekunowi, który stał się przedmiotem regulacji art. 7 ustawy o ochronie zwierząt. Z uwagi na to, że środek ten może poprzedzać wydanie orzeczenia o przypadku zwierzęcia, pełni on funkcję pewnego rodzaju zabezpieczenia sytuacji zwierzęcia na czas toczącego się postępowania karnego o czyn wymierzony w ochronę humanitarną zwierząt. Wyróżniamy dwa tryby odebrania zwierzęcia, tj.:

1. Tryb zwykły (art. 7 ust. 1 ustawy o ochronie zwierząt) - zwierzę traktowane w sposób określony w art. 6 ust. 2 ustawy o ochronie zwierząt (zadawanie lub umyślne dopuszczanie do zadawania zwierzęciu bólu lub cierpienia) może być czasowo odebrane właścicielowi lub opiekunowi na podstawie decyzji wójta (burmistrza, prezydenta miasta) właściwego ze względu na miejsce pobytu zwierzęcia i przekazane:
 - 1) schronisku dla zwierząt, jeżeli jest to zwierzę domowe lub laboratoryjne, lub
 - 2) gospodarstwu rolnemu wskazanemu przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta), jeżeli jest to zwierzę gospodarskie, lub
 - 3) ogrodowi zoologicznemu lub schronisku dla zwierząt, jeżeli jest to zwierzę wykorzystywane do celów rozrywkowych, widowiskowych, filmowych, sportowych lub utrzymywane w ogrodach zoologicznych.

Decyzja w przedmiocie zastosowania środka podejmowana jest z urzędu, po uzyskaniu informacji od Policji, straży gminnej, lekarza weterynarii lub upoważnionego

przedstawiciela organizacji społecznej, której statutowym celem działania jest ochrona zwierząt. Przekazanie zwierzęcia następuje za zgodą podmiotu, któremu zwierzę ma być przekazane. W przypadku braku zgody lub wystąpienia innych okoliczności uniemożliwiających przekazanie zwierzęcia podmiotom wymienionym powyżej, zwierzę może zostać nieodpłatnie przekazane innej osobie prawnej lub jednostce organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej albo osobie fizycznej, która zapewni mu właściwą opiekę. Decyzja wydana w trybie zwykłym podlega natychmiastowemu wykonaniu. Od decyzji przysługuje prawo wniesienia odwołania do samorządowego kolegium odwoławczego w terminie 3 dni od daty doręczenia decyzji (samorządowe kolegium odwoławcze rozpoznaje odwołanie w terminie 7 dni). W tym miejscu należy nadmienić, że w orzecznictwie sądów administracyjnych wskazuje się, że ten termin stosowany jest tylko w przypadku zaskarżania decyzji o czasowym odebraniu zwierzęcia, nie zaś w przypadku decyzji o odmowie jego odebrania. W przypadku odmowy odebrania zwierzęcia odwołanie wnosi się w terminie przewidzianym w k.p.a., tj. w terminie 14 dni⁵. Zwierzę odbierane jest w trybie zwykłym, na podstawie decyzji administracyjnej, kiedy padło ofiarą znęcania się, ale nie znajduje się w stanie bezpośredniego zagrożenia życia ani zdrowia. Decyzja wydana w tym trybie ma charakter konstytutywny i zapada po przeprowadzeniu postępowania administracyjnego. Powinna wskazywać właściciela lub opiekuna zwierzęcia, od którego zwierzę jest odbierane, a także podmiot, do którego ma zostać przekazane. Zwierzę wymienione w treści decyzji jest odbierane zgodnie z przepisami ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (zwierzęta są odbierane na takich samych zasadach jak rzeczy ruchome, bowiem zgodnie z art. 1

⁵ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Poznaniu z dnia 27 czerwca 2012 r., sygn. akt II

SA/PO 254/12, wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Łodzi z dnia 10 stycznia 2014 r., sygn. akt II SA/Łd 1052/13.

ust. 2 ustawy o ochronie zwierząt w sprawach nieuregulowanych w ustawie do zwierząt stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące rzeczy). Nie wskazuje się czasu obowiązywania decyzji, ponieważ okres, na jaki zwierzę zostaje odebrane, pozostaje w ścisłym związku z toczącym się postępowaniem karnym. Jak orzekł w swym wyroku z dnia 15 marca 2018 r., sygn. akt II SA/Go 1189/17 Wojewódzki Sąd Administracyjny w Gorzowie Wielkopolskim, „postępowanie w przedmiocie odbioru zwierzęcia pełni funkcję służebną i akcesoryjną względem postępowania karnego o przestępstwo z art. 35 ust. 1a ustawy o ochronie zwierząt. Decyzja o czasowym odebraniu zwierząt stanowi formę tymczasowego środka stosowanego w związku z toczącym się równolegle postępowaniem karnym. Tym samym przyjąć należy, iż czasowe odebranie zwierząt w trybie art. 7 ust. 1 omawianej ustawy łączy się ściśle z postępowaniem karnym o przestępstwo znęcania, skoro zwrot zwierzęcia uzależniony jest od końcowego rozstrzygnięcia sądu wydawanym w tego rodzaju sprawie. W istocie więc to postępowanie karne wyznacza granice czasowe stosowania sankcji z powołanego przepisu”.

2. Tryb interwencyjny (art. 7 ust. 3 ustawy o ochronie zwierząt), mający zastosowanie w sytuacji, kiedy występuje przypadek niecierpiący zwłoki i są spełnione łącznie dwie przesłanki:
 - 1) zwierzę jest traktowane w sposób określony w art. 6 ust. 2 ustawy o ochronie zwierząt (znęcanie się nad zwierzęciem);
 - 2) dalsze pozostawienie zwierzęcia u dotychczasowego właściciela lub opiekuna zagraża jego życiu lub zdrowiu.

W przypadkach niecierpiących zwłoki, gdy dalsze pozostawienie zwierzęcia u dotychczasowego właściciela lub opiekuna zagraża jego życiu lub zdrowiu, policjant, strażnik gminny lub upoważniony przedstawiciel organizacji społecznej, której

statutowym celem działania jest ochrona zwierząt, odbiera mu zwierzę, zawiadamiając o tym niezwłocznie wójta (burmistrza, prezydenta miasta), celem podjęcia decyzji w przedmiocie odebrania zwierzęcia. Innymi słowy, w postępowaniu odnoszącym się do wypadków niecierpiących zwłoki czynności związane z fizycznym odebraniem zwierzęcia poprzedzają wydanie decyzji administracyjnej. Po odebraniu zwierzęcia w trybie interwencyjnym właścicielowi podmiot, który zwierzę odebrał, zawiadamia o tym fakcie wójta (burmistrza, prezydenta miasta), który wydaje decyzję o charakterze następczym - deklaratoryjnym. Organ ma przy tym obowiązek ocenić stan zwierzęcia w dacie jego odebrania. W przypadku stwierdzenia przesłanek z art. 7 ust. 3 ustawy o ochronie zwierząt, każdy z wymienionych w tym przepisie podmiotów ma obowiązek zwierzę odebrać - świadczy o tym użycie słowa „odbiera”, a nie „może odebrać”. Częstym błędem przedstawicieli Policji czy straży gminnej jest uzależnianie odebrania zwierzęcia od stanowiska powiatowego lekarza weterynarii i wręcz zakazywanie odbioru zwierzęcia przedstawicielom organizacji, jeżeli powiatowy lekarz weterynarii nie stwierdza takiej konieczności. Powiatowy lekarz weterynarii nie jest organem decydującym o odebraniu zwierzęcia, nie znajduje się w grupie podmiotów uprawnionych do odbioru interwencyjnego. Jego stanowisko może być traktowane wyłącznie jako pomocnicza opinia lekarza weterynarii - na równi z opinią lekarza weterynarii wolnej praktyki, który podejmuje się oceny stanu zdrowia zwierzęcia. Ostateczną decyzję o czasowym odebraniu zwierzęcia zawsze podejmuje podmiot uprawniony⁶. Niezależnie od trybu odebrania zwierzęcia, kosztami transportu, utrzymania i koniecznego leczenia zwierzęcia obciąża się jego dotychczasowego właściciela lub opiekuna. Do należności z tytułu takich kosztów stosuje się prze-

⁶Por. K. Topczewska: *Ustawa o ochronie zwierząt - informator prawny dla praktyków*, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2019, s. 16, 29-30.

pisy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji. Czasowe odebranie zwierzęcia, stanowi co prawda, w razie zastosowania go względem właściciela, daleko idące ograniczenie atrybutów właścicielskich, lecz nie oznacza jeszcze utraty prawa własności. Taki skutek niesie za sobą dopiero wydanie przez sąd orzeczenia w przedmiocie przepadku zwierzęcia. W świetle wyroku SA w Poznaniu z dnia 6 czerwca 2019 r., sygn. akt II SA/Po 188/19 „dla rozstrzygnięcia sprawy, a więc ustalenia, czy zaszły przesłanki do czasowego odebrania zwierzęcia właścicielowi na podstawie art. 7 ust. 3 ustawy o ochronie zwierząt, nie ma znaczenia, czy przed wydaniem decyzji końcowej sąd powszechny orzeknie w trybie art. 35 ust. 3 ustawy o ochronie zwierząt o przepadku zwierzęcia lub postępowanie karne w tej sprawie zostanie umorzone. Organ właściwy ocenia jedynie, czy zaszły przesłanki do czasowego odebrania zwierzęcia oraz czy był to przypadek niecierpiący zwłoki. Dla zastosowania w sprawie art. 7 ust. 3 ustawy nie jest potrzebna wina właściciela zwierzęcia, tylko zaistnienie obiektywnych okoliczności także polegających na tym, że właściciel w jakikolwiek sposób dopuścił, aby nastąpił fakt kwalifikowanego prawem znęcania się nad jego zwierzęciem. Rozstrzygnięcie wydawane na podstawie art. 7 ust. 3 ustawy ma na celu potwierdzenie, iż czynność polegająca na faktycznym odebraniu zwierzęcia przez podmioty wymienione w tym przepisie była zgodna z prawem (z przepisami ustawy o ochronie zwierząt) w momencie jej dokonania. (...) Ponadto prokuratorowi przysługuje prawo udziału w każdym stadium postępowania w celu zapewnienia, aby postępowanie i rozstrzygnięcie sprawy było zgodne z prawem (art. 183 § 1 k.p.a.). Zatem pismo prokura-

tora daje podstawę do wszczęcia postępowania w sprawie czasowego odebrania zwierząt, mimo, że prokurator nie jest jednym z podmiotów wymienionych w art. 7 ust. 1a i ust. 3 ustawy o ochronie zwierząt”.

Na zakończenie należy wyjaśnić, że przepadek zwierzęcia uregulowany w ustawie o ochronie zwierząt oraz w ustawie Prawo łowieckie nie stanowi jedynej podstawy prawnej wydania orzeczenia w przedmiocie przepadku zwierzęcia. Rozwiązania przewidujące przepadek zwierzęcia występują m.in. w ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 55 z późn. zm.) - art. 129 pkt 1w zw. z art. 127, art. 127a, art. 128, art. 128a i art. 131, czy w ustawie z dnia 21 stycznia 2005 r. o doświadczeniach na zwierzętach (t.j. Dz.U. z 2005 r., poz. 289 z późn. zm.) - art. 45. Celem nadrzędnym przepadku zwierzęcia jest sprawienie sprawcy, który uczynił zwierzę przedmiotem swojego przestępczego procederu, dodatkowej dolegliwości poprzez pozbawienie go korzyści, jaką to zwierzę w istocie stanowi. Jeśli jednak sposób postępowania sprawcy ze zwierzęciem naraża je na zachowania czy też dolegliwości sprzeczne z jego naturą, lecz nie w stopniu, który nosi ustawowe znamiona znęcania się nad zwierzęciem, to droga do orzeczenia przepadku na podstawie art. 35 ust. 3 ustawy o ochronie zwierząt jest zamknięta. Jak się wydaje, nie ma przeszkód, aby w odniesieniu do zwierząt mogła znaleźć zastosowanie przewidziana w art. 44 k.k. lub w art. 28 § 1 pkt 2 k.w. w zw. z art. 30 k.w. instytucja przepadku przedmiotów⁷, zwłaszcza, że z treści art. 1 ust. 2 ustawy o ochronie zwierząt wyraźnie wynika, że w sprawach nieuregulowanych w ustawie do zwierząt stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące rzeczy.

⁷ Por. M. Goettel: *Czasowe odebranie oraz przepadek jako szczególne środki prawnej ochrony zwierząt*,

Studia Prawnoustrojowe 13, Uniwersytet w Białymstoku, 2011, s. 143-144.

Nowe przepisy dotyczące użytkowania bezzałogowych statków powietrznych – dronów

asp. szt. Artur Pinkowski

Zakład Prawa i Kryminalistyki Szkoły Policji w Pile

W ostatnim czasie coraz powszechniejsze stało się użytkowanie dronów, do czego przyczyniła się między innymi ich niższa cena. Najtańsze i najprostsze drony można kupić poniżej 100zł. Atrakcyjność cenowa powoduje, że posiadanie drona staje się również modne. Wiele osób używanie dronów traktuje jako dobrą zabawę, nie zdając sobie sprawy z konsekwencji prawnych. Dron, czyli bezzałogowy statek powietrzny (BSP) to urządzenie, które wykorzystywane jest w celu wykonywania lotów, na pokładzie którego nie znajduje się załoga oraz nie ma możliwości zabierania pasażerów, a pilotowanie odbywa się zdalnie. Wykonywanie lotów możliwe jest również w sposób automatyczny, czyli zaprogramowany.

Możliwości bezzałogowych statków powietrznych cały czas są mało znane. Coraz częściej jednak są wykorzystywane nie tylko do celów komercyjnych, ale również w wielu gałęziach gospodarki. Pomijając wykorzystanie dronów przez wojsko czy policję, ich możliwości doceniane są w leśnictwie, rolnictwie czy przez geodetów. W komercyjnym zastosowaniu możemy je spotkać przy produkcji filmów zarówno profesjonalnych fabularnych, jak i dokumentalnych ale również amatorskich. Drony wykorzystywane są w fotografii reklamowej, ślubnej czy dokumentacyjnej. Idealnie nadają się również do transportowania towarów.

Bezzałogowe statki powietrzne w zależności od budowy i napędu możemy podzielić na kilka kategorii. Obecnie najbardziej powszechne są tzw. wielowirnikowce, poruszające się dzięki śmigłom zamontowanym na kilku silnikach umieszczonych symetrycznie na obwodzie drona. Dzięki takiemu rozwiązaniu dron może pionowo startować oraz lądować, jak również swobodnie zawisnąć w powietrzu. Kolejne, to drony

śmigłowce, które wyglądają jak klasyczne helikoptery i tak samo poruszane są przez dwa wirniki: nośny i ogonowy. Śmigłowce podobnie jak wielowirnikowce mogą startować i lądować pionowo natomiast dużo trudniej je się obsługuje z uwagi na większą wagę w stosunku do wielkości całego urządzenia oraz skomplikowanego mechanizmu sterującego łopatom wirnika nośnego. Jeżeli istnieją drony-śmigłowce to muszą być i samoloty-drony czyli tzw. płatowce, które napędzane są dzięki śmigłom znajdującym się na dziobie lub skrzydłach drona. Z uwagi na poziomy start, tak jak w samolotach załogowych, trzeba mieć duże umiejętności i doświadczenie w sterowaniu tymi urządzeniami, ponieważ zwłaszcza podczas lądowania dochodzi bardzo często do uszkodzenia maszyny. Cechą charakterystyczną płatowców jest dość długi czas lotu i większa prędkość, co przekłada się na dużo większy zasięg. Na rynku można jeszcze spotkać połączenie samolotu z wielopłatowcem, co jest rozwiązaniem pośrednim. Wszystkie te urządzenia można dodatkowo wyposażać

w różnego rodzaju czujniki, takie jak kamery, aparaty, czujniki ciepła czy zanieczyszczeń. Coraz częściej można nabyć drona użytkowanego jako zabawkę, który nie jest wyposażony w kamery, ani inne czujniki.

Nieświadome użytkowanie tego rodzaju urządzeń może przysporzyć wiele szkód, a nawet doprowadzić do nieszczęścia. Jedno z głośniejszych wydarzeń, to sytuacja w Stanach Zjednoczonych, gdzie cywilny dron zderzył się z policyjnym helikopterem, w wyniku czego helikopter musiał awaryjnie lądować i choć nikomu nic się nie stało to niewiele brakowało, by stała się tragedia. W celu zapewnienia bezpieczeństwa w przestrzeni powietrznej, w krajach na całym świecie powstały przepisy dotyczące użytkowania bezzałogowych statków powietrznych.

Z uwagi na różnorodność przepisów w poszczególnych państwach Europejska Agencja Bezpieczeństwa Lotniczego postanowiła ujednolicić przepisy i procedury dla dronów we wszystkich krajach członkowskich Unii Europejskiej. W związku z powyższym, od 31 grudnia 2020 roku przestały obowiązywać krajowe przepisy dedykowane dla cywilnych użytkowników bezzałogowych statków powietrznych. Jedną z największych zmian jest brak podziału na loty sportowe i rekreacyjne. W Polsce do tej pory loty o charakterze komercyjnym zarezerwowane były jedynie dla posiadaczy świadectwa kwalifikacji operatora bezzałogowego statku powietrzego (UAVO - Unmanned Aerial Vehicle Operator), które w większości przypadków są obecnie ogólnodostępne. Dla użytkowników latających dla zabawy powstały obostrzenia, które do tej pory ich nie dotyczyły.

Obecnie obowiązują przepisy przejściowe określone przez ROZPORZĄDZENIE WYKONAWCZE KOMISJI (UE) 2019/947. W okresie od 31 grudnia 2020r. do 1 stycznia 2023r. można latać w podkategorii A1 dronami o masie poniżej 250g i poniżej 500g, gdzie poziom kompetencji pilota BSP określony został przez kraj członkowski. Po zakończonym okresie przejściowym tj. od 1 stycznia 2023r. w podkategorii A1

można będzie użytkować drony o masie całkowitej mniejszej niż 250g bez wymaganego szkolenia.

Dronami o wadze poniżej 2 kg można latać w odległości co najmniej 50 m od ludzi, z kompetencjami pilota określonymi dla podkategorii A2, a dronami o wadze poniżej 25kg można latać w podkategorii A3, z kompetencjami pilota określonymi dla podkategorii A1, natomiast od 1 stycznia 2023 roku będzie można latać dronami o wadze mniejszej niż 25kg w podkategorii A3, z kompetencjami pilota A3. Dronami o wadze większej od 25 kg nie można i nie będzie można latać w kategorii otwartej.

Kategoria szczególna pozwoli na wykonywanie lotów niemieszczących się w wytycznych kategorii otwartej. Dopuszczone zostaną operacje zarówno w warunkach VLOS jak i BVLOS. Loty w kategorii szczególnej będą mogły odbywać się na podstawie:

- 1) oświadczenia o lotach według opublikowanego (przez EASA lub ULC) scenariusza standardowego,
- 2) zgody wydanej przez Prezesa Urzędu Lotnictwa Cywilnego,
- 3) uzyskanego certyfikatu LUC będącego Certyfikatem Operatora Lekkiego Bezzałogowego Systemu Powietrznego.

Scenariusze standardowe będą określać bardzo szczegółowo zasady wykonywanych lotów, wymagane parametry i wyposażenie BSP, jak również stopień wymaganego wyszkolenia personelu lotniczego. Operacje wykraczające poza dostępne scenariusze będą mogły być wykonane na podstawie jednorazowej zgody z ULC, lub posiadanego certyfikatu LUC, który przeznaczony ma być dla podmiotów i świadczyć będzie o ich właściwym przygotowaniu do konkretnych operacji BSP.

Kategoria certyfikowana będzie oparta na certyfikacji w zakresie projektowania, produkcji i utrzymaniu zdolności do lotu bezzałogowych statków powietrznych (BSP o masie startowej powyżej 25kg).

Według nowych przepisów, które obowiązować będą od 1 stycznia 2023r., czyli

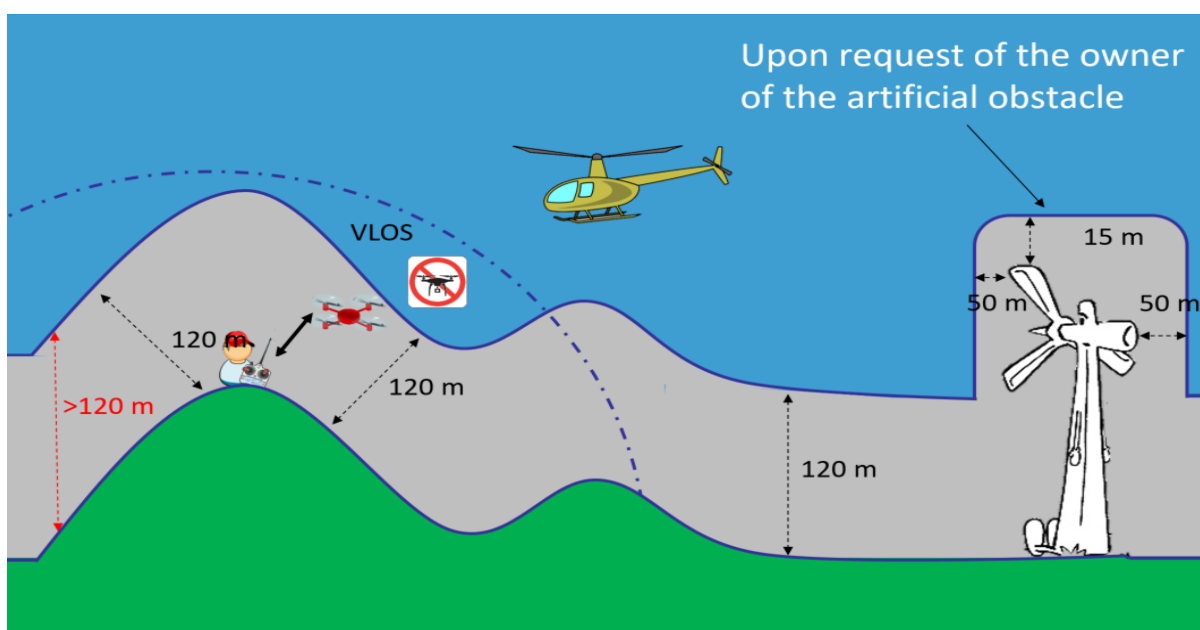
po zakończonym okresie przejściowym, powstanie klasyfikacja wykonywanych lotów, podzielona na kategorie:

- otwartą,
- szczególną,
- certyfikowaną.

Podział został dokonany w oparciu o stopień ryzyka wykonywanych lotów.

Kategoria otwarta dotyczy lotów o najniższym stopniu ryzyka, które nie wymagają uzyskania uprzedniego zezwolenia na lot z ULC (Urząd Lotnictwa Cywilnego). Loty mogą być wykonywane jedynie w warunkach VLOS (Visual Line of Signal – w zasięgu lotu wzrokowego ze statkiem). Oznacza to, że loty mogą odbywać się dronami o masie nieprzekraczającej 25kg jedynie w zasięgu widoczności wzrokowej, nieuzbrojonym okiem pilota lub obserwatora, co umożliwia temu pilotowi kontrolowanie

toru lotu wspomnianego statku względem innych statków powietrznych, osób i przeszkód w celu uniknięcia kolizji, a także musi zapewnić bezpieczną odległość od osób i zgromadzeń publicznych. Loty BSP mogą odbywać się na wysokości nie większej niż 120m od najbliższego punktu powierzchni ziemi, jednakże pilot bezzałogowego statku powietrznego może wykonać lot w odległości 50m w poziomie od sztucznej przeszkody o wysokości przekraczającej 105m, wówczas maksymalną wysokość lotu z użyciem BSP można zwiększyć maksymalnie o 15 m powyżej wysokości przeszkody na wniosek podmiotu odpowiedzialnego za przeszkodę. W kategorii otwartej drony nie mogą przenosić materiałów niebezpiecznych oraz nie mogą zrzucić żadnych przedmiotów. Sytuację taką przedstawia poniższa ilustracja.



Ryc. 1. Zasady odbywania lotów.

Źródło: <https://ulc.gov.pl/pl/drony/kategoria-otwarta-informacje> [dostęp: 23.03.2021 r.]

Każda podkategoria ma własne zestawienie wymagań, dlatego aby wiedzieć, jakie szkolenie musimy odbyć oraz jakie zasady lotu będą nas obowiązywać należy w pierwszej kolejności określić wagę swojego drona, a od 2022 r. każdy BSP powinien posiadać tabliczkę identyfikacyjną. Do kategorii „otwartej” zaliczają się drony posiadające

następujące oznaczenie: C0, C1, C2, C3 lub C4. W czasie obowiązywania przepisów przejściowych mogą być użytkowane drony, które wprowadzono do sprzedaży przed dniem 1 stycznia 2023 r. i nie posiadają oznaczonej przez producenta klasy zgodnej z normami UE i których nie skonstruowano

do użytku prywatnego. W oparciu o ograniczenia operacyjne i wymogi, jakim podlegają piloci bezzałogowych statków powietrznych kategorię „otwartą” podzielono na trzy podkategorie: A1, A2 i A3.

A1 – dopuszcza się przelot nad osobami postronnymi, ale nie wolno wlatywać w zgromadzenia osób, w których zagęszczenie osób nie umożliwia im przemieszczania się. Masa startowa drona nie przekracza 250g z obciążeniem.

A2 – nie wolno wlatywać nad osoby i zgromadzenia osób. Minimalna odległość w poziomie od osób to 30m ewentualnie 5m, jeżeli dron posiada włączoną funkcję ograniczenia prędkości lotu.

A3 – pilot bezzałogowego statku powietrznego może oczekiwać, że przez cały okres lotu w granicach obszaru działania i przy normalnych warunkach nie będzie stwarzać zagrożenia dla osób postronnych. Nie wolno wlatywać nad osoby i zgromadzenia osób, a minimalna odległość pozioma od terenów mieszkaniowych, użytkowych, przemysłowych lub rekreacyjnych to 150m. Masa BSP nie przekracza 25 kg z paliwem i obciążeniem użytkowym.

Dotychczas najczęściej wątpliwości budził fakt rejestracji pilotów, a dokładnie kto i na jakich zasadach powinien się zarejestrować. Przepisy unijne regulują również tę kwestię. Rejestracji podlegają jedynie piloci BSP, gdy masa ich drona wynosi 250g lub więcej oraz gdy w wyniku uderzenia w człowieka może przekazać mu energię kinetyczną powyżej 80J. Posiadaczom dronów, tj. np. DJI Mavic Mini, którego masa wynosi 249g może się wydawać, że w takim razie nie podlegają obowiązkowej rejestracji, jednak kolejny punkt wskazuje, że jeżeli dron wyposażony jest w czujnik zdolny do rejestrowania danych osobowych, np. kamera, to pilot takiego drona również podlega rejestracji. Po dokonaniu rejestracji, pilot powinien umieścić na każdym dronie, do którego wymagana jest rejestracja swój indywidualny numer rejestracyjny. Rejestracja nie do-

tyczy bezzałogowych statków powietrznych, które zgodnie z dyrektywą 2009/48/WE są zabawkami (producent wykazuje zgodność zabawki z obowiązującymi wymaganiami, w wyniku przeprowadzenia tej procedury producenci sporządzają deklarację zgodności WE i umieszczają oznakowanie CE).

Każda osoba chcąc latać BSP, którego masa wynosi 250g lub więcej musi przejść szkolenie online oraz zaliczyć test on-line potwierdzający zdobycie wymaganej wiedzy. Zarówno szkolenie, jak i test są bezpłatne i dostępne po zarejestrowaniu się pilota na stronie Urzędu Lotnictwa Cywilnego.

W myśl nowych przepisów, aby latać bezzałogowym statkiem powietrznym w podkategorii A1 i A3 wystarczy szkolenie i zaliczony test online. Natomiast dla podkategorii A2 dodatkowo wymagane jest ukończenie szkolenia praktycznego w trybie samokształcenia oraz zaliczenie dodatkowego egzaminu teoretycznego prowadzonego przez uprawniony podmiot. Test powinien obejmować dziedziny takie jak: meteorologia, osiągi bezzałogowego systemu powietrznego w locie, techniczne i operacyjne środki ograniczające ryzyko na ziemi. Dokumentem potwierdzającym posiadanie określonych kwalifikacji oraz uprawniającym do odbywania lotów BSP dla podkategorii A1 i A3 jest: *dowód zaliczenia szkolenia i egzaminów online*, który jest dostępny w osobistym profilu pilota na stronie ULC. W przypadku podkategorii A2 takim dokumentem jest: *certyfikat kompetencji pilota bezzałogowego statku powietrznego*.

Minimalny wiek pilota operującego BSP w kategorii otwartej i szczególnej wynosi 16 lat z wyjątkiem użytkownika, który w podkategorii A1 użytkuje drona zabawkę (CE) oznaczonego klasą C0, jak również dronów skonstruowanych do użytku prywatnego o wadze mniejszej od 250g. Ograniczenie to nie dotyczy również użytkowników, którzy obsługują urządzenie pod bezpośrednim nadzorem pilota BSP, który ukończył 16 lat i posiada odpowiednie uprawnienia.

Jak już zostało wspomniane, drony w kategorii otwartej muszą posiadać oznaczenia: C0, C1, C2, C3 lub C4. Dzięki tym oznaczeniom w prosty i szybki sposób będziemy wiedzieli, z jakim urządzeniem mamy do czynienia i jakimi parametrami dysponuje.

Bezzałogowy system powietrzny klasy C0 musi spełniać określone wymogi. Maksymalna masa startowa łącznie z obciążeniem użytkowym (MTOM) wynosi poniżej 250 g. Maksymalna prędkość lotu w poziomie wynosi 19 m/s. Maksymalna osiągalna wysokość nad punktem startu jest ograniczona do 120 m. Urządzenie musi zapewnić pilotowi bezpieczną kontrolę stabilności, zwrotności i transmisji danych, także w razie awarii jednego lub większej liczby układów. Dron musi być zaprojektowany i wykonany w taki sposób, aby zminimalizować obrażenia ciała podczas eksploatacji. Urządzenie jest zasilane energią elektryczną o napięciu nominalnym nieprzekraczającym 24 V prądu stałego lub równoważnym napięciem prądu przemiennego, chyba że zagwarantuje się, iż wytworzone napięcie i natężenie prądu nie spowodują żadnego ryzyka ani groźnego porażenia prądem. Jeżeli jest wyposażony w tryb podążania za stacją bazową lub obiektem, to w czasie kiedy ta funkcja jest aktywowana musi znajdować się w zasięgu nieprzekraczającym 50 m od pilota i umożliwiać mu odzyskanie kontroli nad bezzałogowym statkiem powietrznym.

Bezzałogowy system powietrzny klasy C1 musi spełniać takie same wymogi jak w klasie C0, a dodatkowo musi być wykonany z takich materiałów oraz musi mieć takie parametry użytkowe i właściwości fizyczne, które gwarantują, że w przypadku zderzenia z ludzką głową energia przenoszona na głowę będzie mniejsza niż 80J. Maksymalna masa startowa z obciążeniem użytko-

wym (MTOM) wynosi poniżej 900g. Maksymalna prędkość lotu w poziomie również wynosi 19 m/s, a maksymalna osiągalna wysokość nad punktem startu jest ograniczona do 120 m. Ewentualnie jest wyposażony w system ograniczający wysokość nad poziomem terenu lub do wartości wybieranej przez pilota. Jeżeli wartość tę może wybierać pilot, to musi on otrzymywać podczas lotu jasne informacje o wysokości bezzałogowego statku powietrznego nad poziomem terenu lub punktem startu. Bezzałogowy statek powietrzny jest zaprojektowany i wykonany w taki sposób, aby zminimalizować obrażenia ciała podczas eksploatacji. W przypadku przerwania transmisji danych musi dysponować niezawodną i przewidywalną metodą przywrócenia transmisji danych lub zakończenia lotu przez bezzałogowy statek powietrzny w sposób ograniczający wpływ na osoby trzecie w powietrzu lub na ziemi. Urządzenie klasy C1 musi mieć niepowtarzalny fizyczny numer seryjny zgodny z normą ANSI/CA-2063.

Bezzałogowy statek powietrzny przez cały czas trwania lotu przy użyciu otwartego i udokumentowanego protokołu transmisji emituje dane w czasie rzeczywistym, w taki sposób, aby urządzenia mobilne, które znajdują się w strefie nadawania, mogły je jednoznacznie odbierać. Do wspomnianych danych zaliczają się:

- numer rejestracyjny operatora bezzałogowego systemu powietrznego;
- niepowtarzalny fizyczny numer seryjny bezzałogowego statku powietrznego zgodny z normą ANSI/CTA2063;
- położenie w przestrzeni bezzałogowego statku powietrznego oraz jego wysokość nad poziomem terenu lub punktem startu;
- przebieg trasy mierzony zgodnie z ruchem wskazówek zegara w odniesieniu

do północy geograficznej i prędkości bezzałogowego statku powietrznego względem ziemi;

- położenie w przestrzeni pilota bezzałogowego statku powietrznego lub, jeśli informacja ta nie jest dostępna, punkt startu.

W przypadku stwierdzenia naruszenia ograniczeń przestrzeni powietrznej przez bezzałogowy statek powietrzny pilot powinien zostać poinformowany wyraźnym komunikatem z urządzenia. Pilot bezzałogowego statku powietrznego uzyskuje także informacje o statusie bezzałogowego statku powietrznego oraz o systemach pozycjonowania lub nawigacji, które nie umożliwiają właściwego działania systemu świadomości przestrzennej. Pilot otrzymuje wyraźne ostrzeżenia o wyczerpaniu się baterii bezzałogowego statku powietrznego lub jego stanowiska sterowania w taki sposób, aby miał wystarczająco dużo czasu na bezpieczne lądowanie. Dron wyposażony jest w światła do celów umożliwienia kontroli bezzałogowego statku powietrznego oraz odbłaskowości w nocy. Oświetlenie musi umożliwiać osobie znajdującej się na ziemi odróżnianie bezzałogowego statku powietrznego od załogowego statku powietrznego.

Bezzałogowy system powietrzny klasy C2, oprócz wymogów wymienionych w klasie C1, musi spełniać następujące wymagania. MTOM (minimalna masa startowa) łącznie z obciążeniem użytkowym, wynosi poniżej 4 kg. W przypadku bezzałogowych statków powietrznych na uwięzi długość uwięzi wynosi poniżej 50 m, a jej wytrzymałość mechaniczna jest nie mniejsza niż 10-krotność ich maksymalnej masy w przypadku statków powietrznych cięższych od powietrza a także 4-krotność siły wywieranej przez połączenie maksymalnego ciągu statycznego i siły aerodynamicznej maksy-

malnej dozwolonej prędkości wiatru podczas lotu w przypadku statków powietrznych lżejszych od powietrza. Urządzenie musi być wyposażone w łącze transmisji danych zabezpieczone przed nieuprawnionym dostępem do funkcji sterowania i kontroli. Jest wyposażony w funkcję świadomości przestrzennej, która zapewnia interfejs do lądowania i aktualizowania danych dotyczących ograniczeń przestrzeni powietrznej związanych z pozycją bezzałogowego statku powietrznego i wysokością bezwzględną w zależności od stref geograficznych, jak określono w art. 15 rozporządzenia wykonawczego (UE) 2019/947, który gwarantuje, że proces lądowania lub aktualizacji tych danych nie szkodzi ich integralności ani przydatności. Zapewnia również ostrzeganie pilota bezzałogowego statku powietrznego w przypadku stwierdzenia potencjalnego naruszenia ograniczeń przestrzeni powietrznej oraz informuje pilota bezzałogowego statku powietrznego o statusie bezzałogowego statku powietrznego. Jeżeli bezzałogowy statek powietrzny jest wyposażony w funkcję ograniczenia dostępu do określonych obszarów lub rejonów przestrzeni powietrznej, musi ona współpracować z systemem kontroli lotu bezzałogowego statku powietrznego płynnie i bez szkody dla bezpieczeństwa lotu, ponadto pilot bezzałogowego statku powietrznego musi otrzymywać jasne informacje, kiedy funkcja ta blokuje wejście w dane obszary lub rejonu przestrzeni powietrznej.

Minimalna masa startowa bezzałogowego systemu powietrznego klasy C3 łącznie z obciążeniem użytkowym musi wynosić poniżej 25 kg, a maksymalny typowy wymiar wynosi mniej niż 3 m. Maksymalna osiągalna wysokość nad punktem startu jest ograniczona do 120m. Urządzenie musi być

zasilane energią elektryczną o napięciu nominalnym nieprzekraczającym 48 V prądu stałego lub równoważnym napięciem prądu przemiennego. Pozostałe wymogi są takie jak w klasie C2.

Wymogi bezzałogowego systemu powietrznego klasy C4 są takie jak klasy C3 a dodatkowo MTOM, łącznie z obciążeniem użytkowym, wynosi poniżej 25kg. Nie może działać w trybach automatycznego sterowania, z wyjątkiem funkcji awaryjnej stabilizacji lotu, która nie ma bezpośredniego wpływu na trajektorię, i funkcji wsparcia przy przerwaniu transmisji, pod warunkiem że wcześniej określono stałe stanowisko sterowania lotami na wypadek przerwania transmisji.

Wspomniane rozporządzenie nie ma zastosowania do bezzałogowych systemów powietrznych przeznaczonych do eksploatacji wyłącznie w pomieszczeniach zamkniętych.

Operator bezzałogowego systemu powietrznego dopełnia wszelkich wymaganych obowiązków. Przed rozpoczęciem operacji z użyciem bezzałogowego systemu powietrznego pilot bezzałogowego statku powietrznego musi mieć odpowiednie kompetencje w podkategorii, w ramach której mają być wykonywane planowane loty. Pilot uzyskuje aktualne informacje istotne z punktu widzenia planowanej operacji z użyciem bezzałogowego systemu powietrznego dotyczące wszelkich stref geograficznych opublikowanych przez państwo członkowskie, w którym operacja ma mieć miejsce (informacje takie można uzyskać dzięki aplikacjom na telefon tj. DronRadar). W trakcie wykonywania lotu obserwuje środowisko, sprawdza obecność przeszkód oraz sprawdza obecność wszelkich osób postronnych, zapewnia, aby bezzałogowy system powietrzny był w stanie gwarantującym bezpieczne wykonanie zaplanowanego lotu

oraz, w stosownych przypadkach, sprawdza, czy system jednoznacznej zdalnej identyfikacji działa prawidłowo, jeżeli bezzałogowy system powietrzny ma dodatkowe obciążenie użytkowe weryfikuje, czy masa tego systemu nie przekracza MTOM określonej przez producenta bądź limitu MTOM dla klasy danego systemu. Podczas lotu pilot bezzałogowego statku powietrznego nie może wykonywać obowiązków pod wpływem substancji psychoaktywnych lub alkoholu bądź w sytuacji, gdy nie jest zdolny do wykonywania swoich zadań z powodu urazu, zmęczenia, zażywanych leków, choroby lub z innych przyczyn, utrzymuje bezzałogowy statek powietrzny w zasięgu widoczności wzrokowej VLOS oraz prowadzi dokładny wizualny przegląd przestrzeni powietrznej otaczającej bezzałogowy statek powietrzny w celu uniknięcia wszelkiego ryzyka kolizji z załogowymi statkami powietrznymi. Pilot bezzałogowego statku powietrznego przerywa lot, jeżeli operacja stwarza zagrożenie dla innych statków powietrznych, ludzi, zwierząt, środowiska lub mienia, przestrzega ograniczeń operacyjnych w strefach geograficznych, musi mieć możliwość utrzymania kontroli nad bezzałogowym statkiem powietrznym, z wyjątkiem sytuacji gdy dochodzi do utraty połączenia lub w przypadku wykonywania operacji z użyciem bezzałogowego statku powietrznego w locie swobodnym, stosuje się do opracowanych przez operatora procedur, Podczas lotu piloci bezzałogowych statków powietrznych i operatorzy bezzałogowych systemów powietrznych nie mogą przelatywać w pobliżu lub w granicach obszarów, na których trwają działania ratownicze, chyba że posiadają na to zezwolenie wydane przez odpowiedzialne służby ratownicze. Piloci bezzałogowych statków powietrznych mogą być wspomagani przez obserwatora bezzałogowego statku powietrznego znajdującego

się obok nich, który poprzez obserwację wzrokową bezzałogowego statku powietrznego okiem nieuzbrojonym pomaga pilotowi bezzałogowego statku powietrznego bezpiecznie wykonywać lot. Między pilotem bezzałogowego statku powietrznego a obserwatorem bezzałogowego statku powietrznego musi być zapewniona jasna i skuteczna komunikacja.

Przepisy unijne pozwalają państwom członkowskim w kwestiach niejasnych, sprecyzować zasady odbywania lotów dronami przepisami krajowymi. Różnice takie mogą dotyczyć obszarów chronionych, np. z uwagi na walory przyrodnicze. Udając się na wyjazd zagraniczny zalecane jest zaznajomienie się z nakazami i zakazami panującymi w danym kraju. Warto również zainstalować w telefonie odpowiednie aplikacje ułatwiające odbywanie lotów na terytorium danego państwa.

Akty prawne:

- Ustawa z dnia 3 lipca 2002 r. – Prawo lotnicze (Dz.U. z 2020 r. poz. 1970)
- ROZPORZĄDZENIE WYKONAWCZE KOMISJI (UE) 2020/746 z dnia 4 czerwca 2020 r. zmieniające rozporządzenie wykonawcze (UE) 2019/947 w odniesieniu do odroczenia dat rozpoczęcia stosowania niektórych środków w związku z pandemią COVID-19
- ROZPORZĄDZENIE WYKONAWCZE KOMISJI (UE) 2019/947 z dnia 24 maja 2019 r. w sprawie przepisów i procedur dotyczących eksploatacji bezzałogowych statków powietrznych.
- ROZPORZĄDZENIE DELEGOWANE KOMISJI (UE) 2019/945 z dnia 12 marca 2019 r. w sprawie bezzałogowych systemów powietrznych oraz operatorów bezzałogowych systemów powietrznych z państw trzecich.

- Wytyczne nr 25 Prezesa Urzędu Lotnictwa Cywilnego z dnia 30 grudnia 2020 r. w sprawie sposobów wykonywania operacji przy użyciu systemów bezzałogowych statków powietrznych w związku z wejściem w życie przepisów rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) nr 2019/947 z dnia 24 maja 2019 r. w sprawie przepisów i procedur dotyczących eksploatacji bezzałogowych statków powietrznych.
- Wytyczne nr 24 Prezesa Urzędu Lotnictwa Cywilnego z dnia 30 grudnia 2020 r. w sprawie wyznaczania stref geograficznych dla systemów bezzałogowych statków powietrznych.



Z uwagi na bezsporne znaczenie umiejętności planowania czynności wykrywczych dla policjantów służby kryminalnej i służby śledczej przy realizacji ich zadań służbowych, zarówno w ramach czynności dochodzeniowo-śledczych, jak i czynności operacyjno-rozpoznawczych, niezbędne jest właściwe przygotowanie ich zarówno teoretyczne, jak i praktyczne w tym zakresie w ramach realizowanych szkoleń. Istotne jest także późniejsze ciągle doskonalenie przez nich zdobytej wiedzy i umiejętności w tym zakresie.

Szczegółowe zagadnienia z poszczególnych obszarów szeroko rozumianego planowania procesu wykrywczego będą treścią kolejnych części cyklu artykułów.

CZĘŚĆ I

PLANOWANIE I JEGO ZNACZENIE W PRACY WYKRYWCZEJ POLICJI - WPROWADZENIE

podinsp. Waldemar Szilke

Zakład Kryminalny Szkoły Policji w Pile

Kryminalistyka formułuje znane wszystkim policjantom funkcje: rozpoznawczą, wykrywczą, dowodową i zapobiegawczą, gdzie za najważniejszą spośród nich można uznać funkcję wykrywczą. Przedmiotem wykrywania najczęściej nie jest zdarzenie, lecz osoba sprawcy. Sam fakt zaistnienia zdarzenia bywa bowiem zazwyczaj znany organom ścigania na podstawie zawiadomień lub ze źródeł własnych.¹ W pewnej części przypadków (zdecydowanie mniej licznej), przedmiotem wykrywania jest również przestępstwo.

Z funkcją tą nieodzownie więc wiąże się często trudny i wymagający proces planowania pracy wykrywczej, a tym samym

potrzebna do jego realizacji niezbędna wiedza i umiejętności policjantów w tym zakresie.

Wykrywanie według prof. Tadeusza Hanauska, wybitnego polskiego kryminalistyka, to ogół działań organów ścigania (obejmujących poszukiwanie, ujawnianie, stwierdzanie) nastawionych na ujawnienie zdarzenia, określanego na danym etapie postępowania jako przestępstwo oraz na uzyskanie informacji pozwalających postawić hipotezę dotyczącą osoby pozostającej w prawnie relatywnej relacji przyczynowej z tym zdarzeniem, a następnie na ustalenie danych odnoszących się do tej osoby (zwłaszcza miejsca jej aktualnego pobytu), ewentualnie poszukiwania tej osoby i w re-

¹ Hanausek T.: Kryminalistyka, Zarys wykładu, Warszawa 2009, s. 34.

zultacie tego jej zatrzymania lub aresztowanie oraz zebranie materiałów uprawdopodobniających hipotezę sprawstwa tej osoby w stopniu uzasadniającym rozpoczęcie udowadniania.²

Do podstawowych zadań Policji zawartych w pkt 4 art. 1 ust. 2 ustawy o Policji³, należy „wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców”. Czytelnym jego odzwierciedleniem są statystyki policyjne w tym zakresie, w szczególności w poszczególnych kategoriach przestępstw, czy ich grup (np. tzw. przestępstw 17x7) i poziomu ich „wykrywalności”. Poziom ten waha się od kilku, kilkunastu procent (w przypadku kradzieży samochodów) do blisko 100% (w przypadku przestępstw drogowych, korupcyjnych czy „narkotykowych”).⁴ Na szczególną uwagę Policji zasługują te, w których wykrywalność jej na najniższym poziomie i co jest tego ewentualnym powodem. Czy specyfika samego przestępstwa, jego miejsc i osoba samego sprawcy, na które Policja nie ma wpływu, czy realizowane w związku z nim (przestępstwem) przez Policję działania wykrywcze, a tym samym ich przygotowanie i realizacja.

Zadanie to realizowane jest głównie w ramach wykonywanych przez policjantów czynności dochodzeniowo-śledczych i operacyjno-rozpoznawczych, choć nawet i czynności administracyjno-porządkowe, nazywane potocznie „prewencyjnymi” mogą być pomocne w jego realizacji.

W czynnościach dochodzeniowo-śledczych zadanie to realizowane jest głównie w postaci podejmowanych przez policjantów w ramach tzw. reakcji na zdarzenie czynności zabezpieczających i następnie

wszczynanych i prowadzonych na ich podstawie postępowań przygotowawczych. W ramach nich w sporządzanych do prowadzonych postępowań przygotowawczych planach śledztw, planach dochodzeń czy planach wybranych czynności procesowych np. planach przeszukania lub zatrzymania. A w uzasadnionych przypadkach, po uzyskaniu nowych informacji ich aneksami.

W ramach czynności operacyjno-rozpoznawczych znajduje ono również swoje odzwierciedlenie w formułowanych celach pracy operacyjnej, zawartych w niejawnych przepisach Komendanta Głównego Policji w sprawie wykonywania przez Policję czynności operacyjno-rozpoznawczych, między innymi jako „rozpoznawanie, zapobieganie, ujawnianie czynów zabronionych oraz wykrywanie i ściganie ich sprawców”, „ustalanie tożsamości osób lub zwłok oraz szczątków ludzkich”, a także „odnajdywanie osób ukrywających się przed organami ścigania lub wymiaru sprawiedliwości oraz odnajdywanie osób zaginionych.”

Stosowana przy realizacji czynności operacyjno-rozpoznawczych „zasada planowości”, zdefiniowana jako „organizowanie i prowadzenie czynności operacyjno-rozpoznawczych w sposób systematyczny, uporządkowany i przygotowany, na podstawie analizy sytuacji”, jest kolejnym aspektem nawiązującym do znaczenia zagadnienia planowania w pracy wykrywczej.

Efektywność realizowanych przez Policję czynności wykrywczych nierozzerwalnie wiąże się z umiejętnością ich właściwego i sprawnego projektowania, organizowania czyli właśnie ich planowania oraz następnie ich realizacji przez jej funkcjonariuszy.

² Hanausek T. : Zarys kryminalistycznej teorii wykrywania. Cz. 2, Warszawa 1987, s. 3-4.

³ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, Dz.U.2020.360 ze zm.,

⁴ Biuletyn Statystyczny styczeń-grudzień 2019, WOI BWiK KGP, s. 11-25,

Zagadnienia związane z planowaniem czynności wykrywczych z uwagi na zakres programowy nie są przedmiotem szkolenia zawodowego podstawowego policjantów. Należałoby się jednak zastanowić czy i w jakim zakresie nie byłoby zasadne już na tym etapie szkolenia zawodowego policjantów rozpocząć ich naukę w zakresie podstaw planowania czynności wykrywczych, mając na uwadze możliwość wykorzystywania czynności administracyjno-porządkowych tzw. prewencyjnych w tym procesie.

Właściwe zagadnienia związane ze szkoleniem policjantów z planowania czynności wykrywczych pojawiają się dopiero w zakresie programowym szkoleń specjalistycznych policjantów służby kryminalnej.

W aktualnym programie kursu specjalistycznego dla policjantów służby kryminalnej wykonujących czynności dochodzeniowo-śledcze⁵, temat nr 3 „Planowanie w pracy dochodzeniowo-śledczej” obejmuje łącznie 6 godzin zajęć, z czego 3 godziny przeznaczono na zagadnienia teoretyczne związane z planowaniem w postępowaniu przygotowawczym (m.in. planem śledztwa, planem dochodzenia, planem wybranych do wykonania w postępowaniu czynności, czy zasad tworzenia wersji zdarzenia), a 2 godziny na ćwiczenia praktyczne związane ze sporządzeniem planu czynności wykrywczych w dochodzeniu oraz 1 godzinę na jego omówienie. Szczegółowe regulacje przepisów resortowych w tym zakresie zostały zawarte w rozdziale 2, w §§ od 2 do 6 zarzą-

dzenia Komendanta Głównego Policji regulującego wykonywanie czynności dochodzeniowo śledczych przez policjantów.⁶

Czy jest to zakres treściowy i wymiar czasowy zajęć wystarczający do ich opanowania i właściwego przygotowania policjanta do jego realizacji, należałoby tu przeprowadzić szczegółowe badania wśród słuchaczy przedmiotowych kursów i poznać ich opinii i potrzeby w tym zakresie.

W obecnym programie kursu specjalistycznego dla policjantów służby kryminalnej wykonujących czynności operacyjno-rozpoznawcze⁷, temat nr 2 „Planowanie w pracy operacyjnej” obejmuje łącznie 2 godziny zajęć i przeznaczono je na zagadnienia teoretyczne ogólne związane z planowaniem w czynnościach operacyjno-rozpoznawczych. Szczegółowe regulacje przepisów resortowych z tego zakresu zostały zawarte w niejawnych zarządzeniach Komendanta Głównego Policji w sprawie wykonywania przez Policję czynności operacyjno-rozpoznawczych, a także zarządzeniu w sprawie poszukiwania osób ukrywających się przed organami ścigania lub wymiaru sprawiedliwości.

Mając na uwadze liczbę, nawet do kilkunastu rodzajów planów i ich szczegółowość, a także ich obligatoryjne sporządzanie przy wykonywaniu szeregu czynności operacyjno-rozpoznawczych planów, przygotowanie ogólne policjantów do planowania tych czynności w ramach kursu specjalistycznego w wymiarze 2 godzin zajęć i to tylko zajęć teoretycznych, może budzić wątpliwości czy jest wystarczające, a brak zajęć

⁵ Decyzja Nr 105 Komendanta Głównego Policji z dnia 27 marca 2018 r. zmieniona Decyzją Nr 136 z dnia 18 kwietnia 2019 r.) Dz.Urz.KGP.2018.52 i Dz.Urz.KGP.2019.??),

⁶ Zarządzenie Nr 4 Komendanta Głównego Policji z dnia 9 lutego 2017 r. w sprawie niektórych form organizacji i ewidencji czynności dochodzeniowo-śled-

czych Policji oraz przechowywania przez Policję dowodów rzeczowych uzyskanych w postępowaniu karnym (Dz.Urz.KGP.2017.9).

⁷ Decyzja Nr 106 Komendanta Głównego Policji z dnia 27 marca 2018 r. zmieniona Decyzją nr 146 z dnia 6 maja 2019 r. (Dz.Urz.KGP.2018.53 i Dz.Urz.KGP.2019.79),

praktycznych w tym zakresie także jest dopełnieniem tej wątpliwości.

Podobnie jak w przypadku czynności dochodzeniowo-śledczych, czy jest to zakres treściowy i wymiar czasowy zajęć wystarczający do ich opanowania i właściwego przygotowania policjanta do jego realizacji? Należałoby tu również przeprowadzić szczegółowe badania wśród słuchaczy przedmiotowych kursów i poznać ich opinie i potrzeby w tym zakresie.

Zasadnym wydaje się zwiększenie wymiaru czasowego zajęć z tego zakresu, a także wprowadzenie zajęć praktycznych na tym etapie, gdyż przy realizacji kolejnych tematów, tj.: nr 6 Zasadzka (gdzie łącznie 6 godzin zajęć obejmujących jej przygotowanie – rozpoznanie, sporządzenie planu zasadzki i symulację jej realizacji), nr 10 Szczególne metody pracy operacyjnej, w zakresie kombinacji operacyjnej (gdzie łącznie 3 godziny zajęć przeznaczono na całość zagadnień dot. kombinacji operacyjnej, w tym sporządzenie jej planu), nr 13 Sprawa operacyjna (gdzie łącznie 8 godzin zajęć przeznaczono na zagadnienia teoretyczne i sporządzenie dwóch planów – planu sprawy operacyjnej i planu realizacji sprawy operacyjnej), czy z bloku zagadnieniowego nr III tematy nr 7, nr 8, nr 9, gdzie przy ich wszystkich sporządzaniu wykorzystywane są już posiadane przez słuchaczy wiedza i umiejętności z wcześniejszych zajęć z tego zakresu.

CZĘŚĆ II

ANALIZA INFORMACJI (MATERIAŁÓW) JAKO ZASADNICZY PUNKT WYJŚCIA DO DALSZEGO PLANOWANIA PROCESU WYKRYWCZEGO

podinsp. Waldemar Szilke

Zakład Kryminalny Szkoły Policji w Pile

Planowanie każdego procesu wykrywczego determinowane jest liczbą i wiarygodnością posiadanych w danej sprawie informacji, a tym samym ich źródeł, z których je uzyskano lub można uzyskać.

Model procesu wykrywczego prezentowany przez prof. Tadeusza Hanauskę obejmuje następujące elementy¹:

- źródła pierwszych informacji,
- źródła znane i nieznane,
- uzyskanie pierwszych informacji,
- poszukiwanie i wykrywanie źródeł pierwszych informacji (źródła nieznane),
- badanie, uzupełnianie i sprawdzanie informacji,
- opracowanie myślowe informacji (analiza, segregacja, eliminacja, synteza),
- budowa wersji kryminalistycznych (wykrywczych),
- ustalenie danych dotyczących sprawcy,
- sprawdzanie jego alibi,
- poszukiwanie działaniami wykrywczymi określonego sprawcy,
- zabezpieczenie osoby sprawcy,
- wstępne opracowanie materiałów uprawdopodobniających wersję w aspektach dowodowych.

Przedstawiony powyżej model jest pełnym zestawem działań wykrywczych, który nie zawsze w takim zakresie musi wystąpić, ograniczając się tylko do kilku, a czasami nawet jednej z nich, w zależności od posiadanych informacji w danej sprawie².

Źródła pierwszych informacji w sprawie według powyższego modelu zostały podzielone na źródła znane i źródła nieznane³. Źródła znane to te, z których już uzyskano informacje lub mogą być uzyskane. Osobną kwestią jest tu kompletność i wiarygodność informacji uzyskanych z tych źródeł. Natomiast źródła nieznane, to te, które należy dopiero wykryć, a następnie dążyć do pozyskania z nich informacji.

Uzyskane z obu grup tych źródeł informacje po ich badaniu, uzupełnieniu i sprawdzeniu, będą wykorzystane w kolejnym etapie procesu, jakim jest ich opracowanie myślowe obejmujące analizę, segregację, eliminację i syntezę⁴.

W sprawach o nieskomplikowanym charakterze zdarzenia i względnie niedużej ilości uzyskanych w nich pierwszych informacji, takiej analizy może się podjąć i przeprowadzić ją z powodzeniem każdy policjant komórek służby kryminalnej lub śled-

¹ T. Hanausek, Zarys taktyki kryminalistycznej. Warszawa 1994, s. 104-105.

² T. Hanausek, Zarys kryminalistycznej teorii wykrywania. Cz. I Pojęcie i przedmiot wykrywania sprawców przestępstw. Warszawa 1978, s. 46.

³ T. Hanausek, Zarys kryminalistycznej... op. cit., s. 46.

⁴ Ibidem.

czej planujący, a następnie prowadzący proces wykrywczy. Policjant ten powinien legitymować się jednak przeszkoleniem specjalistycznym, w ramach którego realizowane były zajęcia z zagadnień dotyczących planowania procesu wykrywczego.

Analiza materiałów takiej sprawy obejmuje szczegółową analizę materiałów procesowych i operacyjnych, a następnie na jej podstawie wyznaczanie kierunków i sposobów dalszego działania w sprawie. Analiza informacji (materiałów) sprawy pozwala ustalić na danym jej etapie stan posiadanej wiedzy – co wiemy na pewno, co z pewnym prawdopodobieństwem (postawione wnioski), a czego nie wiemy. Pola tej niewiedzy wyznaczają kierunki i sposoby dalszego działania w celu uzyskiwania nowych informacji w sprawie.

Sukces postępowania przygotowawczego zależy od trafności „pierwszego ujęcia sprawy”, a częstym początkiem błędów w postępowaniu przygotowawczym jest wadliwe podejście do pierwszych informacji o przestępstwie.⁵ W postępowaniu często ustaje dopływ nowych informacji, co skutkuje zastojem sprawy i malejącą szansą na tworzenie nowych kierunków zdobywania informacji w sprawie, a tym samym jej wyjaśnienia.

W sprawach dotyczących zdarzeń o bardziej złożonym charakterze, gdzie najczęściej uzyskiwana jest już na ich nawet początkowym etapie duża, a nawet bardzo duża liczba pierwszych informacji, wymagane jest zastosowanie szczególnych metod działań.

Analiza takiej liczby informacji i to często o złożonej treści, przekracza możliwości zdecydowanej większości policjantów komórek służby kryminalnej lub śledczej prowadzących czynności wykrywcze w ramach postępowań przygotowawczych czy też spraw operacyjnych. Analiza taka bez posiadania przez podejmującego się jej policjanta specjalistycznych umiejętności,

a także zastosowania specjalistycznych narzędzi analitycznych jest wręcz niemożliwa i skazana na niepowodzenie. Takimi umiejętnościami i narzędziami dysponują w Policji jedynie policyjni analitycy kryminalni.

Zarządzenie nr 1012 Komendanta Głównego Policji w sprawie stosowania przez Policję analizy kryminalnej⁶, w §2 wskazuje, iż analizę, kryminalną stosuje się w szczególności w sprawach wielowątkowych, o dużym zasięgu terytorialnym oraz w których sposób popełnienia przestępstwa wskazuje na wysoką specjalizację działalności przestępczej lub rozwojowy charakter sprawy. Z kolei przepisy §4 określające szczegółowe zadania komórek analizy kryminalnej działających w jednostkach organizacyjnych Policji, w pkt 1 wskazują, że zadania te polegają w szczególności na sporządzaniu analiz kryminalnych wspomagających proces wykrywczy. Natomiast zapisy § 5 wskazują, że do zadań analityka kryminalnego należy w szczególności:

- wspomaganie procesów wykrywczych poprzez zastosowanie specjalistycznych narzędzi analitycznych;
- współdziałanie z prowadzącym postępowanie przygotowawcze lub sprawę operacyjną w procesie doboru informacji źródłowych dla przeprowadzenia analizy;
- udział w wytyczaniu kierunków pracy w analizowanych sprawach;
- udział w grupach i zespołach zadaniowych w zakresie niezbędnym do wykonania zleconej analizy.

Udział analityka w sprawie jest inicjowany wnioskiem (co wskazują § 6 i 7) o wykonanie analizy kryminalnej, wraz z którym wnioskodawca dostarcza wszystkie materiały niezbędne do wykonania analizy kryminalnej. Kierujący komórką analizy kryminalnej może wystąpić do wnioskodawcy o przekazanie dodatkowych, niezbędnych materiałów do wykonania analizy kryminalnej. Kierujący komórką analizy kryminalnej

⁵ J. Gurgul, Najważniejsze błędy we wstępnej fazie postępowania w sprawach o zabójstwa, „Problemy Kryminalistyki” 2000, nr 231, s. 28-32.

⁶ Zarządzenie nr 1012 KGP z dnia 23.09.2004 r. w sprawie stosowania przez Policję analizy kryminalnej. (Dz.Urz.KGP.2004.20.124 ze zm.)

może odmówić wykonania zlecenia, jeżeli materiały nie pozwalają na wykonanie analizy kryminalnej.

Po wykonaniu analizy kryminalnej, w sporządzonej zgodnie z § 9 z niej dokumentacji, zawarte są między innymi wnioski lub hipotezy wraz z ich uzasadnieniem, a także zalecenia wskazujące kierunki i kolejność ewentualnych dalszych działań, które zlecający przeprowadzenie analiz wykorzysta już w swoich dalszych działaniach.

W Zarządzeniu nr 1426 KGP z 2004 roku⁷, regulującym metodykę wykonywania czynności dochodzeniowo-śledczych, w przepisach dotyczących planowania w postępowaniu przygotowawczym, w § 27 ust. 5 wskazano, że w budowaniu ich planów ma brać udział analityk kryminalny, o którym mowa w Zarządzeniu nr 1012 KGP, również z 2004 roku, dotyczącym stosowania analizy kryminalnej.⁸ Powyższe rozwiązanie wynikało prawdopodobnie ze słusznego założenia, że szczególne umiejętności i środki są niezbędne do zastosowania ich w sprawach o takim stopniu ich skomplikowania.

Kolejne zarządzenia Komendanta Głównego Policji regulujące ten obszar, tj. Zarządzenie nr 109 KGP z 2012 roku⁹, Zarządzenie nr 25 KGP z 2015 roku¹⁰, a także obecnie obowiązujące Zarządzenie nr 4 KGP z 2017 roku¹¹, nie nawiązują niestety już do roli i zadań analityka kryminalnego w planowaniu w postępowaniu przygotowawczym, w zakresie jego udziału i pomocy w budowaniu wersji i planów w sprawach, co należy uznać za rozwiązanie ze szkodą dla planowania procesu wykrywczego.

Choć wprowadzona przez wcześniejsze przepisy praktyka korzystania z pomocy analityków kryminalnych pozostała i jest stosowana również dzisiaj mimo braku formalnych wskazań w przepisach w tym zakresie.

Szczegółowa i obiektywna analiza informacji i materiałów, zarówno o charakterze procesowym, ale również i operacyjnym, uzyskanych w każdej sprawie powinna w szczególności obejmować:¹²

- 1) próbę rekonstrukcji przebiegu przestępstwa,
- 2) ocenę faktów i okoliczności pod kątem ich logicznego związku z zaistniałym przestępstwem,
- 3) ocenę wartości (wykrywczej i dowodowej) zabezpieczonych śladów i przedmiotów oraz innych danych uzyskanych w sposób zarówno procesowy jak i operacyjny,
- 4) wnioski odnoszące się do:
 - sposobu i środków służących do dokonania przestępstwa,
 - pobudek i motywów działania sprawcy,
 - cech psychofizycznych sprawców oraz środowiska, z którego mogą się wywodzić,
 - osobowości ofiary i jej związku ze sprawcą oraz jej roli w genezie przestępstwa,
 - ewentualnego związku zaistniałego przestępstwa z innymi zdarzeniami, a zwłaszcza z czynami o podobnym charakterze, z uwzględnieniem możliwości modyfikacji działań sprawcy,

⁷ Zarządzenie nr 1426 KGP z dnia 23.12.2004 r. w sprawie metodyki wykonywania czynności dochodzeniowo-śledczych przez służby policyjne wyznaczone do wykrywania przestępstw i ścigania ich sprawców (Dz.Urz.KGP.2005.1.1)

⁸ Zarządzenie nr 1012 KGP z dnia 23.09.2004 r. w sprawie stosowania przez Policję analizy kryminalnej. (Dz.Urz.KGP.2004.20.124 ze zm.)

⁹ Zarządzenie nr 109 Komendanta Głównego Policji z dnia 15.02.2012 r. w sprawie niektórych form organizacji i ewidencji czynności dochodzeniowo-śledczych Policji oraz przechowywania przez Policję dowodów rzeczowych uzyskanych w postępowaniu karnym. (Dz.Urz.KGP.2012.6 ze zm.)

¹⁰ Zarządzenie nr 25 Komendanta Głównego Policji z dnia 23.07.2015 r. w sprawie niektórych form organizacji i ewidencji czynności dochodzeniowo-śledczych Policji oraz przechowywania przez Policję dowodów rzeczowych uzyskanych w postępowaniu karnym. (Dz.Urz.KGP.2015.58 ze zm.)

¹¹ Zarządzenie nr 4 Komendanta Głównego Policji z dnia 9.02.2017 r. w sprawie niektórych form organizacji i ewidencji czynności dochodzeniowo-śledczych Policji oraz przechowywania przez Policję dowodów rzeczowych uzyskanych w postępowaniu karnym. (Dz.Urz.KGP.2017.9 ze zm.)

¹² W. Malowany, P. Herbowski, „Planowanie czynności wykrywczych”. SP w Pile. Piła 2008, s.21-23

- inne ewentualne wnioski wynikające z dokonanych ustaleń,
- 5) ocenę prawidłowości dotychczasowych kierunków działań wykrywczych oraz sposobów ich realizacji, a zwłaszcza w zakresie:
 - zasadności przyjętych wersji wykrywczych,
 - wszechstronności wykorzystania na tym etapie możliwości procesowych i operacyjnych,
 - stwierdzonych braków i niedociągnięć oraz niewyjaśnionych sprzeczności.

Analizie tej powinny być poddane w szczególności informacje zawarte w następujących materiałach¹³:

- zawiadomieniu o przestępstwie lub pierwszych doniesieniach o nim, pochodzących z innego źródła,
- sprawozdaniu policjantów, którzy jako pierwsi zetknęli się z miejscem zdarzenia,
- sprawozdaniu policjantów zabezpieczających miejsce zdarzenia,
- relacji policjantów z ewentualnego pościgu za sprawcą,
- danych z rozmów i wywiadów przeprowadzanych na miejscu przestępstwa oraz wiadomościach przekazywanych przez policjantów, którym podlega służbowo rejon zdarzenia (dzielnicowych),
- wynikach ustaleń (wywiadach) w środowisku, z którego wywodziła się ofiara,
- wynikach oględzin miejsca zdarzenia i danych z innych czynności z nim związanych (np. eksperyment procesowy, wstępne badania identyfikacyjne, użycie psa tropiącego),
- ustaleniach z penetracji terenu otaczającego rejon miejsca zdarzenia,
- wynikach rozpoznania posesyjnego w rejonie zdarzenia,
- przesłuchaniach świadków,
- wynikach sprawdzeń w środowiskach kryminogennych,

- opiniach biegłych, informacjach od konsultantów,
- informacjach uzyskanych od osobowych źródeł informacji, a także innych danych uzyskanych innymi metodami i środkami pracy operacyjnej, a także doniesieniach anonimowych,
- wynikach innych czynności niecierpiących zwłoki, inspirowanych przez ustalenia na miejscu i w rejonie zdarzenia (przesłuchania, przeszukania, okazania, zatrzymania, oględziny osoby (ciała), odzieży, przedmiotów, identyfikacje środkami techniki kryminalistycznej),
- wynikach konfrontacji ustaleń w sprawie z danymi zawartymi w dokumentacji operacyjnej pracy służby operacyjno-rozpoznawczej,
- wynikach konfrontacji ustaleń w sprawie z danymi zawartymi w aktach postępowań przygotowawczych prowadzonych o podobne przestępstwa w przeszłości lub obecnie,
- informacjach od społeczeństwa uzyskanych oficjalnie lub anonimowo, po apelach o pomoc w dopływie informacji, w mediach (prasa, radio, telewizja, Internet),
- uogólnieniach naukowych kazuistyki krajowej i zagranicznej dotyczących kryminologicznych i kryminalistycznych cech przestępstwa, ofiar i sprawców czynów określonych kategorii,
- różnych innych dyscyplinach wiedzy i praktyki społecznej, możliwych do wykorzystania w określonym przypadku.

Analiza informacji zawartych w powyższych źródłach i jej wyniki jest punktem wyjścia do kolejnego etapu procesu wykrywczego, jakim jest budowanie na ich podstawie wersji wykrywczych o różnym stopniu szczegółowości. Powyższe zagadnienie będzie treścią kolejnej części.

¹³ W. Malowany, P. Herbowski, „Planowanie czynności wykrywczych”. SP w Pile. Piła 2008, s.21-23

PRAWIDŁOWOŚĆ INTERPRETACJI PRZEPISÓW DOT. POSZUKIWAŃ OPIEKUŃCZYCH

**NA PODSTAWIE ZMIAN DO ZARZĄDZENIA NR 48/18
KOMENDANTA GŁÓWNEGO POLICJI Z DNIA 28 CZERWCA 2018 R.**

asp. szt. Maciej Kańczkowski

Zakład Prewencji i Technik Interwencyjnych Szkoły Policji w Pile

Zmiany przepisów, jak i zmiany w życiu każdego człowieka mają dla większości z nas wydźwięk pejoratywny i tylko ich doświadczenie jest w stanie zmienić to nastawienie. Aby jednak dokonało się to w sposób gwarantujący przekonanie się do nich, ich ogólną akceptację należy przeprowadzać w sposób umiejętny, co powinno wyrażać się z odpowiednim przekazem mającym na celu wytłumaczenie potrzeby wprowadzenia zmian i co ważniejsze - korzyści jakie one ze sobą niosą. Każdy zdroworozsądkowy człowiek musi się zgodzić ze stwierdzeniem, że zmiany mają sens tylko w sytuacji, kiedy prowadzą do poprawy sfery, której one dotyczą, chociaż nie zawsze jest to widoczne na pierwszy rzut oka. Brak dostatecznych informacji i błędna interpretacja przepisów może powodować pewne aberracje i utrudniać ich stosowanie.

Niniejszy artykuł ma na celu przybliżenie problematyki związanej ze stosowaniem przepisów w miarę wąskiego zakresu jakim są poszukiwania opiekuńcze, a które w ostatniej dekadzie były wielokrotnie zmieniane i nadal są przedmiotem badań mających na celu dostosowanie przepisów do zmieniających się realiów otaczającej nas rzeczywistości.

Na wstępie należy przybliżyć definicję poszukiwań opiekuńczych ich zakres, a więc zgodnie z Zarządzeniem nr 32 Komendanta Głównego Policji z dnia 13 listopada 2020 r. zmieniające zarządzenie nr 48 Komendanta Głównego Policji z dnia

28 czerwca 2018 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznanych zwłok oraz szczątków ludzkich, są to „... poszukiwania osoby małoletniej i nieletniej prowadzone w związku z:

- decyzją sądu rodzinnego o umieszczeniu nieletniego w schronisku dla nieletnich, zakładzie poprawczym lub innej wskazanej placówce, zawierają zlecenie lub polecenie wydane na podstawie ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich,
- samowolnym oddaleniem się nieletniego ze schroniska dla nieletnich lub zakładu poprawczego albo innej placówki, w której nieletni był umieszczony na mocy decyzji sądu rodzinnego albo z niepowrotem nieletniego tam przebywającego z przepustki lub urlopu wypoczynkowego,
- samowolnym oddaleniem się małoletniego w wieku od 14 lat z domu rodzinnego, placówki opiekuńczo-wychowawczej, młodzieżowego ośrodka socjoterapii lub innej tego typu placówki zapewniającej pieczę zastępczą albo niepowracających z przepustek do tych ośrodków i placówek, bez znaczenia czy było to pierwsze czy kolejne świadome i celowe oddalenie się małoletniego, jeśli nie

stwierdzono zagrożenia wynikających z pkt 3 lit. a lub b.”¹

W powyższym przepisie, który zawarty jest w przedmiotowym zarządzeniu, w §2 ust 1 można zauważyć zmianę w stosunku do wcześniej obowiązującego wynikającego z Zarządzenia nr 48/18 KGP z dnia 28 czerwca 2018 r. Modyfikacja ta dotyczy aspektu osób małoletnich w wieku od lat 14 samowolnie oddalających się z placówek o charakterze opiekuńczo-wychowawczym, w tym także domów rodzinnych. Wcześniejsza konstrukcja aktu prawnego nie precyzowała do końca sytuacji, kiedy dane poszukiwanie osoby małoletniej w wieku od lat 14 może być prowadzone jako poszukiwanie opiekuńcze czy też jako zaginięcie poziomu I i II. Po zmianie wskazane jest w sposób dokładny, iż w przypadku niestwierdzenia przesłanek do zastosowania poszukiwań I i II poziomu, poszukiwania prowadzone są w ramach poszukiwań opiekuńczych. Nie ma już znaczenia czy to jest pierwsze świadome i celowe oddalenie się małoletniego. Doprecyzowanie przepisów ułatwiło ich interpretację i zostało one m.in. wypracowane na podstawie uwag policjantów na co dzień borykających się z tym problemem. Jednocześnie jest to dobry przykład, że w kształtowaniu przepisów istotna jest tzw. informacja zwrotna, pozwalająca ich autorom dostosowanie treści tworzonych aktów prawnych do realiów codziennej służby.

Kolejną istotną zmianą w odniesieniu do przepisów obowiązujących przed dniem 13 listopada 2020 r. jest adaptacja komórek organizacyjnych Policji odpowiedzialnych za prowadzenie poszukiwań opiekuńczych w zależności od ich okoliczności wszczęcia, a także właściwości miejscowej.

Pierwszą istotną zmianą, jaką należy zauważyć jest uwarunkowanie wszczęcia

poszukiwań opiekuńczych na podstawie decyzji sądu rodzinnego o umieszczeniu nieletniego w schronisku dla nieletnich, zakładzie poprawczym lub innej wskazanej placówce, zawierająca zlecenie lub polecenie wydane na podstawie *ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich* przez komórkę organizacyjną do spraw nieletnich umiejscowioną w służbie prewencji Policji właściwej miejscowo, od ostatniego znanego miejsca zamieszkania małoletniego lub nieletniego, a nie jak wcześniej przepis wskazywał miejsca zameldowania. Należy również wskazać, iż mocodawca odwołuje się do przepisów kodeksu cywilnego, gdzie jest ujęta definicja miejsca zamieszkania, tj.:

- Miejscem zamieszkania osoby fizycznej jest miejscowość, w której osoba ta przebywa z zamiarem stałego pobytu (art. 25 KC);²
- Miejscem zamieszkania dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską jest miejsce zamieszkania rodziców albo tego z rodziców, któremu wyłącznie przysługuje władza rodzicielska lub któremu zostało powierzone wykonywanie władzy rodzicielskiej (art. 26 § 1 KC);³
- Jeżeli władza rodzicielska przysługuje na równi obojgu rodzicom mającym osobne miejsce zamieszkania, miejsce zamieszkania dziecka jest u tego z rodziców, u którego dziecko stale przebywa. Jeżeli dziecko nie przebywa stale u żadnego z rodziców, jego miejsce zamieszkania określa sąd opiekuńczy (art. 26 § 2 KC);⁴
- Miejscem zamieszkania osoby pozostającej pod opieką jest miejsce zamieszkania opiekuna (art. 27 KC);⁵
- Można mieć tylko jedno miejsce zamieszkania (art. 28 KC).⁶

Znając problematykę związaną z miejscem zamieszkania w sprawach poszukiwawczych można odnieść wrażenie,

¹ Zarządzenie nr 32 Komendanta Głównego Policji z dnia 25 listopada 2020 r. zmieniające zarządzenie w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznanego zwłok oraz szczątków ludzkich

² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

iż obwarowania prawne dotyczące miejsca zamieszkania nie do końca likwidują problem związany z jego określeniem, jednakże zdecydowanie bardziej precyzują tę kwestię i ilustrują przedmiot dotyczący miejsca zamieszkania osób nieletnich i małoletnich. Na podstawie tych wskazań można pokusić się o stwierdzenie, że miejsce zamieszkania osoby nieletniej i małoletniej jest głównie zależne od ich aktualnego opiekuna prawnego czy to rodzica, czy też innej wyznaczonej prawnie osoby lub placówki.

Oprócz zmiany związanej z przemianą miejsca zameldowania na miejsce zamieszkania, dodano również zaangażowanie służby kryminalnej w poszukiwania opiekuńcze. Wcześniejsze przepisy zezwalały na taką sytuację poprzez ogólny zapis w § 36 ust. 1 Zarządzenia nr 48 KGP z dnia 28 czerwca 2018 r., tj. „Poszukiwania opiekuńcze prowadzi wyznaczeni przez kierownika jednostki Policji policjanci komórek organizacyjnych do spraw nieletnich i patologii, a w szczególnie uzasadnionych przypadkach **inni wyznaczeni policjanci**”.⁷

Aktualnie zarządzenie nr 32 KGP z dnia 13 listopada 2020 r. w sposób jednoznaczny czyni odpowiedzialnym za poszukiwania opiekuńcze, o których mowa we wcześniej wspomnianym §31 ust. 1 pkt 2 i 3, służbę kryminalną co normalizuje przepis §35 ust. 1 pkt 4 zarządzenia nr 32 KGP z dnia 13 listopada 2020 r.

„Poszukiwania opiekuńcze, o których mowa w §31 ust. 1 pkt 2 i 3, przez pierwsze 7 dni od zgłoszenia zawiadomienia o samowolnym oddaleniu się osoby małoletniej lub nieletniej prowadzi komórka organizacyjna służby kryminalnej jednostki Policji, z terenu której osoba samowolnie się oddaliła lub dokąd nie powróciła z przepustki”.⁸

Następnie po upływie wyznaczonego czasu, jednostka Policji prowadząca sprawę

poszukiwania opiekuńczego, po wcześniejszym sporządzeniu analizy wykonanych czynności przekazuje daną sprawę jednostce Policji właściwej ze względu na miejsce zamieszkania osoby małoletniej lub nieletniej przed umieszczeniem jej w placówce albo ośrodku. Do dalszego prowadzenia sprawy wyznaczeni są policjanci tamtejszej komórki organizacyjnej służby kryminalnej.

Do czasu przejścia sprawy poszukiwań opiekuńczych wszczętych na podstawie zawiadomienia i samowolnym oddaleniu się osoby małoletniej lub nieletniej przed umieszczeniem jej w placówce albo ośrodku sprawę prowadzi jednostka Policji, która wszczęła poszukiwania opiekuńcze.

Ponadto należy pamiętać, iż oprócz analizy, którą policjant jest zobowiązany sporządzić po upływie 7 dni, po upływie każdego kolejnych 3 miesięcy należy sporządzić analizę zawierającą opis okoliczności zdarzenia oraz podjęte w sprawie czynności, które zatwierdza kierownik jednostki Policji. Zgodnie z zarządzeniem nr 32 KGP z dnia 13 listopada 2020 r. sporządzenie analizy po 7 dniach od zgłoszenia zawiadomienia jest obowiązkowe, nawet w sytuacji, kiedy nie dochodzi do przekazania sprawy do innej jednostki Policji.

Kierownik jednostki Policji, która aktualnie prowadzi sprawę poszukiwania opiekuńczego jest zobligowany do zapoznania się z wymienionymi wcześniej analizami, a następnie na podstawie zawartych w nich informacji może zlecić wykonywanie dalszych czynności w ramach poszukiwań osoby zaginionej. Podstawą takiego działania będzie sytuacja, gdy wystąpi konieczność szybkiego odnalezienia osoby z uwagi na występujące zagrożenie jej życia, zdrowia lub wolności.

Należy pamiętać, że po podjęciu takiej decyzji należy niezwłocznie dokonać stosownego wpisu w Krajowym Systemie

⁷ Zarządzenie nr 32 Komendanta Głównego Policji z dnia 25 listopada 2020 r. zmieniające zarządzenie w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku

ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznanego zwłok oraz szczątków ludzkich

⁸ Ibidem.

Informacyjnym Policji, a samą sprawę poszukiwania osoby zaginionej prowadzi się w oparciu o zawiadomienie o samodzielnym oddaleniu lub notatki służbowej, które stanowiły podstawę wszczęcia poszukiwań opiekuńczych.

W związku z podziałem odpowiedzialności za poszukiwania opiekuńcze pomiędzy służbą prewencji a służbą kryminalną nastąpił również podział komórek pełniących nadzór i kontrolę nad prowadzonymi sprawami. Poszukiwania opiekuńcze wszczęte na podstawie § 31 ust. 1 pkt 1 nadzoruje komórka służby prewencyjnej nadzórnej komendy wojewódzkiej Policji. W sytuacji, gdy poszukiwania opiekuńcze zostały wszczęte na podstawie § 31 ust. 1 pkt 2 i 3 nadzór nad nimi sprawuje komórka właściwa od nadzoru i kontroli nad poszukiwaniami osób zaginionych. Na szczeblu Komendy Głównej Policji nadzór i kontrolę za poszukiwania opiekuńcze wszczęte na podstawie § 31 ust. 1 pkt 1 sprawuje komórka organizacyjna biura KGP właściwa do spraw prewencji, a za poszukiwania opiekuńcze wszczęte na podstawie § 31 ust. 1 pkt 2 i 3 sprawuje komórka organizacyjna biura KGP

właściwego do koordynowania poszukiwań osób zaginionych.

Zmiany również zaszyły w formie dokumentowania czynności dotyczących poszukiwań opiekuńczych i aktualnie teczka powinna zawierać:

- spis zawartości teczek,
- wykaz osób, które zapoznały się z materiałami,
- kartę nadzoru,
- zawiadomienie o samowolnym oddaleniu się,
- potwierdzenie rejestracji oraz dokonanych modyfikacji w KSIP,
- dokumenty z wykonanych czynności dotyczących poszukiwań opiekuńczych.

Powyżej opisane zmiany, jakie nastąpiły w zakresie przepisów regulujących poszukiwania opiekuńcze zdołały rozwiązać chociaż niektóre niejasności związane z ich codziennym stosowaniem. Należy zawsze pamiętać, że oprócz przepisów, w każdej sprawie jaka jest prowadzona w związku z poszukiwaniem osób zaginionych pojawia się czynnik ludzki, który powinien być istotnym elementem wpływającym na sposób prowadzonej sprawy.

SKUTKI NIEWŁĄŚCIWEGO ZŁOŻENIA PM GLAUBERYT

st. asp. Jarosław Tomczewski

Zakład Prewencji i Technik Interwencyjnych Szkoły Policji w Pile

Genezą powstania artykułu jest sytuacja, która spotkała mnie na strzelnicy podczas realizacji zajęć z wyszkolenia strzeleckiego. Jednym z rodzajów broni używanej w czasie szkolenia i służby jest pistolet maszynowy (PM) Glauberyt w odmianie PM-84P i PM-98. Podczas wykonywania pokazu strzelania bojowego z PM po odbezpieczeniu, przeładowaniu broni i naciśnięciu na język spustowy, nie nastąpiło zjawisko strzału. Zgodnie z procedurą usuwania tego typu zacięcia broni (mógł nastąpić niewypał lub zamek nie wprowadził naboju z magazynka do komory nabojoyej), najpierw nasadą dłoni ręki wspomagającej „dobiłem” magazynek, po czym ponownie przeładowałem broń. Po naciśnięciu na spust, strzał ponownie nie padł. Całą sekwencję powtórzyłem jeszcze raz, również bez sukcesu – oddania strzału. Po rozładowaniu broni przystąpiłem do sprawdzenia przyczyny jej niesprawności (brak naboju w komorze nabojoyej). Jej przyczyna okazała się bardzo prozaiczna, z jednej strony – niepoprawne złożenie broni po czyszczeniu, a z drugiej śmiertelnie niebezpieczna – w przypadku zagrożenia - użytkownik PM był praktycznie bezbronny.

PM-84P i PM-98 Glauberyt

Pistolet maszynowy PM-98 jest samoczynną bronią indywidualną przeznaczoną dla (...) służb policyjnych (...). Służy do walki i samoobrony na krótkich odległościach do 150m. Strzela ogniem pojedynczym lub seryjnym. Wyróżnia się dobrą celnością i skupieniem pocisków na odległości do 75 m. (1, 2). Powyższe można również odnieść do PM-84P, który w linii prostej jest poprzednikiem PM-98.

W codziennej służbie policjantów pionu prewencji jest obecnie spotykany sporadycznie. Do niedawna na fali zamachów terrorystycznych w Europie Zachodniej jeden z patroli prewencji całodobowo musiał być wyposażony w pistolet maszynowy. Inni użytkownicy to funkcjonariusze wydziałów

konwojowych realizujący doprowadzenia lub konwoje wymagające środków wzmocnienia w postaci broni maszynowej. Jest to również podstawowa „długa broń” nieetatowych grup realizacyjnych w komendach powiatowych Policji podczas realizowanych czynności. Ponadto, może być użyta i wykorzystana w działaniach pościgowych, kontrolno-blokadowych, ochronnych w celu zwiększenia celności, skuteczności i siły ognia uzbrojonego w nią funkcjonariusza. Nigdy nie zastępuje broni osobistej (pistoletu), stanowi natomiast dodatkowe uzbrojenie. Z chwilą pobrania PM, staje się on główną bronią uzbrojonego w nią policjanta. W przypadku braku możliwości prowadzenia ognia z PM (niesprawności broni, brak amunicji) jego miejsce zajmuje pistolet.



Zdj. 1. Od góry PM-84P, PM-98.

Budowa PM

Pistolet maszynowy zbudowany jest z części i zespołów. Na potrzeby niniejszego artykułu skupimy się tylko na tych elementach (zespółach i częściach), których niewłaściwe złożenie (połączenie z innymi elementami) może nieść ze sobą zagrożenie życia i zdrowia strzelca lub osób postronnych. Elementy wchodzące w skład tej broni to:

- zespół komory zamkowej i kolby,
- zespół chwytu,
- lufa.

Sposoby niewłaściwego złożenia

Opisany na wstępie przypadek spowodowany był niewłaściwym połączeniem ze sobą dwóch zespołów - mianowicie zespołu komory zamkowej i kolby z zespołem chwytu (zdj. 2). Poprawny sposób złożenia broni zaprezentowano na zdj. 3. Elementy te łączone są ze sobą w dwóch „węzłach”: przednim („zawias” nad kabłąkiem) oraz tylnym - współosiowe otwory przelotowe w obu zespołach, przez które przechodzi tulejka łącznika i łącznik. Błąd polegał na tym,

że „zawias” znajdujący się nad kabłąkiem w górnej części zespołu chwytu (zdj. 4) nie został wprowadzony w otwór montażowy (łączy) w zespole komory zamkowej i kolby (zdj. 5). Chwyt był przymocowany wyłącznie za pomocą tulejki łącznika i łącznika. Spowodowało to sprężynowanie zespołu chwytu na „zawiasie przednim”. W efekcie zespół był odchylony w dół i obniżony o około 5mm względem zespołu komory zamkowej i kolby. To na pozór nieznaczne odchylenie spowodowało obniżenie magazynka i naboju w nim zawartych na tyle, iż znajdowały się poniżej czułka zamka, który nie był w stanie pobrać ich z niego i wprowadzić do komory nabojoyej (Foto 6).

Objawy: brak zjawiska strzału i brak naboju w komorze nabojoyej.

Sposób usunięcia niesprawności: rozłożyć PM i poprawnie złożyć, ze zwróceniem szczególnej uwagi na sposób połączenia zespołów komory zamkowej i kolby z zespołem chwytu.

Środki ostrożności: przed strzelaniem sprawdzić poprawność złożenia broni (czy zespół chwytu na całej długości przylega do zespołu komory zamkowej i kolby).



Zdj. 2. Nieprawidłowy sposób połączenia zespołu komory zamkowej i kolby z zespołem chwytu.



Zdj. 3. Prawidłowy sposób połączenia zespołu komory zamkowej i kolby z zespołem chwytu.



Zdj. 4. „Zawias” nad kabłąkiem.



Zdj. 5. Otwór montażowy (łązący) w zespole komory zamkowej i kolby.



Zdj. 6. Nieprawidłowy (po lewej) i prawidłowy (po prawej) sposób połączenia zespołu komory zamkowej i kolby z zespołem chwytu. Widoczne różnice w wysokości szczęk magazynka i naboju względem dolnej płaszczyzny komory naboju.

Drugi sposób niewłaściwego złożenia PM to nieprawidłowe osadzenie lufy w obsadzie lufy i przykręcenie jej nakrętką (zdj. 7). Obsada lufy jest częścią zespołu komory zamkowej i kolby służącą wraz z obejmą lufy do zamocowania lufy w broni. Lufa ma kształt wydrążonego walca z kołnierzem (o grubości 3,6 mm dla PM-98 i 3,7 mm dla PM-84P) na części obwodu („półksiężyc”), który służy do właściwego jej pozycjonowania w obsadzie lufy (kolejny „półksiężyc”). Błąd podczas składania polega na tym, że składający nie łączy kołnierzy „czołem do czoła” tylko bokiem do boku (zdj. 8). Powoduje to przesunięcie osiowe lufy do przodu o grubość kołnierza, czyli minimum 3,6-3,7 mm. Skutkiem tego komora nabożowa również jest przesunięta do przodu, o co najmniej 3,6 mm. Z tego powodu nie cały nabój, a konkretnie łuska znajduje się w komorze nabożowej (zdj. 9). W momencie oddawania strzału niepodparta ścianami komory nabożowej dolna część łuski (ścianki boczne) poddawana jest działaniu energii gazów prochowych. Materiał łuski (mosiądz) jest metalem bardzo plastycznym i odkształca się, absorbując podwyższone ciśnienie. Ma również miejsce kompresja długości łuski (16,01 – 18,6 mm) (zdj. 10-15).

W skrajnych przypadkach dochodzi do przerwania ciągłości łuski i wyrzutu części gazów prochowych oraz mosiężnych elementów łuski do komory zamkowej. W prezentowanej łusce (perforowanej) nastąpił spadek masy o 0,14 grama. Średnia ważona z 10 sztuk to 4,03 grama, masa łuski perforowanej 3,89 grama. Ubytek masy wynosi około 3,5% wagi początkowej łuski. Brakujące procenty zamieniły się w odłamki, które mogą razić strzelca (oczy, twarz, dłoń) lub osobę znajdującą się w pobliżu. Stanowi to zagrożenie dla strzelca i osób postronnych. Wykonywane są również łuski ze stali oraz aluminium, lecz nie są obecnie tak rozpowszechnione jak łuski mosiężne.

Objawy: rozdęcie łuski w dolnej części, przedmuchy gazów prochowych i drobiny łuski (mosiądz) w komorze zamkowej.

Sposób usunięcia niesprawności: rozłożyć PM i poprawnie złożyć, ze zwróceniem szczególnej uwagi na sposób połączenia zespołu komory zamkowej z lufą (obsada lufy – lufa).

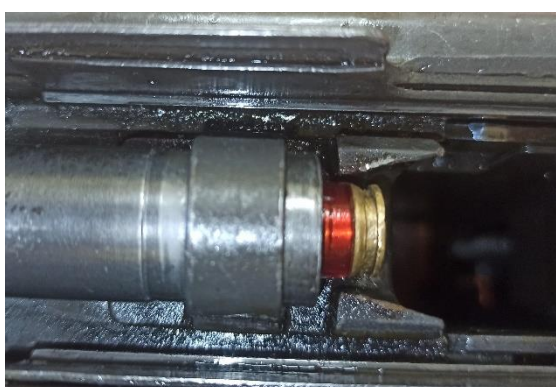
Środki ostrożności: przed strzelaniem sprawdzić poprawność złożenia broni (czy nie występuje luz na lufie w osi broni).



Zdj. 7. Nieprawidłowe (lewa ilustracja) i prawidłowe złożenie broni (prawa ilustracja).



Zdj. 8. Nieprawidłowe (lewa ilustracja) i prawidłowe osadzenie lufy w obsadzie lufy (prawa ilustracja). Przyczyna pozycjonowanie lufy bokiem do boku kołnierza zamiast „czołem do czoła”.



Zdj. 9. Nieprawidłowe (lewa ilustracja) i prawidłowe osadzenie lufy w obsadzie lufy (prawa ilustracja). Widoczna różnica w głębokości wprowadzenia naboju do komory nabojoyej.



Zdj. 10. Rozdęte i perforowane łuski.



Zdj. 11. Rozdęte i perforowane łuski.



Zdj. 12. Lufa i perforowana łuska.



Zdj. 13. Lufa i perforowana łuska.



Zdj. 14. Lufa i rozdęta łuska.



Zdj. 15. Lufa i rozdęta łuska.

Każdorazowo po pobraniu broni i przed rozpoczęciem strzelania należy sprawdzić poprawność jej złożenia. Trzeba również zwrócić uwagę na sposób (poprawność) złożenia broni po jej czyszczeniu i konserwacji.

Powyższe kwestie powinny być również przypominane w ramach szkolenia zawodowego podstawowego w jednostkach szkoleniowych Policji oraz podczas doskonalenia lokalnego w jednostkach terenowych.

Tego typu działania przyczynią się do wyeliminowania lub znacznego ograniczenia występowania niepoprawnego składania broni.

- Instrukcja obsługi i użytkowania PM-98 9x19 para Zakłady Metalowe „Łucznik” S.A. Radom 1999.
- Instrukcja obsługi i użytkowania PM-98 9x19 para Fabryka Broni „Łucznik” – Radom sp. z o.o. Radom 2001.

WYKORZYSTANIE BRONI PALNEJ DO ZATRZYMANIA POJAZDÓW

insp. Ryszard Jakubowski

Zastępca Komendanta Szkoły Policji w Pile

W swojej codziennej służbie policjanci często stają przed koniecznością zatrzymania sprawców różnych czynów zabronionych, którzy poruszają się pojazdami. Coraz częściej w tym celu wykorzystywany jest służbowy pistolet. Czy jednak próba

unieruchomienia samochodu standardowym pociskiem wystrzelonym z policyjnej broni jest właściwym sposobem postępowania? Zdarzenia, które miały miejsce na początku 2021 roku wskazują, że skuteczność takiej taktyki działania jest wątpliwa.



Źródło: M. Pałys/A. Pinkowski

Rymań to wieś gminna w województwie zachodniopomorskim. W nocy 28 lutego 2021 r. pracownicy miejscowej stacji paliw zwrócili uwagę na irracjonalnie zachowującą się klientkę, którzy powiadomili Policję. Przybyli na miejsce funkcjonariusze nie sądzili, że młoda kobieta chwilę później zdemoluje budynek stacji. Najpierw kobieta

wycofała swoje BMW spod znajdującego się na stacji sklepu, a następnie z impetem wjechała do środka przez oszkloną witrynę. Niszcząc oczywiście wszystko, co stało na jej drodze. Po dłuższej chwili kobieta wyjechała z budynku i zatrzymała się na podjeździe w pobliżu jednego z dystrybutorów. Po-

licjanci wyciągnęli broń i oddali kilka strzałów w stronę pojazdu. Policyjne pociski nie spowodowały jednak unieruchomienia samochodu. Kobieta nacisnęła pedał gazu i z piskiem opon odjechała ze stacji. Kilka dziesiąt minut później zgłosiła się na jeden z policyjnych komisariatów.

Do podobnego zdarzenia doszło 7 lutego 2021 r. na ulicy Majora Hubala w Gdańsku. Interweniujący policjanci z Wydziału Kryminalnego próbowali zatrzymać mężczyznę poruszającego się samochodem. Miał on orzeczony sądowy zakaz prowadzenia pojazdów. Ponadto był znany funkcjonariuszom ze swojej kryminalnej przeszłości. Kierujący zignorował jednak sygnały jadących za nim nieoznakowanym radiowozem funkcjonariuszy. Jego samochód zatrzymał się dopiero, gdy spowodował kolizję z przypadkowym pojazdem nadjeżdżającym z naprzeciwka. Policjanci wybiegli wówczas ze swojego samochodu. W tym momencie mężczyzna kilkakrotnie uderzył w radiowóz. Padły strzały. Najpierw ostrzegawcze, a później już w kierunku opon auta, którym uciekający taranował zaparkowane przy jezdni pojazdy. Funkcjonariusze oddali łącznie aż 21 strzałów. Sprawca odjechał jednak z miejsca zdarzenia. Dopiero kilka godzin później odnaleziono jego samochód ze śladami licznych przestrzelin. Oczywiście przestępcy w środku już nie było.

Opisane zdarzenia z pewnością skłaniają do refleksji na temat skuteczności wykorzystywania przez Policję broni palnej do unieruchamiania pojazdów. Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz. U. z 2019 r., poz. 2418 tj.) w tym obszarze zawiera bardzo szczegółowe regulacje prawne. Zgodnie art. 47 broń palną można wykorzystać w sytuacji konieczności zatrzymania pojazdu, jeżeli jego działanie zagraża życiu lub zdrowiu policjanta lub innej osoby lub stwarza zagrożenie dla ważnych obiektów, urządzeń lub obszarów. Taki zapis wprowadza dwie przesłanki, które muszą zostać spełnione jednocześnie, aby policjant mógł rozważyć decyzję o oddaniu strzałów:

a) konieczność zatrzymania pojazdu,

b) działanie pojazdu zagraża życiu lub zdrowiu policjanta lub innej osoby albo stwarza zagrożenie dla ważnych obiektów, urządzeń lub obszarów.

Funkcjonariusz nie może również zapominać o ultymatywnym charakterze broni palnej. Jej wykorzystanie może nastąpić tylko wtedy, gdy użycie lub wykorzystanie innych środków przymusu bezpośredniego okazało się niewystarczające do osiągnięcia zakładanych celów lub nie jest możliwe ze względu na okoliczności zdarzenia.

W związku z tym, w opisanych na wstępie zdarzeniach policjanci z pewnością będą musieli uzasadnić, że użycie tak radykalnego środka przymusu do zatrzymania pojazdu, było po prostu konieczne. Taka sytuacja nie zawsze oznacza jednak niezbędność zatrzymania osoby. Ustawodawca depersonalizuje takie sytuacje i wyraźnie wskazuje na potrzebę zatrzymania pojazdu, a nie osoby. W związku z tym może mieć miejsce sytuacja, gdy powstanie konieczność zatrzymania pojazdu, który nie jest jednak kierowany przez człowieka (np. samochód, który samoistnie zaczął staczać się z jakiegoś wzniesienia albo jego właściciel zasłabł za kierownicą i jest nieprzytomny). Działanie pojazdu musi jednak wówczas zagrażać życiu lub zdrowiu człowieka. Dobrem chronionym jest jednak nie tylko życie i zdrowie funkcjonariusza Policji. Zagrożone mogą być także osoby postronne, pasażerowie pojazdu lub nawet sam kierujący. Należy jednak podkreślić, że ustawodawca użył w tym przypadku czasownika „zagraża”. Przepis *expressis verbis* nie wskazuje, że musi to być zagrożenie bezpośrednie. Należy jednak przyjąć, że niebezpieczeństwo dla enumerowanych dóbr istnieje w danej chwili. W związku z tym, jeżeli zagrożenie nie weszło jeszcze w fazę teraźniejszości, a policjant tylko przewiduje, że może powstać dopiero w przyszłości, to taka sytuacja nie będzie legitymizowała wykorzystania broni służbowej. Nieco odmienne sformułowanie występuje w sytuacji, gdy działanie pojazdu mogłoby godzić w ważne obiekty, urządzenia lub obszary. W tym

przypadku ustawa posługuje się określeniem „stwarza zagrożenie”. Takie rozgraniczenie wskazuje, że mamy w tej sytuacji do czynienia z pojęciem nieco szerszym, które obejmuje również pewien stan hipotetyczny. Oznacza to, że zagrożenie musi wprawdzie istnieć realnie, jednak natychmiastowość wystąpienia negatywnych skutków dla dóbr prawnie chronionych jest mniej relewantna.

Pomimo istnienia podstaw prawnych do takiego sposobu wykorzystania broni służbowej, to praktyczna skuteczność takiego działania, raczej mocno będzie odbiegać od stereotypowych wyobrażeń ukształtowanych zwłaszcza przez współczesną kinematografię.

Standardowym uzbrojeniem każdego polskiego policjanta są pistolety strzelające amunicją małokalibrową 9 x 19 *Parabellum*. Jest to bardzo popularny nabój, używany w większości typów pistoletów wojskowych, policyjnych oraz pistoletów maszynowych. Taka amunicja posiada pociski całopłaszczowe (tzw. *TFMJ* - *Total Full Metal Jacket*), w których rdzeń wykonany jest ze stopu ołowiu i znajduje się w płaszczu z twardszego metalu. Amunicja tego rodzaju jest dedykowana do zwalczania celów nieopancerzonych (tzw. miękkich). W związku z tym próba zatrzymania samochodu w ten sposób jest w zasadzie skazana na niepowodzenie. Po prostu tego rodzaju amunicja do tego celu jest zbyt „słaba”. Jej siła penetrująca jest relatywnie duża, jednak następstwa użycia są mało skuteczne. Za jej pomocą można z pewnością poważnie uszkodzić samochód, ale jego ewentualne zatrzymanie się z tego powodu będzie raczej oddalone w czasie. Wiele formacji policyjnych w swoich działaniach stosuje bardziej skuteczną amunicję. Należą do nich np. naboje typu *JHP* (tzw. *Jacketed Hollow Point*), które posiadają pociski pełnopłaszczowe, ale z wgłębieniem wierzchołkowym¹. Taki pocisk w miękkim celu szybko wytraca swoją prędkość i gwałtownie oddaje całą

energię, tworząc często charakterystyczny „grzybek”.

W świetle krajowych regulacji prawnych użycie lub wykorzystanie broni palnej to ostateczność. W związku z tym priorytetem w działaniach Policji nie jest wcale maksymalna skuteczność strzału. Art. 7 ust. 1 wspomnianej ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej stanowi, że: „Środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej używa się lub wykorzystuje się je w sposób wyrządzający możliwie najmniejszą szkodę”. Taki zapis w zasadzie eliminuje możliwość stosowania bardziej destrukcyjnej amunicji podczas typowych interwencji.

W świadomości policjantów mocno zakorzeniony jest stereotyp strzelania w opony pojazdu, jako sposobu gwarantującego jego natychmiastowe zatrzymanie i jednoczesną minimalizację wszelkich negatywnych skutków. W przywołanych interwencjach z Rymania i Gdańska funkcjonariusze działali w taki właśnie sposób. Jednak emocje, które towarzyszą każdej tego typu interwencji powodują, że bardzo trudno jest trafić w opony, szczególnie jeśli „cel” się porusza. Nawet jeśli policjantowi udałooby się oddać precyzyjny strzał, to prawdopodobnie efekt takiego działania będzie daleki od oczekiwanego. Typowa opona samochodowa w takiej sytuacji zachowa się tak samo jak w przypadku najechania na gwoździę leżący na drodze. Powietrze będzie schodzić na tyle powoli, iż pojazd będzie mógł bez większych przeszkód kontynuować jazdę jeszcze przez wiele minut. Oczywiście może się zdarzyć, że dojdzie do gwałtownego zerwania opony, czy nawet zablokowania koła (np. na skutek uszkodzenia bębna hamulcowego), ale prawdopodobieństwo wystąpienia takich skutków jest niewielkie. Poza tym zdeterminowany przestępca, który chce za wszelką cenę uniknąć zatrzymania przez Policję, będzie w stanie odjechać z miejsca zdarzenia nawet na „gołych” felgach.

¹ Polska Policja również wykorzystuje amunicję kal. 9x19 mm *Parabellum* typu *JHP*. Taka amunicja cha-

rakteryzuje się m.in. zmniejszonym rykoszetowaniem, co jest bardzo przydatne w działaniach o charakterze specjalnym.

Strzelanie w koła pojazdu będzie zupełnie nieskuteczne, jeśli samochód został wyposażony w opony wykonane w technologii *Run Flat*², systemy samouszczelniające albo pierścienie nośne. Opony tego rodzaju, do niedawna kojarzące się głównie z rządowymi limuzynami lub bankowozami, zyskują coraz większą popularność na rynku cywilnym. Zawdzięczają to głównie zwiększonej odporności na wszelkie uszkodzenia, co zapewnia większe bezpieczeństwo i brak konieczności wożenia koła zapasowego. Takie opony umożliwiają bezproblemowe kontynuowanie jazdy nawet po ich wielokrotnym przebicciu.

Drugim popularnym stereotypem jest przesvědanie o możliwości zatrzymania pojazdu poprzez oddanie strzałów w silnik. W przypadku naboju 9 x 19 *Parabellum* skuteczność takiego działania będzie jednak zwykłą loterią. Trafienie w jeden z ważnych podzespołów elektronicznych nowoczesnego silnika może teoretycznie spowodować zatrzymanie jego pracy. Jednak strzały w główny blok silnikowy będą zdecydowanie nieskuteczne. Standardowy pocisk po prostu go nie przebije³. Uszkodzenie chłodnicy, czy pokrywy zaworowej doprowadzi do zapewne poważnych uszkodzeń jednostki napędowej, ale również dopiero po dłuższym czasie kontynuowania jazdy! Bardziej widowiskowy efekt może zapewnić przestrzelenie przewodów paliwowych. Przy bezpośrednim kontakcie paliwa z rozgrzanym silnikiem dojdzie do zapalenia się wewnętrznych podzespołów pojazdu, ale to nie gwarantuje szybkiego unieruchomienia pojazdu.

Pozornie bardzo niebezpieczna wydaje się sytuacja, gdy policyjne pociski trafiają w zbiornik paliwowy pojazdu. Jednak w praktyce ostrzelanie baku raczej nie kończy się eksplozją. Skutkiem będzie co najwyżej pożar. Pocisk, który dostaje się do zbiornika z benzyną ma wysoką temperaturę, ale w zbiorniku nie ma powietrza bogatego w tlen. To zdecydowanie utrudnia gwałtowny zapłon. Ponadto zagrożeniem nie jest sama benzyna. Palne są tylko jej opary. Pojazdy z silnikiem diesla będą jeszcze bardziej odporne na takie sytuacje. Olej napędowy jest substancją, którą niezwykle trudno „podpalić”. Do zainicjowania jego zapłonu konieczne są specjalne warunki. W związku z tym w komorze spalania silnika musi panować odpowiednia temperatura i ciśnienie. Do tego konieczne jest też dostarczenie właściwie skomponowanej mieszanki paliwowo-powietrznej.

Zbiorniki na LPG mają dużo solidniejszą konstrukcję i są odporniejsze na wszelkiego rodzaju perforacje. Ponadto jak wskazują producenci tego rodzaju asortymentu samochodowego – na podstawie przeprowadzonych przez siebie testów bezpieczeństwa – „nawet tak gwałtowne rozszczelnienie zbiornika (przestrzelenie nabojem ze standardowym pociskiem – dop. autora) nie jest w stanie uwolnić w nieprzewidywalny sposób energii zawartej w LPG. Przestrzelone zbiorniki w żadnym z testów nie eksplodowały. Nawet przy użyciu amunicji zapalającej nie doszło do zapłonu LPG wewnątrz zbiornika. Pociski te nie były w stanie zapalić gazu wewnątrz zbiornika ze względu na wysokie stężenie LPG i brak tlenu niezbędnego do zapłonu i podtrzymania procesu

² Opony wykonane w wspomnianej technologii nie różnią się wizualnie od zwyczajnych opon samochodowych. Różnice dostrzegalne są jedynie w ich wewnętrznej strukturze. Dotyczy to przede wszystkim ścian bocznych opony, w których zamontowane są wkłady z twardej gumy. Takie rozwiązanie zapobiega osiadaniu opony w przypadku jej perforacji. Dzięki temu jest efektywnie kompensowana utrata ciśnienia, a opona ulega co najwyżej niezauważalnemu odkształceniu. Dla kierującego pojazdem – w przypadku przebiccia opony – różnica komfortu jazdy jest

nieodczuwalna (w razie utraty powietrza kierujący jest o tym informowany jedynie zapaleniem się kontrolki stanu ciśnienia w ogumieniu).

³ W armii jako broni palnej do zatrzymywania pojazdów (tzw. *anti-materiel rifle*) używa się karabinów np. na naboje 12,7 x 99 (.50 BMG) o energii początkowej pocisku na poziomie 13 000 -16 000 J. Pocisk wystrzelony z pistoletu kaliber 9 mm ma z reguły energię poniżej 600 J. Nawet popularny „kałach” (energia początkowa pocisku ok. 2000 J) jadącego samochodu również łatwo nie zatrzyma.

spalania”⁴. W takich sytuacjach gaz zazwyczaj ulatnia się stopniowo przez przestrzeleny ze słabnącą intensywnością, co jest następstwem zmniejszającego się ciśnienia.

Podsumowując: wykorzystanie broni palnej jest mało efektywnym sposobem zatrzymywania pojazdów. Oddanie strzałów może wprawdzie przynieść pewien skutek „psychologiczny”, ponieważ uciekający kierowca na pewno zrozumie, że policjanci nie żartują, a kontynuowanie szaleńczej jazdy może skończyć się dla niego tragicznie. Jednak ewentualny bilans możliwych zysków i strat jest z pewnością niekorzystny. W takich sytuacjach policjanci powinni stosować inną taktykę, związaną przede wszystkim

z wykorzystaniem policyjnego radiowozu do blokowania lub spychania pojazdu. Policja przez wiele lat zabiegała o to, aby służbowe pojazdy znalazły się na liście środków przymusu bezpośredniego. Te starania zakończyły się sukcesem i w chwili obecnej ustawa o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej daje stróżom prawa takie właśnie możliwości. Oczywiście to są również bardzo trudne sytuacje. Ponadto w tym obszarze na pewno jest jeszcze wiele do zrobienia. Dotyczy to zwłaszcza problemu ubezpieczenia policyjnego sprzętu transportowego oraz powszechności przygotowania zawodowego (szkolenia) policjantów w stosowaniu takiej właśnie taktyki działania.

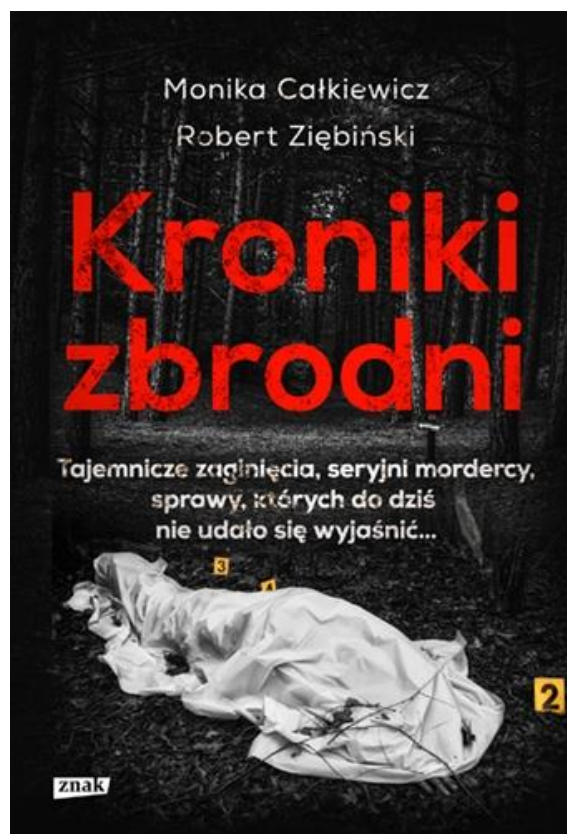
⁴ <https://gazeo.pl/poradniki/bezpieczenstwo/LPG-paliwo-bezpieczne-w-kazdej-sytuacji,artykul,6757,s,2.html> [data dostępu 10 marca 2021 r.].



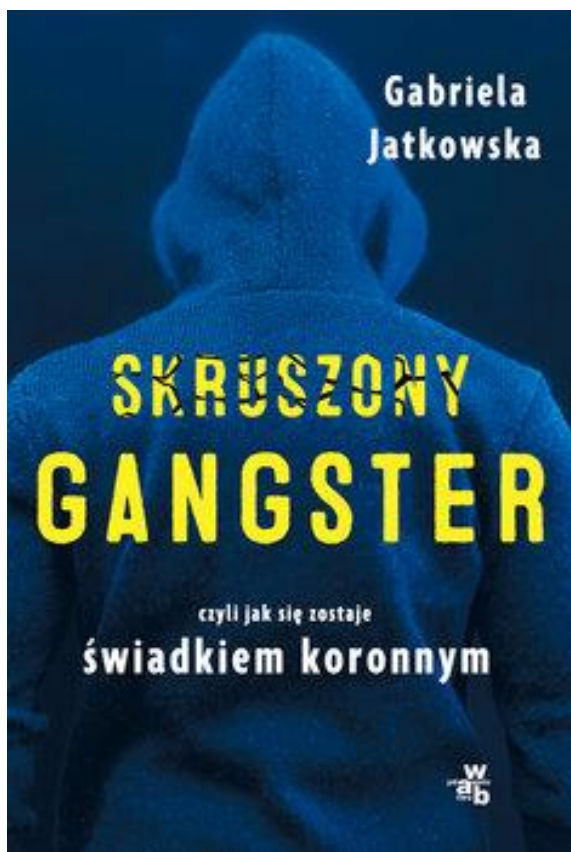
Z biblioteczki policjanta służby kryminalnej

Moda na książki poświęcone głośnym sprawom kryminalnym, zbrodni i ich sprawcom ciągle trwa. Pośród wielu nowych tytułów na wyróżnienie zasługują „Kroniki zbrodni”. Wyjątkowa jest formuła książki – rozmowa prowadzona pomiędzy pozornie jakże odmiennymi osobami. Rozmowę prowadzi Monika Całkiewicz, polska prawniczka, była prokuratorka, obecnie radczyni prawna i profesorka w Akademii Leona Koźmińskiego w Warszawie, znakomity ekspert kryminalistyki oraz Robert Ziębiński, dziennikarz, pisarz, przez prawie dekadę pracował w dziale kultury „Newsweek Polska”, pisał dla „Tygodnika Powszechnego”, „Gazety Wyborczej”, „Rzeczpospolitej”, „Przekroju” i „Nowej Fantastyki”. W latach 2017-2019 kierował redakcją „Playboya”. Autor dwóch unikatowych na skalę europejską książek o Stephenie Kingu: „Stephen King: instrukcja obsługi” i „Sprzedawca strachu”, a także kryminałów, powieści grozy i powieści dla młodzieży.

Rozmówcy z dwóch pozornie odmiennych światów zawodowych. Ona, jak podkreśla wydawca książki, jako prokurator przez lata badała motyw sprawców zabójstw i analizowała sposoby ich działania. On, wnikliwy, odważny i bezkompromisowo myślący dziennikarz. Razem nie tylko odsłaniają kulisy spraw kryminalnych, które wstrząsnęły Polską XXI wieku. Niecodzienna ciekawość dziennikarska w połączeniu z naukową dociekliwością przynoszą zespół interesujących wątków dyskusyjnych, o naturze społecznej, psychologicznej, prawniczej, a nawet etycznej.



Poruszane w rozmowach zagadnienia z pewnością są interesujące dla czytelników niemających na co dzień do czynienia z pracą organów ścigania. Mogą być także intrygujące dla funkcjonariuszy zaangażowanych w dochodzenia i śledztwa. Zwłaszcza, że charakter większości postępowań prowadzonych przez policjantów obejmuje wykroczenia i przestępstwa o mniejszej wadze niż te, o których traktuje recenzowana książka. „Kroniki zbrodni” próbują odpowiedzieć na pytania: jak w człowieku rodzi się zło, dlaczego emocje i uczucia mogą prowadzić do zbrodni, co może negatywnie wpływać na prawidłowość czynności śledczych, jak nauka i rozwój kryminalistyki wspierają dochodzenie prawdy o zdarzeniu kryminalnym.



„Skruszony gangster” Gabrieli Jatkowskiej, to wnikliwa dziennikarska robota reporterska poświęcona najbardziej kontrowersyjnej instytucji, w polskim prawie, świadka koronnego. Autorka, wielu artykułów kryminalnych, była redaktor naczelna „Pocisku magazynu literacko-kryminalnego” oraz szefowa działu kryminalnego miesięcznika „Skarpa Warszawska”. Od początku istnienia „Reportera – magazynu kryminalnego” związana z tym tytułem. Autorka książek „Przerwane igrzyska. Niezwykli sportowcy II RP” oraz „Echa dawnej

Warszawy. Kryminalne opowieści”, w swojej najnowszej książce stawia wielokrotnie pytania. Kto może zostać świadkiem koronnym? W jaki sposób odbierane są wyjaśnienia, a następnie zeznania od takiej osoby? Na czym polega np. metoda przesłuchania FBI? Na jakim etapie i kto decyduje o przyznaniu statusu koronnego? Czy koronny to zawsze twardy gangster, a może ktoś, kto ratuje za wszelką cenę swoją skórę? I wreszcie – jak wygląda życie tych, którzy dbają o jego bezpieczeństwo – policjantów? Szukając odpowiedzi na te pytania, Gabriela Jatkowska przeprowadziła dziesiątki rozmów z ludźmi z obu stron barykady, by zrozumieć funkcjonowanie tej najbardziej kontrowersyjnej w polskim prawie instytucji. O swoich doświadczeniach opowiedzieli jej świadkowie koronni, adwokaci, kryminolodzy, policjanci, sędziowie.

Wydawca książki trafnie zauważa, że „Skruszony gangster” to obowiązkowa pozycja dla każdego, kto chce poznać prawdę o świadkach koronnych. Kim są, jak żyją, dlaczego postanowili zmienić swoje życie i posłać za kratki dawnych kolegów? Autorka daje nam odpowiedzi na te wszystkie pytania. To pierwsza taka pozycja wydawnicza na polskim rynku. Reporterskie dociekania autorki nie znają kompromisu, a temat zrealizowany został kompleksowo, zbierając wszystkie możliwe informacje o tej niecodziennej instytucji prawa. Dzięki temu czytelnik zostaje wprowadzony w świat, o którego istnieniu nie wie prawie nic, a co czyni znakomitą wartość książki.

Leszek Koźmiński



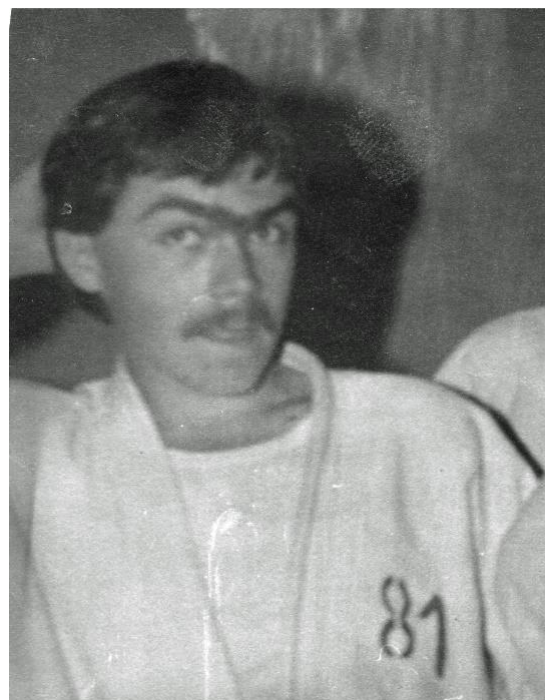
Praca & Pasja



„Podchorąży zawsze zdąży”

Podinsp. Wojciech Thiel, to człowiek noszący dumę głęboko w kieszeni. Od urodzenia sportowiec. Lubiany, wesoły i optymistyczny. Jest szczęśliwym człowiekiem. Uważa, że warto być dobrym oraz że dobro wraca. Jak sam mówi, „dobry człowiek będzie zawsze potrzebny”.

Ukończył Technikum Mechanizacji i Rolnictwa w Jastrowiu. Tam spotkał Kazimierza Jańczaka, nauczyciela który założył sekcję judo – filię pilskiego klubu służb mundurowych. Wspólne treningi, wyjazdy na obozy czy zawody, ciężka praca i zaangażowanie doprowadziły do osiągnięcia sukcesów. Największym z nich było niewątpliwie uzyskanie tytułu mistrza województwa pilskiego w kategorii juniorów w wadze do 60 kg. To właśnie wtedy po raz pierwszy zobaczył budynek Szkoły Policji w Pile oraz halę sportową przy ulicy Konopnickiej, gdzie odbywały się zawody. Wówczas nie wiedział, że życie ułoży taki scenariusz, że miejsce to stanie się jego drugim domem. Po ukończeniu szkoły średniej rozpoczął studia na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, gdzie otrzymał propozycję uczestniczenia w lidze międzyuczelnianej i reprezentowania uczelni w zawodach sportowych. Los jednak widział dla niego inną drogę. Dość szybko, bo mając 23 lata pojawiła się żona, syn Kamil, który notabene poszedł w ślady ojca i również włożył policyjny mundur. Te bardzo ważne dla niego powody osobiste spowodowały że zrezygnował z ligi. Cały czas jednak był aktywny i trenował judo.



Po ukończeniu studiów, a dokładnie po uzyskaniu tytułu magistra historii trafił do wojska. To była jego droga, jak wspomina „wszystko się wówczas poukładało”. Przede wszystkim doświadczył kolejnego kontaktu ze służbami mundurowymi. Przez okres czterech miesięcy uczestniczył w szkoleniu saperów w Szczecinie. Tam przeżył swój pierwszy poligon zimowy na Odrze. Kolejne osiem miesięcy był zawodowym żołnierzem w jednostce w Szczecinku w stopniu podchorążego. Z tym okresem wiąże się pewna historia, w której z żołnierza bojkotującego wybory, został okrzyknięty bohaterem. Na zawsze zapamięta jeden z dość długich powrotów z przepustki. Z przyczyn od niego niezależnych – zepsuty samochód – postanowił wrócić do jednostki rowerem. Tak przejechał 17 km w mundurze

na pożyczonym od najbliższego gospodarza jednośladzie. Niestety był to dzień wyborów, a zwyczajem było, że po śniadaniu każdy musiał wypełnić swój obywatelski obowiązek, brakowało natomiast jednego z podchorążych. Po dotarciu na miejsce, czekało na niego całe dowództwo jednostki oraz zastępca dowódcy dywizji ds. politycznych. Oskarżono go o bojkotowanie wyborów. Oczywiście Wojciech Thiel wszystkiemu zaprzeczył i opowiedział swoją wersję. Nie spodziewał się takiego obrotu sprawy. W wojsku zrobiono z tego wielką fetę. Otrzymał nagrodę pieniężną oraz napisano o nim artykuł zatytułowany „Podchorąży zawsze zdąży”. To był początek jego kariery. Mimo wielu otrzymanych propozycji pracy, jedna okazała się strzałem w dziesiątkę. Ówczesny komendant Szkoły Policji w Pile (również judoka) zaproponował mu stanowisko wykładowcy. To wtedy jego historia zatoczyła po raz pierwszy koło.



Pierwszego sierpnia 1988 roku został przyjęty do Szkoły Policji w Pile. Dość szybko ukończył szkołę oficerską w Szczepnie, filia w Łodzi. W związku z tym, że wiązano z nim plany w zakładzie kryminalnym, w celu zdobycia wiedzy i doświadczenia,

oddelegowano go na półtora roku do Wydziału Kryminalnego Komendy Wojewódzkiej w Pile. Jego domeną były poszukiwania. Bardzo mile wspomina ten czas. Po powrocie, po niespełna dwóch latach zaczęła się ciężka praca. Kandydatów było coraz więcej, nauka trwała od poniedziałku do soboty. To właśnie wtedy powstał blok oględzinowy, który jeszcze do niedawna służył słuchaczom do ćwiczeń praktycznych. Wojciech Thiel własnymi możliwościami oraz z pomocą słuchaczy i ówczesnego właściciela Hotelu Gromada zaaranżował pomieszczenie o nazwie „Hotel u Wojtka”. Obiekty oględzinowe były wówczas wizytówką szkoły, a prace nad nimi były wspaniałą okazją do integracji. Osobiście wyznawał zasadę, że metody aktywizacji słuchaczy przynoszą najlepsze efekty pracy. Wymagają niesamowitego przygotowania od wykładowcy, który jest mentorem, który ukierunkowuje słuchaczy na samodzielną pracę.

Wojciech Thiel w Szkole Policji w Pile rozwijał swoje zamiłowania i pasje. Wiele wydarzeń było dla niego inspiracją. Prowadził kursy dla Żandarmerii Wojskowej, w które bardzo mocno się zaangażował. Realizował różnego rodzaju kursy i szkolenia. Rozwijał się na wielu płaszczyznach zawodowych i prywatnych. Jak sam mówił „człowiek ucząc kogoś sam się też uczy”. Kolejną inspiracją dla niego były innowacje, które powstały w szkołach średnich, tj. klasy o profilu policyjnym. W ramach współpracy pomiędzy szkołami, realizował zajęcia dydaktyczne. Z sentymentem wspomina ten czas, a najbardziej dzień, w którym uczestniczył w studniówce, zaproszony przez uczniów. Była to chwila, w której łąza zakręciła się w oku, wróciły wspomnienia i emocje, które przeżył podczas swojej studniówki.

W 2006 roku, z inicjatywy podinsp. Wojciecha Thiela, pilska Szkoła Policji, jako pierwsza, nawiązała współpracę z fundacją ITAKA, która bardzo dobrze się rozwijała. Dla wykładowców Szkoły przeprowadzane były szkolenia realizowane przez specjalistów z fundacji, a także realizowane były

różnorodne projekty dla dzieci w wieku przedszkolnym, młodzieży ze szkół średnich oraz studentów i nauczycieli. Intensywna współpraca ze szkołami prowadzącymi

klasy o profilu policyjnym zaowocowała pomysłem zorganizowania zawodów polegających na współzawodnictwie uczniów. Tak powstał Ogólnopolski Turniej Klas Policyjnych.



Od wielu lat podinsp. Wojciech Thiel bardzo mocno zaangażował się w wolontariat, pełniąc funkcję opiekuna samorządu słuchaczy. W 2008 roku w Teatrze Roma w Warszawie odbyła się Gala Wolontariatu, podczas której wyróżniono Szkołę Policji

w Pile III miejscem. Jego ogromne zaangażowanie doprowadziło do otrzymania Brązowego, a następnie Srebrnego i Złotego Krzyża Zasługi. Było to uświetnienie wspianej działalności wolontaryjnej podinsp. Wojciecha Thiela.



Akcje honorowego oddawania krwi stanowiły odrębną, bardzo ważną dla niego część służby. Regularnie organizował zbiórki krwiodawstwa. Systematycznie odwiedzał dzieci w Szpitalu Specjalistycznym w Pile, gdzie wraz ze słuchaczami przekazywał czekolady zebrane podczas akcji krwiodawstwa. Brał udział w spotkaniach, pogadankach, profilaktycznych prelekcjach, organizował wyjazdy dla osób niepełnosprawnych, imprezy dla słuchaczy. W 2001 roku

został współzałożycielem koła turystycznego TRAMPOL, które służyło rozwijaniu zainteresowań i pasji poza służbą. Wojciech od ponad 40 lat odwiedza nasze góry. Z korony gór Polski zdobył praktycznie wszystkie, nie wszedł jedynie na Rysy. Najczęściej odwiedza jednak Śnieżkę, będącą najwyższym szczytem Karkonoszy oraz Szczelaniec, najwyższy szczyt Gór Stołowych.



Rodzina od zawsze była u niego na pierwszym miejscu. Jest osobą, która cieszy się życiem, korzysta i kocha życie. Jak sam twierdzi, w Szkole spotkał wielu wspaniałych ludzi. Od 30 lat zapisuje w kalendarzu złote myśli oraz cytaty godne przemyślenia. Gdy po wielu latach do nich wraca, jest to chwila refleksji, która pokazuje mu jak szybko czas ucieka. Uważa że życie nie może przez palce przelecieć. Utrzymuje, że rozmową uda się rozwiązać, każdy problem. To jest jego recepta na życie.

W 2021 r. podinsp. Wojciech Thiel, ukończywszy 60 lat odszedł na zasłużoną emeryturę. Uważa, że był sumiennym nauczycielem. Z każdej lekcji wychodził z czymś nowym. Uwielbia obserwować innych ludzi, lubi się od nich uczyć. Adepti

nigdy nie nudzili się u niego na zajęciach. Uczył szacunku do munduru, dyscypliny oraz pokory. Ważne było dla niego, aby nigdy się nie „wypalić”. Aktualnie zajmuje się swoją nową pasją – jazdą na rowerze. I właśnie teraz życie po raz kolejny zatoczyło koło – od munduru w wojsku i jazdą na rowerze do momentu pożegnania się z mundurem i jazdą na rowerze w cywilu. Jest zauroczony okolicą, w której mieszka.

Magdalena Pałys

Zdjęcia zamieszczone w artykule pochodzą z archiwum Wojciecha Thiela i Szkoły Policji w Pile.



Z ŻYCIA SZKOŁY

STYCZEŃ 2021

Paczka dla hospicjum w Pile

„Paczka dla hospicjum” to dobrotczynna akcja, której, z uwagi na panującą pandemię, głównym celem jest zebranie środków ochrony osobistej dla pilskiego hospicjum. Zbiórka trwa do 31 grudnia 2020 roku. Szkoła Policji w Pile i w tym roku dołożyła swoją cegiełkę.

Naszym naturalnym odruchem jest chęć niesienia pomocy drugiemu człowiekowi. Każda, choćby najmniejsza pomoc jest cegiełką, która ma znaczenie i buduje lepszy świat. Dlatego, jak co roku, pilska Szkoła Policji włączyła się w tak szczytny projekt jakim jest „Paczka dla hospicjum”. Hospicjum w Pile wybudowano w 2019 roku. Jego celem jest sprawowanie wszechstronnej opieki medycznej i społecznej nad osobami niepełnosprawnymi, przewlekle chorymi, a także ich rodzinami. To miejsce, gdzie środki ochrony osobistej i dezynfekcji są bezcenne.

Nasza wrażliwość oraz nasze serca szeroko otworzyły się potrzeby drugiego człowieka. W grudniu br. w Szkole Policji w Pile trwała koleżeńska zbiórka, w którą chętnie włączyli się pracownicy i funkcjonariusze Szkoły oraz słuchacze szkolenia zawodowego pod-

stawowego. W wyniku przeprowadzonej akcji zebraliśmy fundusze pozwalające na zakup kilkunastu zestawów ochrony osobistej. Udało się jeszcze więcej, osobiście przeka-



zaliśmy również środki ochrony osobistej w postaci jednorazowych rękawiczek oraz maseczek ochronnych, a także płyny do dezynfekcji.

Organizatorzy akcji apelowali o zapelnienie choinki stojącej w holu hospicjum środkami ochrony osobistej i dezynfekcji. Meldujemy, że zadanie zostało wykonane!

Modernizacja budynku Szkoły

Od zeszłego roku, w pilskiej Szkole prowadzone są prace modernizacyjne. Całość wykonywanych prac finansowana jest z Programu modernizacji służb mundurowych na lata 2017 – 2020. Dawny blask Szkoły został przywrócony poprzez oczyszczenie fasady budynku. Już dziś mieszkańcy Piły mogą podziwiać jej dawny kolor. Warta uwagi jest

sama metoda czyszczenia. Nazywana metodą „gumki” powstała we Francji. Jest całkowicie sucha i bezinwazyjna i polega na powolnym ścieraniu nawarstwień przez specjalnie przygotowane ścierniwa (pudry mineralne/roślinne). Całość prac realizowana jest zgodnie z wytycznymi i pod nadzorem wojewódzkiego konserwatora zabytków.



Równolegle odbywał się również remont klatki schodowej oraz trzech skrzydeł budynku głównego. Głównym efektem realizowanej inwestycji była przebudowa 1383 m² powierzchni mieszkalnej dla słuchaczy. Wcześniej użytkowane pomieszczenia zaadaptowane na dwuosobowe pokoje o standardzie akademickim, które zlokalizowane zostały w 35 nowo powstałych bokсах składających się z dwóch pokoi połączonych łazienką.

W wyniku przebudowy powstały jednocześnie pomieszczenia biurowe dla kadry dydaktycznej Szkoły oraz nowoczesne sale dydaktyczne. Przestronne, jasne pomieszczenia zostały wyposażone w niezbędne sprzęty

– projektory multimedialne, tablice, wygodne krzesła oraz klimatyzację, a sale komputerowe posiadają specjalistyczny sprzęt do realizacji zajęć z zakresu informatyki i łączności policyjnej.

Polepszenie warunków zakwaterowania oraz modernizacja sal dydaktycznych zdecydowanie podniesie komfort pobytu słuchaczy w naszej Szkole. Na efekt końcowy nie musieliśmy długo czekać, a zakończone prace modernizacyjne przyniosły oczekiwany, efektowny wynik. Wraz z końcem roku ruszyły także remonty kolejnych części budynku głównego Szkoły.

Styczniowi anonimowi bohaterowie

Krew to jeden z najbardziej pożądanых „leków”, jakimi dysponuje medycyna. Można ją uzyskać tylko od drugiego człowieka, nie da się jej wyprodukować. Bieżące zapotrzebowanie na krew jest ogromne i stale rośnie – szczególnie w sezonie letnim. Ideę krwiodawstwa powinno się więc szerzyć i promować w społeczeństwie już przed nadejściem

tego okresu. Dlatego w miniony czwartek nowy koordynator akcji honorowego krwiodawstwa asp. szt. Grzegorz Staszczuk – młodszy wykładowca Zakładu Prewencji i Technik Interwencyjnych w porozumieniu z samorządem słuchaczy Szkoły Policji w Pile zorganizował zbiórkę krwi.



Od wielu lat współpraca z Wojskowym Centrum Krwiolecznictwa i Krwiodawstwa z Bydgoszczy układała się wspaniale, dlatego i tym razem zaprosiliśmy tę instytucję zdrowia do Szkoły. Do akcji chętnie włączyła się zarówno kadra dydaktyczna Szkoły, jak i pracownicy cywilni oraz słuchacze szkolenia zawodowego podstawowego. Wszyscy łącznie oddali prawie 19 litrów krwi.

W trakcie akcji zebrano również słodycze, które w najbliższym czasie, przy zachowaniu reżimu sanitarnego, zostaną przekazane najmłodszym potrzebującym w wybranej placówce leczniczo-opiekuńczej. Dziękujemy serdecznie wszystkim krwiodawcom, którzy podzielili się częścią siebie. Ich postawa zwłaszcza w czasie pandemii jest godna podziwu i naśladowania.

LUTY 2021

#Challenge „Kilometr dla Moniki”

Od zeszłego roku w Sieci krąży akcja „Kilometr dla Moniki”, która ma na celu wsparcie leczenia i rehabilitacji Pani Moniki, która pod koniec ubiegłego roku uległa poważnemu wypadkowi drogowemu. Szkoła Policji w Pile z ogromnym zaangażowaniem włączyła się w to szczytne wyzwanie.

Ideą challenge’u jest uzbieranie jak najwyższej kwoty dla Pani Moniki, która w listopadzie 2020 r. w miejscowości Niegowić była uczestnikiem wypadku drogowego. Pani Monika, 28-letnia mieszkanka powiatu wielickiego jest siostrą policjanta z Komisariatu Policji w Gdowie. Ponieważ koszty leczenia przewyższają możliwości finansowe rodziny, Komendant Powiatowy Policji w Wieliczce, zainicjował challenge pod nazwą „Kilometr dla Moniki”. Pieniądze uzyskane w akcji zostaną przeznaczone na kosztowne leczenie, a także rehabilitację pani Moniki.

Zasady z pozoru są bardzo proste, nominowani muszą przebiec 1000 m, włączyć się w zbiórkę, a po wykonaniu zadania wyznaczyć kolejne instytucje. Pogoda nie pokrzyżowała nam planów, nie zawiedliśmy i do tak szczytnej akcji bez wahania włączyli się funkcjonariusze oraz słuchacze szkolenia zawodowego podstawowego Szkoły Policji w Pile.

W imieniu Pani Komendant Szkoły Policji w Pile insp. Beaty Różniak – Krzeszewskiej, zastępca komendanta ds. dydaktycznych, mł. insp. Ryszard Jakubowski przekazał podziękowania za nominację dla koleżanek i kolegów z Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie oraz wszystkim tym, którzy włączyli się do akcji. Nominacje powędrowały teraz do Szkoły Policji w Słupsku oraz Centralnego Ośrodka Straży Granicznej w Koszalinie – pamiętajcie dobro wraca. Pani Monice życzymy szybkiego powrotu do zdrowia!

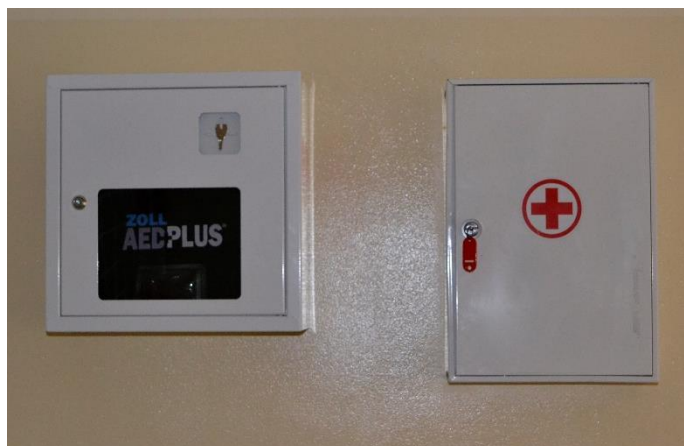


MARZEC 2021

Nowy sprzęt w pilskiej Szkole Policji

Jednym z głównych zadań Policji jest ochrona życia i zdrowia ludzi, a zapewnienie bezpieczeństwa innym osobom jest naszym nadrzędnym celem. Między innymi poprzez zakup nowego sprzętu Policja wykonuje czynności na najwyższym poziomie. W ostatnim czasie Szkoła Policji w Pile wzbogaciła się więc o Torbę Medyczną R1 oraz AED – Automatyczny Defibrylator Zewnętrzny.

Zestaw ratownictwa medycznego R1 zawiera komplet specjalistycznego sprzętu medycznego umożliwiającego precyzyjne udzielenie pierwszej pomocy. Znajdują się w nim m.in. sterylne opatrunki różnego rodzaju, kompresy gazowe, rękawiczki, płyny do dezynfekcji, nożyczki i worki. Dzięki niemu można zabezpieczyć miejsca złamań oraz zwichnięć, opatrzyć



oparzenia, zatamować krwotok oraz przywrócić drożność dróg oddechowych. Zestaw zawiera również akcesoria zabezpieczające osoby udzielające pierwszej pomocy na miejscu zdarzenia, jeszcze przed przybyciem wykwalifikowanej pomocy.



Nabyta przez Szkołę Policji w Pile Torba Medyczna R1 została umieszczona jako zabezpieczenie zewnętrznej strzelnicy, co jest niezwykle istotne z uwagi na czas reakcji

i skuteczność wykonywanych niezbędnych czynności ratowniczych na miejscu sytuacji kryzysowych.

MAJ 2021

Upominki dla pacjentów Szpitala specjalistycznego w Pile

To już tradycja, że wolontariusze samorządu szkolnego naszej Szkoły odwiedzają pacjentów dziecięcego oddziału w szpitalu. Niestety pandemia spowodowała, że pomoc zrealizowano w nieco innej formie.

Na początku maja br. opiekunowie samorządu słuchaczy zorganizowali spotkanie, na którym wybrano nowych przedstawicieli. Aktualnych reprezentantów zapoznano z organizacją pracy samorządu m.in. z zasadami funkcjonowania, zadaniami i celami. Omówiono również jego dotychczasowe działania, szczególnie te w okresie reżimu sanitarnego i ograniczonych możliwości związanych z wolontariatem.

Na spotkaniu od pierwszych minut odczuwalna była chęć niesienia pomocy oraz

wsparcia innych osób w potrzebie. Słuchacze szkolenia zawodowego podstawowego spisali się na medal. Zaproponowano wiele form przedsięwzięć możliwych do zrealizowania podczas panujących aktualnie obostrzeń i bez zbędnej zwłoki przystąpili do działania.

Niezwłocznie zorganizowali koleżeńską zbiórkę pieniędzy, która umożliwiła zakup butelkowanej wody dla pacjentów ze Szpitala Specjalistycznego w Pile. Odkąd w placówce wyodrębniono łóżka dla osób hospitalizowanych w związku z chorobą zakaźną SARS-CoV-2, placówka zмага się z jej niedoborem.



Opiekunowie samorządu wraz z przedstawicielami słuchaczy szkolenia zawodowego podstawowego przekazali łącznie 1808 sztuk wody oraz 200 sztuk czekolad, zebranych podczas kilku ostatnich akcji HDK.

Ta niezwykle szczytna idea nabiera szczególnego znaczenia w okresie pandemii, gdy pacjenci nie mogą kontaktować się ze światem zewnętrznym, a przede wszystkim oczekiwać pomocy od najbliższych.

Pomoc dla „niebieskiego brata”

W ostatni piątek maja w Szkole Policji w Pile, zorganizowano honorową zbiórkę krwi. Kadra Szkoły oraz słuchacze oddali jej

ponad 12 litrów. Przy tego typu inicjatywach, tradycją stała się już współpraca z Wojskowym Centrum Krwiodawstwa i Krwiolecznictwa w Bydgoszczy.



To już druga w tym miesiącu zbiórka krwi, która odbyła się w naszej Szkole. Motywacją do organizacji tego przedsięwzięcia była jeszcze większa, bo niosła pomoc naszemu choremu koledze. Sierż. szt. Michał Bukowski z KPP w Iławie przez kilkanaście lat zakładając mundur pomagał innym, teraz walczy o własne życie zmagając się z ciężką chorobą.

Tuż po godzinie 10 w auli Akademika rozpoczęła się akcja HDK. Wśród osób oddających jakże cenną część siebie znaleźli się

przedstawiciele kadry oraz słuchacze szkolenia zawodowego podstawowego. Przed chorobą sierż. szt. Michał Bukowski osobiście brał czynny udział w organizacji zbiórek krwi, aktualnie potrzebuje pomocy innych krwiodawców. Podczas ostatniej akcji zebrano dla niego łącznie 12,15 litrów krwi od 32 osób.

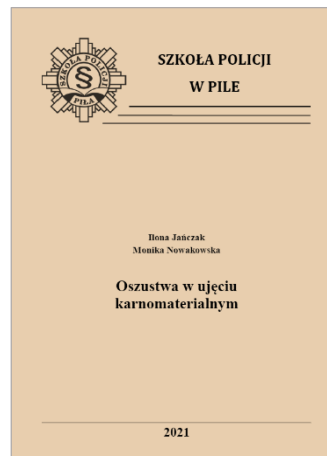
Ty też chcesz pomóc? Pamiętaj! Krew możesz oddać w specjalnie do tego przystosowanych punktach Regionalnych Centrów Krwiodawstwa i Krwiolecznictwa oraz w tzw. krwiobusach.

NOWOŚCI WYDAWNICZE

Od niedawna słuchacze Szkoły Policji w Pile przygotowując się do zajęć, mogą skorzystać z publikacji pt. **„Oszustwa w ujęciu karnomaterialnym”**. Jej autorkami są policjantki z Zakładu Prawa i Kryminalistyki – podkom. Ilona Jańczak i podkom. Monika Nowakowska (obecnie KWP w Gorzowie Wielkopolskim).

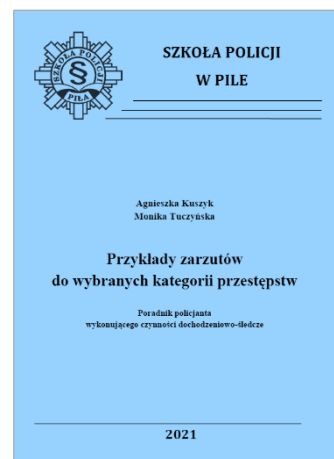
Celem przyświecającym autorkom publikacji było zapoznanie policjantów z ustawowymi znamionami przestępstw: oszustwa klasycznego (art. 286 kk.), oszustwa kapitałowego (art. 297 kk.) oraz oszustwa ubezpieczeniowego (art. 298 kk.). Do każdego z przedmiotowych przepisów zostały omówione pojęcia niezbędne dla właściwej interpretacji przepisu, jak również możliwe kumulatywne zbiegi przepisów.

Publikacja, która uzyskała pozytywną opinię Wydziału Dochodzeniowo-Śledczego Biura Kryminalnego Komendy Głównej Policji, skierowana jest do słuchaczy szkolenia zawodowego podstawowego oraz do funkcjonariuszy kursów specjalistycznych wykonujących czynności dochodzeniowo-śledcze i operacyjno-rozpoznawcze.



Kolejną publikacją, po którą mogą sięgnąć słuchacze są **„Przykłady zarzutów do wybranych kategorii przestępstw”** autorstwa podkom. Agnieszki Kuszyk i st. asp. Moniki Tuczyńskiej z Zakładu Prawa i Kryminalistyki. Publikacja ta ma formułę poradnika dla policjantów kursów specjalistycznych, np. wykonujących czynności dochodzeniowo-śledcze, operacyjno-rozpoznawcze, specjaliści - technika kryminalistyki, jak również kursów podstawowych.

Autorki opisały instytucję przedstawienia zarzutów w procesie karnym oraz zasady redagowania zarzutów. Ponadto przedstawiły propozycje redagowania zarzutów o wybrane przestępstwa kodeksowe, jak również z ustaw karnych szczególnych. Omówienie przestępstw podzielone zostało na rozdziały, zgodnie z kolejnością artykułów kodeksu karnego. W przykładowych wzorach zarzutów opisane zostały także czyny, dla których właściwą formą prowadzenia postępowania przygotowawczego jest śledztwo. W opracowaniu zamieszczono liczne przypisy odnoszące się do orzecznictwa lub źródeł literatury.



Wersje elektroniczne ww. publikacji dostępne są na stronie internetowej Szkoły Policji w Pile w zakładce E-biblioteka.

Zasady publikacji artykułów w „Kwartalniku Prawno-Kryminalistycznym”

1. Redakcja przyjmuje teksty dotychczas niepublikowane, dotyczące szeroko rozumianej problematyki policyjnej, z różnych dziedzin wiedzy wykorzystywanej w pracy Policji, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień z zakresu prawa karnego i prawa karnego procesowego, czynności wykrywczych i kryminalistyki.
2. Artykuły prosimy zapisywać w formacie .doc, .docx (MS Word).
3. Czcionka - Times New Roman: tekst główny - 12 punktów, przypisy - 10 punktów, podpisy (ponumerowane kolejno) pod ilustracjami i innymi elementami graficznymi - 10 punktów, kolor - czarny;
4. Wcięcie akapitowe: 1 cm.
5. Interlinia: 1.
6. Rozmiar strony: A4.
7. Marginesy: 2,5 cm z każdej strony.
8. Tekst wyjustowany, włączone automatyczne dzielenie wyrazów.
9. Nie stosować „twardej” spacji, pozostawić spójniki na końcu wiersza, ponieważ tekst będzie formatowany w kolumnach.
10. Artykuł powinien być zbudowany z następujących elementów:
 - stopień / tytuł naukowy, imię i nazwisko autora/autorów,
 - nazwa komórki/ reprezentowanej instytucji,
 - tytuł (wersaliki, czcionka pogrubiona)przykład:

kom. Jan Kowalski

Wykładowca Zakładu Kryminalnego Szkoły Policji w Pile

UDZIAŁ PROKURATORA W POSTĘPOWANIU ADMINISTRACYJNYM

- streszczenie w języku polskim,
 - tekst główny wraz z przypisami dolnymi (ilustracjami, tabelami, wykresami),
 - bibliografia.
11. Objętość od 20 tys. do 40 tys. znaków (tekst właściwy, przypisy, bibliografia – ze spacjami). W przypadku większej objętości artykułu, decyzją redakcji artykuł może być publikowany w częściach.
 12. Cytaty zapisujemy w cudzysłowie (bez kursywy!).
 13. Bibliografia sporządzona alfabetycznie w kolejności: nazwisko, inicjał imienia (imion) autora, tytuł (opcjonalnie w przypadku wydania zbiorowego pod redakcją: [w:] inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł lub: tytuł, inicjał imienia i nazwisko redaktora, tłumacza itp.), miejsce i rok wydania/nazwa czasopisma i rok, numer.
 14. Każdy element graficzny (rysunek, zdjęcie, wykres, tabela) powinien charakteryzować się dobrą jakością oraz należy go podpisać wraz z podaniem źródła pochodzenia. Jeżeli jest to projekt własny, wówczas należy zapisać: opracowanie własne, przykłady:



Ryc. 1. Charakterystyczna sylwetka dla pojazdu typu coupe.

Źródło: http://www.trojmiejskamotoryzacja.pl/budowa-pojazdu-nadwozie-typy_nadwozia.php [dostęp: 18.02.2021 r.]

Tabela 1. Realizacja szkolenia zawodowego podstawowego w 2020 r.

Lp.	Symbol edycji szkolenia	Liczba grup szkoleniowych	Uwagi

Źródło: Opracowanie własne.

15. Elementy graficzne proszę wstawiać pomiędzy akapitami. Tekst nie powinien „oblewać” grafiki.
16. Proszę stosować następujący zapis nawiasów:
 - (...) – w tekście głównym,
 - [...] – w przypadku odniesienia się do daty dostępu do źródła internetowego.
17. Przypisy: polskie (dz. cyt., tamże, zob., por.), czcionka 10, interlinia 1, tekst wyjustowany.
Wzory przypisów:
 - a) książki:
J. Kowalski, Tytuł książki, t. 1, Toruń 2015, s. 123.
J. Kowalski, Tytuł książki, oprac. J. Nowak, Toruń 2015, s. 123.
 - b) artykuły w tomach zbiorowych:
J. Kowalski, Tytuł artykułu w tomie zbiorowym, [w:] Tytuł tomu zbiorowego, red. J. Nowak, Toruń 2015.
 - c) artykuły w czasopismach:
J. Kowalski, Tytuł artykułu w czasopiśmie, „Czasopismo” 2015, nr 2, s. 123.
 - d) strony internetowe:
J. Kowalski, Tytuł artykułu internetowego, „ProLog” 2015, prologczasopismo.com [dostęp: 01.01.2015 r.].